

10/12

1

श्रीगणेशाय नमः ॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ॥ देवी सरस्वतिं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥
सतउवाच ॥ श्रियः पतिमपामं व्यजते देवर्षि सत्तमो ॥ उक्तं स्मृतं नारायणं वासुदेवमथावर्षीत्याध
मासि कृतकृत्यास्मि सफले जगितं वमोत्तमजन्म प्रदातां तेष्वन्ये ते पितरौ मम ॥ यो मां नेनो व्यस
भगो जनमा मासतुं धर्मवशाद्योऽशस्त्री सहस्राणां ब्रह्म हंपतस्तव ॥ एस्यान्यथादिपुत्रपुत्रः कः पय
स समन्वितः ॥ पयोक्तृविधिना सप्यक्तं नारायणसमर्पितं ॥ पदार्थमपि जानन्ति भूमि संस्था नृजं
तव ॥ सोऽपेक्ष्य दुर्मेजे हे ममतिष्ठति स्तं प्रतप ॥ वैलोकाधिपते श्वाहं श्रीपतेरतिबद्धभा ॥ श्रुतो
हं प्रष्टुमिष्टमि किं विंशं मधुसूदन ॥ पदित्वं मत्पुत्रकरः कथयस्वाविस्तरात् ॥ श्रुत्वा तच्च पुन
श्च हं करोमि हितमात्मनः ॥ वषाकल्यं त्वया देवि विपुलं स्नानं बर्हिचित् ॥ सतउवाच ॥ इति विष्णु
वचः श्रुत्वा स्मेरास्यो संगदग्रजः ॥ सत्याकरे करे करं कृत्वा गम्य ॥ ब्रह्मणे स्तनम् ॥ निधिध्यानुव
रं लोकं सविधा संप्रियात्वि तः ॥ ब्रह्मस्य सत्याममं श्रुत्वा वज्रगतां पतिः ॥ तत्प्रीतिं परितो वाप्यं
न सत्युल्लंकितां गजः ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ न मे त्वत्तः पिपतमा कादि विनि तं विनि ॥ योऽशस्त्री सह
स्राणां प्रिये शरा समाहृति ॥ त्वदर्थं देवराजेन विरोधो देवतै सह ॥ त्वया यत्प्रापितं का ते श्रुत्वा ये
सु महद्भवेत् ॥ अदेयमर्थं कार्यं मकथ्य मपि यत्पुनः ॥ तत्परोक्षिकपं प्रसक्तं कथयामि तव प्रिये ॥ य
दाश्वसर्वं कथयेयं ते म तसि वदते ॥ सत्योवाच ॥ दानं धनं तपो न पि किं नु दुर्लभं तं मया ॥ येन

अथ कस्य तस्य भाग्यं वा देवैः प्रोक्तं वा न। श्री कृष्ण उवाच॥ ततोऽपि जरा जलं मृत्युत्वारसंनिहितं तदुभौ॥
 पितृभर्तृजदुःखार्त्तकुरुणा वर्यदेव यत्पुत्रा मुखा वती वा॥ हा नापुत्रा पितृस्य ता गच्छतः कंमवा विना॥
 वा नाहं किं करोम्य घालेनाथा भवतां विना॥ कोरे नुमो मोक्ष्यतां हे भोजनापादनादिभिः॥ अकिंचि
 त्कुशलेन स्नेहेन तां पश्यति दुःखिताम्॥ हतभाग्या हत सुखं हता सा हत जीविना॥ शरणां कं भुजा
 म्यघयो मे दुःखं प्रमार्जयेत्॥ कृपा स्याद्विभक्तिर्यदि किं करोमि पयाश्चरा॥ विधात्रो हा हतास्म
 द्युनाथा वत वा निशा॥ श्री कृष्ण उवाच॥ एवं बहु विजयाप्य कुरसी बभूव शातुरा॥ वयात भूमौ विद
 नारं भावात् हता यथा॥ विनादा स्वास्य सा भूयो विजय कुरुते॥ निमग्ना दुःखे जलधौ शोका
 तं समवर्तते॥ हा गतो परकरा न सार्धं निनी यं शुभं कर्म कृतं॥ तयोः वक्त्रे यथा शक्तिं वा
 नो विंततः क्रियाम्॥ तस्मिन्नेव पुरे वा संवत्सरे सा मृतं जीविनी॥ विष्णु मन्त्रि परां तां सत्य
 शोकादित तपरा॥ वृत्तद्वयं तया सम्यक् भुज्यमानं मरणात् तत्कृतम्॥ एकादशे वृत्तं सम्यक् स्तु
 तं कर्तुं कस्य वा॥ एतद्भूतद्वयं कावे मया तीव्रपिपं कुरुम्॥ भक्तिमुक्तिं करे पुरा पुत्रसम्यक् ति
 दायकं॥ कार्त्तिके मासि येनित्यं तु जासं स्थेदि वाकरे॥ प्रातर्निश्वसिते मृत्तमहा वाकिनो धि
 यै॥ स्नानं जागरणं दीपं तु नशी वनया ननम्॥ कार्त्तिके ये वकुर्वन्ति ते नरा विष्णु कर्तव्यं॥ समा
 र्ज्यं लंगहे विष्टोः स्वस्ति कादिनिवेदिनं॥ निष्टोः पूजां श्वये कुर्वन् वन्तु ते श्वते न॥

त रा म
१

संमत्तजामत्येमावातीनाभवंकिंन॥तवज्ञाहिरानित्यंगरूपपरिज्ञानिनी॥इन्द्रादिदेवतावासमा
 जमेवत्वपासह॥अतस्त्वाप्रभुमिष्टामिष्टिंस्तुमयाश्रमम्॥भक्त्युदेवकिंशीजाकावाहं कस्य
 कन्यका॥श्रीकृष्णउवाच॥अराधयेकमनाकात्रेयपातं पश्यजेन्यनि॥पुराणं तव तं वतीतस्त्वं
 पयामिते॥आसीत्कृतपुगस्याज्ञेमापापुयं हि जेतमः॥आत्रेयो देवशर्मतिवेदवेदांगपरः॥
 आतिथेयोऽपि वसुधुकी सौरवृत परापराः॥सूर्यमारधयेन्नित्यं साक्षात्सूर्यश्चापरः॥तस्या
 तिवपसस्त्वासीन्नामगुणवतीसुता॥अपुत्रः शस्त्रिष्यापवन्नुनामैरदोसुता॥अथवपुव
 बन्मेनेसवतपितृबहशी॥तौ कदाचिद्वनं पश्येत्कुरुक्षेत्रादहरणाधिने॥हिमाद्रिपदोऽवनेवे
 रत्नस्तोषितस्ततः॥तावेतौ रक्षसंघोरमायावत्समपश्यताम्॥अपवित्रं न सर्वं जावसमर्थं प
 नापितुम्॥निहतौ राक्षसांतेन हतौ त्रसंमरुपिना॥तौ तत्क्षेत्रं प्रभावेन धर्मशौचतपापुतः॥
 वैकुण्ठं न वमं नीतौ मङ्गलौ स्मिन्समीपजे॥पावर्ज्जीवंतु यज्ञाभ्यां सूर्यपूजादि कृतं॥तेनाहं कर्म
 राताभ्यां सुप्रीतौ स्वभवं किंन॥सौरः शैवः शक्तीशश्च वैष्णवाः शक्तिपूजकाः॥मामेव प्राप्नुवन्तीह
 वकीयः सागरं यथा॥एकोहंप्रधाजानतीदार्थनात्मिः किंन॥देवदत्तौ यथा कश्चित्पुत्रभ्या
 त्रिदिनामभिः॥श्रीकृष्णउवाच॥ततश्चतौ मङ्गलनाधिकसिनौ विमानजातौ रविचक्रं साधुभो
 मत्तुः पृथुयो मम सन्निधानजौ दिव्याङ्गना वन्दनमोजं भोजिनौ॥इति श्रीमद्भगवद्गीतासहितं

क ३

पि॥

विदपि तेन त्वं महि को जं न वा स्वसि॥ एवं पे का नि के मा सि न रा व त प श व रा ज म त्तानि व्य ज ता स्ते
 वि द्रोति दा त्वं य याम म॥ प ज द न ध त त पः क रि शो मा न वाः प व ३॥ क ति क व त उ रा प स्य वा पु व नि के
 क म पि॥ स त उ वा व॥ र त्प नि श म्य भु व न धि प ते स्त द नीं प्रा ज्ञ न म उ रा प वि भ वे र्भ व जा त ह को वि
 स्वे स्वरं त्रि भु व नै क नि दान भू तं क ल्पं पुरा म्य व च नं नि ज कृ त द स त्का॥ ३॥ इ ति श्री प द्म पुरा णे क
 मा ता त्म क स त्प भा म स क दे वी ती र्वा धा यः॥ स त उ वा व॥ स र्व को भा व प वा स्त वे का न श्व रू पि शाः॥ मा
 सा नो तु क थ न प म सः क ति को व रः॥ ए का द शी ति धी नां च मा सा नां क ति कोऽपि प॥ क थं दे व दे वे श
 कारां किं च क थ्य ता म॥ श्री कृष्ण उ वा च॥ सा धु य दं त्वा स त्प र ए रा पु खे का ग मा न ता॥ ए पु र्वे रा प स्य
 सं वा दं दे व र्वे नार द स्य वा॥ ए व मे व पुरा णे का र दः प द्म न पि पे॥ उ वा च क ति का धि क्य कारां स र्व वि
 भु निः॥ ना द प वा च॥ शो ख ना य म व त्प र्वे म सु र सा ग रा त्म जः॥ त्रि को ती म ध ने शो म त्वा व
 प न क मः॥ जित्वा दे वा त्ति रा क्त स्य श्व को क्ता न्म हा सु रः॥ इ त्थ दि नो क पा ला म धि का दं त पा क ले त्वा
 त द्र या द थ ते दे वा सु व रा त्रि मु हां ता॥ न्य व स न्नु व र्णी ता सा व नो धा स वा स काः॥ सु व रा त्रि मु हां दु र्वे
 सं स्थि ता श्चि द श द मः॥ म ह्म रा नो व भू त स्ते त द दै त्यो वि वा र म त्वा ह ता धि क्य रा त्ति द श म वा य ध
 पि ति जि ताः॥ न कं ते व न पु क्ता स्ते क र रा पी यं म ना त्र किं॥ स प ज्ञा तं म पा दे वा वे द नं न व भ्वा न्नि
 ताः॥ ता न्हा रि ष्य त तः स र्वे व न हं ना भ वं ति हि॥ इ ति म त्वा त त्ते दै त्यो वि ष्णु मा न द य नि दि तं॥

स ३

नो २

स त्वे
ते व ३

अ हर त

राम

३

था

ना

५
२

के ये कुर्वते देवानामपि ते बंधवः किं वै राजन् तन्मृतं ॥ इत्यंदिनत्रपमविकारि
 सभर ॥ नित्यं विसोः परिकरेभ्यो न तरसा न सा ॥ कदाचित् बिभ्रुजाता सा कृशा कुली ज्वरपीडि
 ता ॥ स्नातुं गंगा गता कान्ते कपं वितरश न के स्तदा ॥ पथे जनाभरयता कं पतो शीतपडिता ॥ ता
 वत्सा विह्वला पस्यद्विमानं पातमं वरात् ॥ राखं वक्रगदापद्म हस्तै रसन्नमं वरात् ॥ विस्तरुपध
 रा सम्यक् वेन ते पधं जां कितम् ॥ आरोहयद्विमानं तमस्वरो गरा से वितं ॥ चात्रो वी ज्ञमाना स्तां
 वै कुंठमानय प्ररा ॥ अथ सा तद्विमानं स्याज्जदजित् शिको पमा ॥ कार्त्तिके वत पुराणे नै मत्सा
 निध्वमवाप्नुयात् ॥ अथ वत्सादि देवा नं पथा धार्य नमा भुवि ॥ आगतो हं गरा सवै पाता नै पि ममा
 सहा ॥ एते हि पादवाः सर्वे मरुगा एव भूमिनी ॥ धिता ते देव शं म्प्री कृत नै जिह्म नो ह्यप ॥ पश्यं द
 शा म्प्री सो कूर स्त्वे सा गरा वती शुभे ॥ कार्त्तिके वत पुराणे न बहु मरुतीति वदंती ॥ नम ह्वा रित्व पा
 पूर्व तु लक्ष्मी वाटिका कृता ॥ तस्या दपं क ल्यत युक्ता बां गरा गतः शुभे ॥ कार्त्तिके दीपदानं वपत्स्व
 पातु मृतं पुरा ॥ त्वदेहमेह संस्थे तस्मा ॥ रती स्थि शो भवत् ॥ पद्य वता दिकं त वं विस्मये न त्स्व पि
 सो ॥ निवेदित वती तस्या न्म म्भा र्थी त्यमा गता ॥ आ जन्म मरणा त्स्व कार्त्तिके पत्तं वतं ॥ कदा

य

का०
८

कुर्वन्निमग्नः सदा ॥ ते देहा नैव पाशः कृशः शोभः प्रवर्तते सदा ॥ विवेकः रक्षांतेषां पथाः कथं तथा
त्वया ॥ देवाः त्वया ववराणां पुत्रेषां त्रादिसं ततिः ॥ धनं कथिर्धनं व्यस्यत्वं का का मका मका ॥ म
म नृपधरा साक्षात् जी वन्मुक्तास्तु ते पतः ॥ आ जन्म स रराद्यै स्तु भूतमे तदुत्ते तमम् ॥ पयोक्त
विधिना सम्पन्नं ते मा न्या भवता मपि ॥ एका दस्याः पत रवाहं भवद्भिः प्रतिबोधि तः ॥ अत रैवैव गति
शिर्षा न्या च्छती व डी ति दा ममा ॥ रत द्रुप संस्य जि देवैः कृतं सा त्ति ध्व ल न्ये न तथा न्य रति ॥ दाना
नि तै र्ण चित पां ति पता स्वर्ध्वै र्वा न्ये व सदा सुरो त्तमाः ॥ इ ति श्री पद्य पना सो का नि रमा ह्य म्भ त्त
समा भा मा संवादि ती ती पो धा यः ॥ १ ॥ ना र्द उ वा च ॥ इ तु क्त भगवा न्य विष्णुः सकरी त्त्वं रूप ८ ॥ सा
त्यका तं ज को वि ध्व का ति नः कस्य म स्प सः ॥ स तां क मरा उ जो क्षि प्र ह्व य पा ति प्र व न्य निः ॥ ता वत
सानम मो तत्र ततः कूपे न्य वेश यत् ॥ तत्रापि नम मो ता वत्सा सा रं प्रा य यत्स तां ॥ एवं स सा ग रे
क्षितः सा ग रे न्य व व द्ध त ॥ ततो व धी त्त तं शं खं बिभ्रुः स्म त्त स स्वरूप ८ ॥ अथ तं स्व क रे क्त
वदरी वनं मा ग मर ॥ तत्रा ह्व य न्य धी त्त ह्व ति दमा प्रा य य दि भुः ॥ श्री ति य उ वा च ॥ ज ना वृ र वि
शीर्षा स्तु पं वे द न्य मा ज य ॥ आ ह न य धं च त्वा रिताः सर ह स्या न्य ज ना त ना र ॥ ता व सु या जे
ति य धि दे व ता ग रा सं पुतः ॥ ना र द उ वा च ॥ त त स्तै स र्वै र्मु नि धि ते जी व न स म न्वि ताः ॥ उ र्व रि ताः
स त्वी ज स्तौ वे द य ज स न्वि ताः ॥ तेषु या व न्मि तं मे न न धुं सा वि न तं स्प त र ॥ स स र य न्य दि
ग र्ति त स्त दा पु म्भ ति पा र्थि व ॥ अथ स र्वै र्दि सं ज म्य प्र पा जं न यो ष पुः ॥ वि स्म ये स वि धा त्रे ते

रम
८

५८

८

५४

सत्यलोकाज्जलदशवेदानां सश्वयं प्रमुखा तौ तास्तुते न ते वेदास्त इयास्ते निराक्रमन् ॥ तेषा
 निविविधस्तत्र यज्ञमनसमन्विता ॥ ता न्याजमाराः शंखोपि सुमुद्रा नर्जितो नमत् ॥ नरद
 शंततो देवः कृषिदेकत्र संस्थितान् ॥ अथ ब्रह्मा सुरैसा र्द्धं विष्णुं शरणा मन्विषा ॥ पूजोपकर
 णान् नरेन्द्रहृदयैर्कुशाभवनं गतः ॥ ते तस्य प्रकोपाय गीतवाद्यादिकाः क्रियाः ॥ वज्रैर्देवाः गंध
 पुष्पधूपदीपान्मुहुर्मुहुः ॥ अथ प्रबुधो भगवांस्तद्विपरितोषितः ॥ दृष्ट्वा तैः सुरैस्तत्र सत
 त्वाकंसमधुतिः ॥ उपचारैः कोटशामिः संपूज्य स्विदशैस्तदा ॥ दराडवत्पतितभूमौ ता कथा
 वापमाधवः ॥ विष्णुं वयं वरदो हं सुरगणा गीतवाद्यादिमंगलैः ॥ मनोऽपि नयिता कृमा
 न्त्सर्कमेव ददामि वः ॥ ईषस्पशुक्लैकादश्यां पावतु द्वेधिनी भवतः ॥ निशा तु व्योम शशेषे ये जीत
 वाद्यादिमंगलाः ॥ प्रकुर्वन्ति नरानित्यं भवद्विषयं यथा कृतं मू ॥ तेन तद्विषयकानि ज्ञानं सगतिं ध
 यं जंति हि ॥ पादौ च मज्जी पादौ भवद्विषयं यथा कृतं ॥ तद्वत्तं शरां यस्माज्जातं कीदृख कारशा
 म ॥ वेदाः शंख इतो सर्वे तिष्ठन्पुदकसंस्थिताः ॥ तानानप्राप्त्यहं देवाहं वा सां न न नमः ॥ अथ
 प्रभृति वेदास्तु मे त्रवीर्यं मखान्विता ॥ प्रत्यहं कान्तिं मे मासि विष्णु मत्वं सुसर्वदा ॥ अथ प्र
 त्यहमपि भवामि जनमध्यगः ॥ भवंतो पितृपाशार्द्धसमापांतु मुनिस्वराः ॥ तूनेस्मिन् पेचकुर्वन्ती
 शतः स्तान् द्विजोत्तमाः ॥ ते सर्वे यज्ञावत्तयैः स्युः स्तान् स्युर्नशंसपः ॥ पेकार्त्तिकं व्रतं सम्पद

५०
५

क१

नरद

स्य

रम

५

स३

वैश्वराधं वरदोस्मि न ॥ स नो त्वं स रूपं त्वं स लीप त्वं त्रयं त्रयं त्रयं त्रयं ॥ न रां दुह म्यं हं स्ना ना म्य
 वेम कर जे ॥ वदरी वन मध्ये हं सदा तिष्ठामि सर्वे गः ॥ अन्यत्र दश भिर्वै स्तपसा वापते फ
 नं ॥ तदत्र दिवसैके नमो वद्रे पापते फः नमः ॥ स्थानस्य शनं तस्य वैकुण्ठं ति नरोत्तमाः ॥ जीव
 नुक्ता स्तदा ते पुपायं नैवावतिष्ठति ॥ स त उवाच ॥ एवं देवान् देवदेवस्तदुक्तास्तत्रैवांतर्धानमगा
 त्सवेधाः देवा सर्वे ष्यं शक्ये स्तत्र तस्य श्रान्तं नृनिं कपु रिं द्वाद पस्ते ॥ राजा पा शरायु पा नरोत्तमो
 पः स विप्रे हा विशु द्ध चित्तः ॥ स तीर्थं राजे वदरी वना म् नं कृत्वा फले तस्मिन् वा पुपाय ॥ इति श्री
 प्रपूरा शोका ॥ त्रिमाहा त्वेक सत्य भाषा संवादे चतुर्थो ध्यायः ॥ ५५ उवाच ॥ महा फलं त्वया प्रो
 क्तं पुने कर्त्तिक मा वयोः ॥ तयोः स्तान विधिं स म्यग्नि यमा न विना रद ॥ उवाच न विधिं हृदियथा
 वत्परा तस्य मे ॥ न रद उवाच ॥ त्वं विष्णो रंश या तो शि ना ज्ञातं विद्यते तवा ॥ तथापि वदतः सम्यक्
 माहा त्वं शरा उवे नृज इव स्य तु मा सस्य पाशु लै का दशौ शुभा ॥ कर्त्तिके ब्र ता नी ह म त्र स्यां कु
 र्याद तं दितः ॥ रात्र्या न्दु र्घां शशे का पां मुक्लि षे कृ सदा वृती ॥ नै ज्म ता सां वृजे ज्ञा मा दहिः सो दक म
 जनः ॥ दिवा संध्या सुकर्णस्य ध्वज रजं मुद ह्यु रवः ॥ अत्रै दं य त तो रं दिं शिरः प्रा द्य वा सता
 वक्तं नि यम्य पत्ने नष्टी व नो ह्य स व जिज्ञेतः ॥ कुर्यान्मूर्तं पुरीषं वरात्रौ वेद विशा मुखः ॥ गृहीत्वा
 आश्विनस्य ५

ध्यानेन न्यवेदयत् ॥ न ध्यावेदं स पज्ञांस्तु ब्रह्माहर्षसमन्वितः ॥ नृजयदाजिनेधेनदेवविगशा
 संवतः ॥ यज्ञान्तेदेवजं धर्षयत् ॥ किन्नरगणैः कः ॥ विपत्यदराद्वदुमौ विस्तृतिं वक्रुरंजसाः ॥
 देवाः क्रवः ॥ देवजगन्नाथविस्तृतिं शराः नः प्रभो ॥ हर्षकाः ॥ यमस्माहेतस्मात्वंवरदेभवे ॥ स्थाने
 स्मिन्नुत्तिरोवेदा नृका नृपुः पतस्त्रिमम् ॥ पञ्चभागान्यपञ्चाक्षस्तत्परादादुमापते ॥ स्थानमेत
 दतिष्ठेष्टयपि व्यापुण्यवर्धनं ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं वास्तु प्रसादिवतः सदा ॥ काकोप्यपुं महापुण्यो ब्रह्म
 वादिभिरुक्तिर्लोकः ॥ दत्ताकोपकरश्वास्तुवरमेतद्वदस्वनः ॥ श्रीरत्नस्य उवाच ॥ ममाद्येतन्मते देवा
 पञ्चवज्रि उदाहृतम् ॥ तत्तथास्तु नमस्तेतद्वत्तदेवमिति प्रथं ॥ सूर्यवंशाद्भवो राजा जंजामना न
 विष्यति ॥ सा सूर्यकन्यायाचात्रकाणि पाकेगमिष्यति ॥ परं च सर्वं ब्रह्माद्यानि वसधुं मया सह ॥
 तीर्थराजेति विद्या तमेतीर्थं भविष्यति ॥ दानं धनं होमो जपः पूजाः देवाः क्रियाः ॥ पुनश्च फलदाः
 सत्सु मत्स्यभिष्यंकराः सदा ॥ ब्रह्महात्यादिपापानि बहुजन्मकृतान्वपि ॥ दर्शनादस्य तीर्थस्य विना
 शं पान्ति तक्षणात् ॥ देहत्वाजं तथा भरीराः कुर्वन्ति मम सन्निधौ ॥ मत्तुं प्रविशं त्येव न पुनर्जनि
 तोनराः ॥ पितृभ्यो दिश्य वेसाहं कुर्वन्त्यत्र समुत्ताः ॥ तेषां पितृगणाः सख्यं पान्ति ते मत्तुः नो कृतं
 काकोप्येव महापुण्यं फलदोस्तु सदा नराः ॥ सूर्यमकरजेषु तः स्त्रियं पापताशना ॥ मकरस्य
 नवोर्मिषु प्रातः स्नानं प्रकुर्वताम् ॥ दर्शनाद्देवपापानि पान्ति सूर्याप्यातमः ॥ पूयं मुनिस्वरः स

प्रा
न

तयो

तोषितः॥ **विष्णुवाच**॥ नाहं वसा मि वै कुरो यो मि नां हृदये नहि॥ मङ्गलपत्रगायन्ति तनति वा
मिनारदा॥ ते कां रजादिकं गंध पुष्पादिभिः पतेनरेः॥ तेन प्रीतिं पश्यामि न तथा मत्पुत्रजनात्॥
तां श्वद्विषन्ति ये मठास्ते मद्दृष्ट्वा भवन्ति हि॥ न त्पराया कथां श्रुत्वा मङ्गलं न वगायत न॥ तज्जु
ति न रामठास्ते मद्दृष्ट्वा भवन्ति हि॥ शिरीषो नृपतिरिजामद्विजाशास्त्रलोभवैः॥ पुष्पैर्जैः
कशिं करो श्वविष्णुनाथैः॥ तथा क्षतैः॥ जयाकुंदशिरीषैश्च अधिकमात्मनो भवैः॥ केत
की भवपुष्पैश्च नैवाध्याः शंकरं सदा॥ गणेशं तु लक्ष्मीं च वै दुर्गां नैव तु दूर्वापा॥ मुनिपुत्रैस्त
पास्यं न स्त्रीकामो न वार्धयेत्॥ पद्म्यः पारिपुसस्ता नि पूजायां सर्वदेवतु॥ एवं पूजा
विधिं कृत्वा देवदेवं क्षमाययेत्॥ मे नही नं श्रीपाही नं नक्ति ही नं सुरेश्वर॥ ऐरजितं मया देव
परिपरां तदस्तु मे॥ ततः प्रदक्षिणं कृत्वा हस्तं च त्परां पत्यव॥ ३ वः क्षमायये देवं गायन
पं क्षमाययेत्॥ विष्णुः शिवस्यापि वपुजनादिकं कुर्वन्ति सम्यग्निशिखां विवेके॥ निष्क
तपापाः सहस्रवर्जैस्ते प्रयाति विष्णोर्भवन् मनुष्याः॥ इति श्री **पद्मपुराण** का **विष्णु** महा **संहिता**
सप्तमा मां **संका** दे **पुंश्व** मां **ध्या** प॥ नारद **वाच**॥ नाडी द्वाया वशिष्ठायां रात्रौ गच्छेच्च लशयं॥
तिलगुणैः क्षतैः पुष्पैर्गंधाद्यैः सहितः शुचिः॥ मानवे देवपाते वनघामय च संजमे॥ कृमा

शिवश्चोत्पाद्य गृहीतशुविमलिका । अंधलेपक्षयकरं शौचं कुर्कदतं दितः ॥ अकारि जपं शुभदेवि
 वामे दशबोधयोः ॥ हिः सप्तपादयोः पञ्चगुहिरां शौचं सुच्यते ॥ एतद्विनिगुशां प्रोक्तं ब्रह्मचारिवन
 स्थयोः ॥ पतेश्वरं तु गीरां रात्रौ तदर्थं शौचं चरेत् ॥ तदर्थं उजिमागं स्थः स्त्रीशुद्राणां तदर्थं कर्म
 शौचं कर्मविहीनस्य सकलाः निष्कलाः क्रियाः ॥ मुखशुद्धिविहीनस्य नो मंत्राः फलदाः स्युः ॥
 दत्तजिह्वा विशुद्धिश्च ततः कुर्यात्प्रपतितः ॥ अथ पुर्वं न पशो वा वः प्रजाः पशु वस्तु निव ॥ ब्रह्मपु
 रीं शुद्धे धर्मं स्वत्वो देहि वनस्यते ॥ इति मंत्रं समुवाच्य द्वादशांगुलं याज्य गृही ॥ समिधं क्षीरं कक्ष
 स्य क्षमाहे पौषां विना ॥ प्रतिपदं पृथक् वनवन्धे कादशानयोः ॥ चन्द्रसूर्योपगमे वनकुर्कदंतधा
 मनम् ॥ उपवासे तथा स्वाह्वेन कुर्कदंतधा वनम् ॥ श्रुवां द्वादशांगुलं उक्ते र्मुखशुद्धिर्विधीयतां ॥
 अंतर्ही कक्षकाष्ठी सनिर्गुशरी ब्रह्म कक्षकाः ॥ अद्वैतराउ विगल्वा घान्वर्ज्ये दंतधावने ॥ त
 तोविस्मोः शिवस्य पृष्ठं गच्छेत्प्रसन्नधीः ॥ गंधपुष्पसतां मूलान् गृहीत्वा भक्तितत्पनः ॥ तत्र दे
 वस्य पादादीन् उपचाराभ्यं पश्येत्पश्येत् ॥ कृत्वा सत्पुनर्नृत्वा कुर्याद्गीतादिमंगलान् ॥ तात्त
 वे रागदंगदिध्वनियुक्तान् सनर्तकान् ॥ पुष्पैर्धूपैः सतामूलैर्गोपकानपि बर्हयेत् ॥ देवा न
 यै गानपरायतस्ते ब्रह्ममूर्तयः ॥ तथा सिमज्जदानी निष्कतानि वज्रगजुरोः ॥ उद्धिदानि कलौ पश्चाद्
 तन्मदानं प्रस्यते ॥ कृत्यं वससि देवेश मया दधस्तु पार्थिव ॥ विष्णुवेवं तदग्राहमभक्तिपरि

नृसदैवते॥ गंगाद्याः सभितः स्वर्गस्तोर्ध्वनिजलजपानवाः॥ सप्तसप्तशतसर्वेषां पुनर्नृजलशयाः॥
 पतिवृतास्त्वदित्याद्याः पद्माः सिद्धाः सप्तनगाः॥ श्वेदध्याः सर्वतश्चापित्तां पुनर्नृजलशयाः॥ य
 मिः स्नात्वा वृत्तीं मंत्रैर्हस्ते कृत्वा पवित्रकर्म॥ देवर्षीन्मानवाभ्यन्तस्त्वय्येव प्रपद्यादिविधिः॥ पाव
 तः कार्त्तिके मासि वर्त्तते पितृतर्पणो॥ तिथ्यास्तत्संख्यायां निधितरः स्वर्गवासिनः॥ ततो जलादि
 निः कर्म्यशुचि वस्त्राद्यतो वृत्ती॥ पुनः कालोदितं कर्म समाप्या च हरिपुनः॥ तीर्थोद्दिष्टान्संस्तुत्य
 पुनरर्घ्यं प्रदापयेत्॥ गंधपुष्पफलैर्घृतं भक्तितत्परमानसः॥ धृतिनः कार्त्तिके मासि स्नातस्त्वय्येव विधि
 बन्धम॥ पश्चात्तान् मया दत्तं दत्तं जे नृत्तिस्तु दत्तं॥ ततश्च ब्रह्मणाम्भोजयेद्देवपान्नाम्॥ गंधै
 पुष्पैः सताम्रजैः पुष्पैश्च पुन पुनः॥ तीर्थोद्दिष्टां दक्षिणोपादेवे दक्षिणमुखमासिता॥ सर्वो जे स्नात्ति
 ता देवाः पूजितास्तैर्मदार्चयन्त॥ श्रुत्य कुरुपि शो विस्त्रोः श्वरूपं धाम शो भुवि॥ तावमाव्याने विरो
 ध्याः कदाचिच्छुभमिच्छता॥ ततो हरिप्रियां देवीं तुलसीमर्चयेद्भुती॥ प्रयाजस्तानपुक्ता नो कास्यां प्रया
 विमोक्षणात्॥ नक्तानं विहितं वेदे तुलसीवनपालनात्॥ जन्मजन्माज्जितं वापैः सुकृतं नाज्जितं क
 वित॥ तथापि गोवते मोक्षस्तुलसी पूजितो वषटः॥ प्रदक्षिणा नमस्काराभ्युपार्गदेवतागमनसः॥
 दैवैस्त्वं निमिषं तापार्धमर्चितासि मुनीश्वरैः॥ नमो नमस्ते तुलसीपापहरहरिद्विजे॥ ततो विष्णु
 यां श्रुत्वा यो शरी श्वस्यमानसः॥ पुराणानि पुनर्ब्रि ११ जयेद्भक्तिमान् स वृत्ती॥ एवं सर्वं विधिं स

राम
७

दशगुणं स्त्रानं तीर्थं रा न फले स्प त म ॥ विष्णुं स्तु त्वा त तः कुर्यात्सं कल्पं स्त्रयन स्य तु ॥ तीर्थं दि
 देवता भ्यश्च क्रमा दर्शं दि दाय ये त ॥ नमः कमल न भाष न म स्ते ज न शायि ते ॥ नमस्ते स्तु ह पी के
 श गृ हा रा ग र्वे न मो स्तु ते ॥ वैकुंठे व प्रयागे व तथा व द नि का स्त्र मे ॥ इदं विष्णु वि न क्रमे त्रे धा स नि
 दधे प द म ॥ भू तो दे वा मा म न्य तु य तो विष्णु वि न क्र मे ॥ तै रे व स हि तैः स र्वैः मु नि वे द म र्वा नि तैः ॥
 का र्त्तिके हं क नि ध्या मि द्रा तः स्त्रा नं ज न द न ॥ श्री त्प र्थं दे व दे वेश द मो द न न मो स्तु ते ॥ ध्या त्व हं
 त्वां व दे वेश ज ले स्मि त् स्त्रा तु म्प तः ॥ त व पु सा दा स्ता यं मे दा मो द न वि न स्य तु ॥ त्रि त्वे तै मि
 त्तिके का म्ये का र्त्तिके पा य न शि ने ॥ गृ हा रा ग र्वे म पा द तं द नु जे न्द नि र्द न ॥ धृ ति नः का र्त्तिके मा ति
 स्त्रा त स्य वि धि व न्म म ॥ गृ हा रा ग र्वे म पा द तं रा ध या श हि तं ह रे ॥ स्तु त्वा भा गी र थीं वि ष्णु शि वं स र्वं
 ज ले वि शे त ॥ ना मि मा त्रे ज ले ति व द्धु ती स्त्रा पा ध या वि धिः ॥ ति ना म ल क बू र्गे न गृ ही त्वा नु स
 मा व रे त ॥ व न स्था नो प ती नां च तु न शी म् ल न्द्र ति का ॥ स प्ता मी दर्शन व मी द्वि ती या द श मी पु च ॥
 त्रयो द श्यां न व स्त्रा पा धा नी फ ले ति त्वे स्त दा ॥ अ दो कृ त्वा म ल त्वा नं मं त्र स्त्रा नं त तः प र म ॥ स्त्री श
 द्रा रां न वे दो क्ते र्वे स्ते पां पु रा ग जैः ॥ त्रि धा भू दे व का र्त्तिके र्वे यः पु रा भ त्ति भा व नः ॥ स वि ष्णुः स र्व
 पा प बूः पु ना तु कृ प पा त्र मा म् ॥ वि ष्णो रा ज्ञा म न्द्रा य का र्त्तिके वृ त्त का र रा त ॥ र वं तु दे वा स्ते स
 र्वे मां दु ने तु स सं वाः ॥ वे द मे वा स वी जा स्ते स र ह स्याः स वी जे का ॥ क श्य पा धा श्च मु न यो मां मु न

बा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

शय्याचपरवाद्यं परं गणाः॥ सदाचवर्जयेत्ता नो विशेषेण तु कार्तिके ॥४॥

म्यक् पर्वोक्तमक्तिमानसः॥ फलैः सितैः सलज्जितैः शय्यासल्लोकोत्तः॥ नेजापहं पातकनाशकृत्यदं
सदुद्धिदं पुत्रधनादिसाधकम्॥ भक्तैर्निर्वातेन नहि कार्तिकवृत्तद्विस्तृष्टिपादम्यदिहास्ति भूतलो॥
रत्निपद्मपद्मशोकार्त्तिकमाहमहमसत्प्रभासांवादेव बोधायः॥ नारद उवाच॥ कार्तिक
वृत्तिना पुंसां निपमाये प्रकीर्तिताः॥ तान् शृणु च मया राजन् कथ्यमानं समासतः॥ स
र्वमिदमणिमासा नि सोऽहं सौमिनीरक्तं तथा॥ राजमाषादं वगणिते वाप्या कार्तिकवृत्ते
देवदेवद्विजानोऽयं सुरगोवृत्तानां तथा॥ खो राजमस्तुतिं दां वज्रं ये कार्तिकवृत्ते
द्विदलंति न ते लं च तथा ज्ञेयं संकल्पदूषितम्॥ भावदुष्टं शब्ददुष्टं वर्ज्यं ये कार्तिकवृत्ते
परा न च परद्रोहं परदारगमनं तथा॥ तीर्थं प्रतिगृहं चापि न गृहीयात् कार्तिकवृत्ते
प्रागमं गमामि वंचुरां कलेज्ज्योत्स्नामिधम॥ धान्यं च सुदिकं चोक्तं ह्यत्र पयुषितं
तथा चोक्तं महिषी दुग्धा दन्व दुग्धादिकामिधमं॥ दिजः कीतरसाः सर्वे लवरां भूमि
जंतया॥ ताम्रपात्रस्थितं गव्यं जलं पल्लवं संस्थितं॥ म्यात्रार्थं पाचितं चात्र मामिधमं तन्म
तं बुधैः॥ भूतमवर्णमधः सुप्तः पत्रा वल्पां तु भोजनम्॥ चतुर्थे काले भुंजीत कुर्या देवं सदा
धृती॥ नरकं स्वचतुर्दशकैः कथ्यं तु व्यरयेत्॥ अथ च कार्तिकस्त्रिंशत्तैः अभ्यंगं न कार

हविषं

का०
७

कं ५
यो ४

तस्योपरिष्ठात्कलशं पञ्चरत्नसमन्वितम् ॥ महाफलमेतत्संपुल्लं कुम्भं तत्र त्रिधा पव ॥ मंडले च तत्राविलो
 श्चन्दर्भः प्रतिमा लिखितः ॥ पूजयेत्तत्र देवेशं शंखचक्रगदाधरं ॥ कोशे यकी तव सनं पुल्लं जलधि
 कल्पपा ॥ इन्द्रादिलो कपालाश्च मण्डले पूजयेद्भूतान् ॥ द्वादश्यां प्रतिपद्ये सौत्रयो दश्यां ततः सुरैः ॥ द
 षोर्द्धितश्च तुर्दश्यां तस्मात्पूजयित्वा तत्स्य मुपवसेत्प्रत्यक्षान्नः पुपतामानसः ॥ पूजयेद्देव
 देवेशं सौवरीं गुरुं नृत्तया ॥ उपचारैः षोडशभिः नानानक्षत्रसमन्वितैः ॥ रात्रौ पूजयित्वा कुर्यात्पूजितवा
 घादिमंगलैः ॥ जितं कुर्वन्निपेक्षता जगरे चक्रपाणिनः ॥ जन्मात्रशतौ द्रुते स्तौ मृगापापसंघेः
 विलोसुषीतये संख्या नृपक्षेत्रे न समन्वितान् ॥ तु वतौ ज्योपुताने वतामदीपसमन्वितान् ॥ सौ
 वरीं रजतं वापि पात्रं कुर्याच्च शक्तितः ॥ त्रिंशत्तये पात्राणि नानाफलपुतानि च ॥ शय्यादिद्वंद्वक
 र्त्तयं वस्त्रं जौ हेमधात्यकं ॥ नगरां जगरे विलोः जीतं नृत्पं च वर्त्तते ॥ जोशतु संचदवति फलं सम
 मुदाहृतं ॥ जीतं नृत्पं दिक्कुर्वन् दर्शनं कौतुकाविव ॥ पुरतो वासुदेवस्य तत्रै बहुरिजागरे पठन्
 विलुचरिनाशिरंजयति वै स्रवान् ॥ मन्त्रेन कुरुते वा सुखेच्छा लापां श्ववर्जयेत् ॥ भावैरेतैर्ज्योय
 स्तु कुरुते हरिजाग नमः ॥ दिने दिने तस्य पुराणं तीर्थं कोटि समं स्रतं ॥ ततस्ते वीर्या मास्यां च सप
 त्नी कान्दि जौतमान् ॥ त्रिंशन्वितान् चै कं वा पञ्चशत्याकानि मंत्रयेत् ॥ वरादत्वापतो विलुच
 स्यरपे मभूततः ॥ तस्यां दत्तं हुतं जपं तदक्षयफलं स्रतं ॥ अतस्ताम्रोजयेदिष्टा मायां तदिना

तर ६

राम
७

य ५

सा

नमो वाकाय कर्मजम् ॥ कार्तिक वृत्तिनं दृष्ट्वा विनयं पात्रितत्तत्तात् ॥ कार्तिक वृत्तिनः पुं
 सोविष्णुवाक्यप्रणोदिताः ॥ रक्षां कुर्वन्निशक्त्याः राजानं किं करे पथा ॥ विष्णुधृत करे नित्य
 यत्र तिष्ठति रजितः ॥ गृहभूते पिशाचा पात्रेति वृत्तिनः व ॥ कार्तिक वृत्तिनः पुराणवधो
 कृतवत कारिणः ॥ न समर्था भवेद्वत्तु वृत्तिपिहिवतु मूर्ख ॥ विष्णुपिपंसकलकः मयना
 नं वसत्युत्र पौत्र धनधान्यविलसि कारिणः ॥ दुर्जवृत्तं सनिपमं कुरुते मनुष्यः किंतस्य तीर्थप
 रिशीलनसेवया च ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये पात्रितत्तत्तात् ॥ सप्तमोऽध्यायः ॥
 नारद उवाच ॥ अथो ज्यैष्ठ्यवृत्तिनः सम्यक् उपापनविधिं नृप ॥ तच्छ्रुत्वा मया पारम्यं तं स विधाने
 समासतः ॥ कर्जशुक्लवतुर्दशो कुर्वाण उपापनं वृत्ति ॥ वृत्तं संपूर्णं तर्था पविष्णुप्रीत्यर्थमेव च ॥
 तुलस्या उपारिष्टात् कुर्वाण मण्डपिकं शुभाम् ॥ त्रिंशदरात्रिंशत्तौ श्वकुर्वाण दद्यान्मविस्तारतः ॥
 सत्तेरां ववतुर्द्वारं पुष्पकामरशोभिताम् ॥ द्वारेषु द्वारपालंश्च पूजयेन्ममयान्यपक्व ॥ अह्नव
 पापा धर्मावमनीयकम् ॥ स्नानं वस्त्राभूषणं च करं वन्दनं पुष्पपत्रिकम् ॥ धूपदीपसनेनैवैष्टम
 स्कारं प्रदक्षिराम् ॥ विसर्जनं ततः कुर्यात्पुनरांस्तुषोडश ॥ प्राहृषणा निदधानि सर्वाणि
 भावभक्तिः ॥ ब्राह्मणा पशुदातव्यं गोहिंसयं सर्वत्रिकम् ॥ पुराणशीलं शुशीलं च जपं विजप
 मेव च ॥ तुलशीमुखदेशे च सर्वतो भद्रमेव च ॥ चतुर्भिर्बर्तकैः सम्यक् शोभां ह्युसमं कुरुत

का०
१०

पृष्ठ २

स्ववित्तरम ॥ यत्नया तु ज्ञानमूले विष्णोः एकात्म्यो दिताः ॥ तेनाहं प्रपु निष्ठाधिमाहात्म्यं तु ज्ञानो
 भवं ॥ कथमस्यामतिप्रोतिहं वस्यशास्त्रिणाः ॥ कथमेवा समस्तज्ञा कस्मिन्स्थाने वनारदा एत
 दूतिसमासेन सर्वज्ञो सिमते मम ॥ नारद उवाच ॥ इत्युत्तराजं ब्रह्म हितो माहात्म्यं तु ज्ञानमव ॥ से
 त्रिहासं पुरा वृत्तं तत्सर्वं कथयामि ते ॥ पुरा शाकः शिवं द्रष्टुं मगा कैः नाश पर्वतम् ॥ सर्वदेवैः परि
 कृतस्त्वप्यरो गरा सेवितः ॥ पावकृतः शिवपुरंता वृत्तं न सदृशवान् ॥ पुरं भो मकम्प्यो रां दंष्ट्रान
 यनभीषणो ॥ स एष स्तेनकस्त्वभो कगतो जगदीश्वर ॥ एवं पुनः पुनः दृष्टः सतदा नो विवाह
 यः ॥ ततः ऊर्ध्वं वज्रपाणिः तं निर्भस्मवचो वृत्तं ॥ तेमपा दृष्ट्वा मानो पिकथं त्वेनोत्तरं वाञ्छति ॥
 श्रुतस्त्वं हस्मि वज्रपाकस्तेन ता स्ति दुर्मते ॥ नारद उवाच ॥ इत्युदीर्य ततो वज्री वज्रेणाभ्यहनदृष्ट
 म् ॥ तेनास्मकराहो की ज्ञत्वमगा हजं वनस्मसात् ॥ ततो रुद्रः पुनज्वा जते जसा मुदहप्रिवा ॥ हस्वा
 दृष्टस्य तिस्रारो हताश्रु जिपुदोभवत् ॥ इदं श्वदं उवद्रुमो हतास्ते तु प्रवक्रमे ॥ पुरं तु वच
 नमो देवाधिदेवाय श्रुत्वा पकपदिने ॥ त्रिपुरद्वीपसर्वापनमोर्ध्वकनिसदन ॥ विरूपायति
 रूपापवहं रूपाप्रसंभवे ॥ एतविधं सकर्त्तव्यं बुद्धिमानप्रदायिने ॥ काशोत कायका चोपका जभो
 जिधरापव ॥ तमो ब्रह्मशिरो हं ब्रह्म एकाय नमो नमः ॥ नारद उवाच ॥ एवं स्तुतस्तदाशं भुवि
 षराश्च जगादह ॥ संह न ब्रह्म न ज्वा नां त्रि जो को दहन क्षमां ॥ धरं धरय भो ब्रह्म न प्रीतः स्तुत्या नय
 तव ॥ इन्द्रस्य जी व दाने जजी वेति त्वं प्रया वृजो ॥ पुरं रुवाच ॥ पदितुष्टो सिदेव तं कासीं शरणा

सक्रव

राम
१०

हायवाचनी ॥ इति श्री पञ्चरात्रे कर्मसंग्रहो नामोऽष्टमोऽध्यायः ॥ १॥ नमो देवदेवे निर्हताः स्व
 दैत्यः पातालसंस्थिताः ॥ तेषां भूमण्डले पाता निर्भयास्तमुपाश्रिताः ॥ कदाचिच्छिन्नशिरसं दृष्टु
 यत्कसदैवराट् ॥ पप्रच्छ भर्ज्यं वै ब्रह्मन् केनैवं विहितपुरा ॥ भार्जवस्तस्य शिरसश्चेदराहोतवावह
 सशशंसमुद्रस्य मंथनं देवकारितम् ॥ न त्रिपहरणावैव दैत्यानां वपराभवम् ॥ स श्रुत्वा क्रोधता
 म्राक्षश्चपितुं मथनंतदा ॥ दूतं संवेषयामास ब्रह्मरंशकसन्निधौ ॥ इतस्त्रिपिष्टयंगत्वा सुधमं
 प्राप सत्वरं ॥ गार्वाक्षर्वमौलिस्तु देवेन्द्रं वाक्यमब्रवीत् ॥ ब्रह्मरंशक ॥ जलधरोऽसितनयः स
 र्वदैत्यजनेश्वरः ॥ दूतोऽहं प्रेषितस्तेन सद्यः सहशृणुष्व तत् ॥ कस्मात्स्य याममपितामपितः सा
 गरोऽद्रिणा ॥ नीतानि सर्वं रत्नानि तानि शीघ्रं प्रपद्ये ॥ इति दूतवचः श्रुत्वा विस्मृतस्त्रिदशाधि
 पः ॥ उवाच ब्रह्मरंशकं भयक्रोधसमन्वितः ॥ इदं उवाच ॥ अणुदूतमपार्थ्वं मपितः सागरो यथा ॥
 भृशं यो मद्भ्या त्रिस्ताः श्वकुसिं स्यात्कृता तथा ॥ अन्येऽपि मद्भ्या तै न रक्षिता इति ज्ञात्वा ॥ त
 स्मात्त इत्थं जातं तु मया पृहंतं किं न ॥ शंखोऽयं वपुरा देवान् विदिषन् सागरात्मजः ॥ ममानुजेन
 निहतः प्रविष्टः सागरोद्वजम् ॥ तद्गच्छ कथय स्वास्य सर्वं मथनकारणम् ॥ नमो देवदेवे ॥ तं वि
 सञ्ज्ञितो दूतस्तेनैन्द्रेणा मद्भुवम् ॥ तदिदं वचनं सर्वं दैत्या मा कथय तत्तथा ॥ तं निशम्य तदा दैत्यो
 नोषात् प्रस्फुरिताक्षरः ॥ उद्योगमकरोत्तूरां सर्वदेवजिगीषया ॥ तदा जपा सुरेन्द्रस्य दिग्भ्यः पा
 पातालतस्तथा ॥ दितिजः प्रत्ययघ्नकोटिशः कोटिभिः स्तदा ॥ अथ जुं भनिशुभा दैर्दत्ताधि

नारदः

राम

गतम् ॥ अतिरेषः समं या तु भा ननेव समुद्रवः ॥ ईश्वरवावा पुनः पुनश्चाति भा ननेवै कपंगुरो ॥ ए
 न तपो मय हं दे वपे नुं नेव पो डवेत ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा तं करे धत्वा प्राक्षिपः ॥ अवराम्भ सि ॥
 सपया र सिंधु गंगा या सागरस्य च संगमे ॥ तावत्स का न रूप त्वम गा त्र न उ नो द व ॥ उदतस्तस्य शदे
 न प्रा कं प ध रणी मुहुः ॥ एष गर्ज श्व स त्प नै क श्व त त्व न दधि रो लतः ॥ श्रुत्वा ब्रह्मा पयो त्र ज कि
 मेतदि ति विस्म तः ॥ तावत्स मुद्र स्यो त्सं ज्ञे तं ब्राह्मं स द र्श ह ॥ ब्रह्मा रां मा ग तं ह ह्य समुद्रोऽपि कृता
 ज्ज निः ॥ प्रण म्य शिरसा वा ले तस्यो त्सं जे निवेश यत् ॥ ततो ब्रह्मा ब्रवो दा क्यं कस्य पं शि श उ न द्रु तः ॥
 निशम्य व त तो धा तु र्वा क्यं सा ग र को ध वी र ॥ समुद्र उवाच ॥ ब्रह्म न भो सिंधु गंगा यां जा तोऽपं म
 म पुत्रे कः ॥ जा त क र्मा दि सं स्का र कुरु ष्व स्य ज ग गुरो ॥ नारद उवाच ॥ एवं व द ति पयो धौ स वा नः
 सा ग र न त्प जः ॥ ब्रह्मा रा म गृही कृ र्वा विधु न्वं तं मुहु र्मुहुः ॥ धु न त त्त स्य कु र्वं तु ने श भ्यां म ग म रे
 ज न म्य ॥ कथं वि न्म र्क कु र्वं तु ब्रह्मो प्रो वा व सा ग न म्य ॥ ब्रह्मो वा व ॥ ने वा भ्यां वि ध तं य स्मा द ने नै व
 जे न म म ॥ त स्मा ज्ज नं ध न इ ति ख्या तो न म्ना भवे त्वे सो ॥ अ धु नै वै प त र गाः स र्वं शा स्त्रा र्थ पा र ग
 श्र व ध्यः स र्वं भू ता नो वि ना उ डं भ वि ष्य ति ॥ प त ए ष स मु द्र त स्त नै वां तं ग मि ष्य ति ॥ नारद उवाच ॥
 इत्युक्त्वा शुक मा ह प नान्ये तं वा न्य वे व व त ॥ श्रा नं च स रि भा वं ब्रह्मं त र्धी न म न्व गा त ॥ जा ते धा त
 रि सिं धु स्तु प्र स न्न व द न स्त द ॥ का ल ने मि तु तां द न्यं त द्वा र्पो र्थ म या व र ॥ ते का ल ने मि प्र मु र्वा
 स्त तो पु र स्त स्मै सु तां तां प्र द दुः प्रो हे र्षि ताः ॥ स वा पि तां प्रा ष्य सु ह द त न्व शी श शां तां शुक स

तं ३

दशा दिवान्निद्रावितान् रत्नादेतः सागरनन्दनः ॥ शंखमेरीजमुरवेः प्रविवेशामरावती ॥ प्रवि-
 ष्टेनगरीदेत्येवाशक्रपुरोगमाः ॥ सुवरातिष्ठिगुहं प्राप्ता न्यवसन्त्येतापि ताः ॥ ततस्सर्वेषु
 सुराधिकारेष्विन्द्रादिकानां विनिवेशयत्तदा ॥ इन्द्रादिकान् देत्यवरान्दृष्टकृत्पक्ष्म
 यंसुवरातिष्ठिगुहमगन्त्य ॥ इति श्रीमद्रघुपञ्चमोऽध्यायः ॥ १० ॥ **नमो देव्यः** ॥ पुनर्देत्यसमायातै रत्नादेवाः सनासवाः ॥ अथ प्रकंपिताः
 सत्त्वविद्युस्तोतुं प्रवक्रमुः ॥ देवाः क्रुतुः ॥ नमो मत्स्यकुम्भादिनानां स्वकृषेः ॥ सदाभक्त
 काय्योद्यतायातिहर्त्रे ॥ विधानादिसर्गास्पतिर्ध्वंसकर्त्रेण शोखयमारिहस्ताय
 तेस्तु ॥ रमावल्लभायासुराणां निहर्त्रे ॥ देवैः शरणापतस्मै न तास्मो न तास्मः ॥ नमो देव्य
 संतापिता मर्त्यदुःखाच्चलच्च सदाभोजय विस्वते ॥ भुजंगे शतव्याघ्रनाथा कृत्वं इति
 नेत्रायतस्मै न ताः स्मो न तास्मः ॥ **नमो देव्यः** ॥ संकष्टनाशनेनामस्तोत्रमेतत्परिवरः ॥ स
 कदाचिन्नसंकष्टः पीड्यते रूपपाहरेः ॥ इति देवास्तुतिर्मावत्तुर्वेति दनुजद्विषः तावत्सु
 राणां मापतिर्विर्जीता विष्णुना तदा ॥ सहस्रोत्थापदैत्यादिः कृपया खिन्नमानसः ॥ त्पारु
 ह्यगरुडं वेगाद्भुस्मि वचनमब्रवीत् ॥ **विष्णुर्वाच** ॥ जलधरेण ते भ्राता देवांस्तदनेक
 तं ॥ ते राहुतेजमिष्यामि पुत्रापातिवरां त्विना ॥ **श्रीरुद्रवाच** ॥ अहं ते वधुमाना प्रमत्ता
 यदि सर्वदा ॥ तान् कथं ते मम भ्राता पुद्गेवध्याः रूपानिधे ॥ **श्रीमन्मनुवाच** ॥

नो
 राम
 १२

पति कोटिभिः ॥ गत्व गत्रिपिष्टपदैस्तेन नृनाधिष्ठितो भवतु ॥ निर्ययुस्त्वमरावत्सं देवायु
 षपदसिताः ॥ अरमाज्ञत्यतिष्ठतृहस्त्वा देत्यवलमहतर ॥ ततः समभवद्युद्धं देवराज
 वसेनकोः ॥ अशलेः परिह्वैर्कीरोगदापरशुशक्तिभिः ॥ तेनोमसप्रधावत्तपुपुषुरवप
 नस्परम ॥ तत्सरोनाभवत्सेन्यरुधिरैवप्रवर्षिणी ॥ पतितैपात्यमानैश्चजाश्वनप
 पतिभिः ॥ व्यराजतरणोभूमिः संध्यां भ्रष्टलैरिव ॥ तत्रपुष्टेयतादैत्याभार्गवस्तुदति
 षत् ॥ विद्युयामृतसंजीविन्यामच्चित्तैस्तोयविन्दुभिः ॥ देवाग्रपिहताभुष्टेयजीवयदं
 गिरा ॥ दियौषधीः समाजीयद्रोशादेः सपुनः पुनः ॥ हस्त्वादेवान्हताभुष्टेयनरेवसमुत्थिता
 न ॥ जलधरोकोधवशोभाभुर्वववाक्यमब्रवीत् ॥ जलधर उवाच ॥ मया देवाहतापुष्टेयति
 ष्ठेत्तकपयुनः ॥ तवसेजीविनीविद्यानेनाम्यत्रेतिविष्णुतम ॥ अमु उवाच ॥ दियौषधीः
 समाजीयद्रोशादेरंतिरासुराव ॥ जीवयत्येववैशीवद्रोशाद्रिन्नउपाहर ॥ नाशद उवाच ॥ उ
 त्थुक्तासतदैत्येकोनीलद्रोशावलंतरा ॥ प्राक्षिपत्सागरेतूरां पुनरायानमहाहवम् ॥ अ
 पदेवान्हताभुष्टेयद्रोशादिमजमहुरुः ॥ तावत्तत्रगिरीद्वंतंनददरीसुराविति ॥ नात्वा
 दैत्यहतंद्रोशांघिषणोभयविह्वलः ॥ आगत्यदुरासेजंरुः श्वासाकुलितविग्रहः ॥ एना
 यधंमहदैत्योनायंजेतुंयतः क्षमः ॥ नुशंशमवैद्येवस्मरध्रशरुचेष्टितम् ॥ नारद उवा
 च ॥ श्रुत्वा तद्वचनं देवाभयविह्वलितास्तथा ॥ दैत्येनवध्यमानास्तेपलायनेदिशो

नलं धरु

13

ता

राम

१३

केषां नृणां कस्य नृणां स्वपरे नगरा नृणां देवा नृव सवर्तिनः । धर्मैराया लपा मा सवर्तिनः ।
 पुत्रानि वै रसान् । न कश्चिद्वा धिते नैव दुःखितो न कश्चिदस्तथा । न दीनो दृष्टते तस्मिन् धर्म्य
 रा न्यं प्रशासति ॥ एवमहिंसा सति दाने वै दुःखं धर्मैरा सवर्त्तु स एतथाहं । कदा विदा जा मय
 तस्य लक्ष्मी विजे किं तुं श्री रमया वसेवितुम् ॥ इति श्री प्रद्युम्न नाथ के तिके महात्म्ये काद
 माध्यायः ॥ नाथ उवाच ॥ त्वमां सुपुत्र्य विधिवद्दानेन वै नोति भक्तिमात्रं । स प्रहस्य तदा वाक्यं ज
 गाद नृपसुतम् ॥ कुतः प्रागजस्य ते ब्रह्म न किं विदुः त्वया क्वचित् । यदर्थमिह वाया तस्त
 दाता ययमां सुते ॥ नाथ उवाच ॥ गतः केन नृप शीघ्रं देत्येन्द्राहं यदक्षया । तत्रो सदा सहाशी न
 दृष्टवानस्मि शंकरम् ॥ यो यना पुतबिस्तीरो कल्पे दुःसमहावेने । कामधेनु शौकीरो विता
 मणि सुदीयिते ॥ तं दृष्ट्वा मह्यं श्रव्यं वितर्क्य मे भवत्तदा ॥ कपो दशी भवे दृष्टिस्त्रिजोषां कान
 वेत्ति का ॥ तावत्त वापि देत्येन्द्र समृद्धिः संस्मृता मया ॥ तद्विजो कनकातो हं त्वत्सानि धर्मिहा
 गतः ॥ त्वत्समृद्धि मिमां यश्च न स्त्री रत्न रहितो धूर्वेर । तर्क्या मिशिवा दन्यस्त्रिजोषां तस
 मृद्धिभाक् ॥ यस्या लावराय जलक्षौ निमग्नश्चतुरा ननः ॥ श्वघ्नै र्यमुमुचे पूर्वतया कन्ये
 पमीयते ॥ कीतराजो पिहि पषा मन्मथारिः श्वः की लया ॥ श्वघ्न तत्रोपि तदा तवात्मवशगः
 कृतः ॥ कल्प्या मिशिवा दन्यस्त्रिजोषां तसमृद्धिभाक् ॥ मुसरो नाग कन्या दाय यपित्व
 दृशो स्थिताः ॥ तथापि ता नपावर्त्य रूपेण सदृशी धूर्वम् ॥ यस्याः पुनः पुनः दृष्ट्वा रूपं धाता
 विसर्ज्यते ॥ स सज्जो पारसस्ता सो तत्समैकापि नाभवत् ॥ अतः स्त्री रत्न संभो हः सम

सौंदर्यगह्वरे प्राप्य स्ववरी रूपं प्रापुः निःकारः काम उवाच ॥ त्रिजोषां तसमृद्धिभाक् ॥

रुद्रं शशं भवत्वा बुधश्च सोमश्च नादयि। श्रीत्या वत वने वायं समवधो जलंधरः॥ इत्युक्त्वा गच्छात् नूतं
 स्वचक्रं गदासिं हतः॥ विष्णुर्वै गाघये पोधुं यत्र देवाः स्तुवन्ति ते। अथातुरा नृणां तु गृह्यन्ते
 तेषां पीडिताः॥ वात्या वि० वर्तिता देत्या वभु मुखे यथा वनाः॥ ततो जलंधरो हस्ता देत्यान्वा त
 प्रकीडितः॥ उद्धृत्य नयने क्रोधात् ततो विष्णुं समभ्यगात्॥ ततः समभवद्युधं विष्णुदेत्युद्ध
 पो मी हतः॥ श्रीकाशं कुर्वतो वाशो स्तदा निश्चकाशवत्॥ विष्णुर्देत्यस्य वारो बंधुं जंघ्रं वधु
 र्हयान्॥ विष्णुर्देतं च हृदये वाशो नैकेन ताडयत्॥ ततो देत्यसमुत्पत्य गदाकारिणस्त्वरान्वितः॥
 आहत्य गुरुं मूर्च्छि पातयामास भूतले॥ विष्णुर्गदां वख्नेन विच्छेदप्रहसन्निव॥ तावत्स
 हृदये विष्णुं जवान हठमुद्धिना॥ ततस्तौ बाहुपुद्धेन पुपुषा ते महावली॥ बाहुभिर्मूर्च्छिभिश्चै
 व जातुभिर्नादयन्महीम्॥ एवैतौ सुविरं पुद्गलत्वा विष्णुः प्रतापवान्॥ उवाच देत्यराजं जंगमी
 रपाजिरा॥ विष्णु उवाच॥ वरं वरं देत्येन्द्र प्रीतो स्मितवविक्रमात्॥ अदेयमपि ते दक्षिणं ते मन
 सि वर्तते॥ जलंधर उवाच॥ यदि भावुक तुष्टो सिनरमेनं ददश्च मे॥ मम जिह्वा सहते कामरूहे स
 गरो वस॥ नमो भगवते॥ तथेत्युक्त्वा समगवान् सर्वदेवगणैः सह॥ जलंधरं नाम पुरमागम इम
 पा सह॥ जलंधरश्च देवानामधिकारेषु दानवान्॥ स्थापयित्वा सहर्षः स सुनरागान्महीतान्
 म॥ देवगंधर्वसिद्धेषु यत्किंचिद्रूपं संजितम्॥ तदात्मवशां कृत्वा तिष्ठत्सागरनंदनः॥ पाता
 लं भूवने देत्यंतिष्ठन् संसमहावली॥ स्थापयित्वा शशं सहा दीनानयद्भूतलं वली॥ देवगंधर्वसि

का०
१४

स्वा

किं भक्षं मम देवेश तदा ज्ञापय मां शुभे ॥ ईश्वर उवाच ॥ संभक्षाय त्मनः शीघ्रं मां सं त्वं हस्तवा
 दकोः ॥ नारद उवाच ॥ शशि वने तव समाज कश्चिदस्मादपराश्वकम् ॥ हस्तया दोषं वं मां सं शिरः
 शोको यथा भवत् ॥ इच्छा शिरो वशे यं ते सुपुत्रान् तदा भवत् ॥ एतव भीमकर्मणां तमुवाच
 सविस्मयः ॥ ईश्वर उवाच ॥ तं कीर्त्तिमुखं सं ज्ञोहि भवद्भ्रातृद्वारगः सदा ॥ त्वदर्चयेन कुर्व
 त्ति नैव ते मत्पुत्रं करम् ॥ नारद उवाच ॥ तदा प्रभृति देवस्य द्वारे कीर्त्तिमुखं स्थितः ॥ ना
 र्द्वयं विचयेष्वर्चयेत्तेषां मर्षा कथं भवेत् ॥ राहुर्विमुक्तो यस्तेन सोपत हर्षं रस्य ले ॥ मृतं
 सर्वं रोभत इति भ्रमो यथा गतः ॥ ततश्च राहुः पुनरेव जातमात्मानमस्मिन्निमन्यमानः ॥ ति
 समेत्य सर्वं कथं वभूव जलं धराये सविबेष्टितं तदा ॥ इति श्री पद्मपुत्राचार्यकृत कनका
 जालंधरोपाख्यान महाकाव्ये ॥ नारद उवाच ॥ जलंधरस्तु तच्छ्रुत्वा को वा कुलितविग्रहः ॥
 निज्जगामासु देवानां कोटिभिः परिवारितः ॥ गतस्तस्याग्रतः शुक्रो राहुस्तत्पृथक् तो भव
 त् ॥ मुकुटश्चापतट्टमौवेगात्प्रसूयति तदा ॥ दित्यसेना वृत्तेस्तत्र विमानानां शतैस्तदा
 विराजत नभस्तारां प्रादृषी कुर्वन्नाहकैः ॥ तस्योद्यो जंतदा इच्छा देवा शक्रपुंगवाः ॥ मृत
 त्तितास्तदा जग्मुः शरिर्नंत विजिज्ञतुः ॥ देवा उवाच ॥ न ज्ञानसि कथं श्वाभि न देवापत्तिभि
 मां प्रभो ॥ तदा स्मद्दशराणीय जहिसागर नंदनम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ जलंधरः कथं विज्ञो

ति
रो
राम
१४

नारद उवाच ॥ इति देववचः सुतो प्रहस्य वचनं ध्वजः ॥ महातेजो मनाह्वय वचनं चेदमब्रवीत् ॥

हिस्तस्य सावरा । तथानुतवदेत्येदु सर्वरत्नाधिपस्य च ॥ एवमुक्त्वा तस्मान्मन्त्रजतेमपि सदेत्यराट् ॥
 तद्रूपं प्रवशादासीदनेज्ज्वरपीडितः ॥ अथ स प्रेषयामास स इतः सिंहिका सुतम् ॥ यम्बका
 पतदा किं विद्विस्तु माया विमोहितः ॥ कैलाशमजमशुभः कुर्वन् शुक्रे तुवर्चसम् ॥ कात्स्न्य
 शास्त्रं पश्येत्तु वचं संश्रवां गजेन तं ॥ निवेदितस्तदादेशो तं दिना सप्रवेष्टितः ॥ यम्बकम्
 व्यता संज्ञा प्रेष्टितो वाक्यं मन्त्रवौत् ॥ राहु रुच ॥ देवपन्तजसे व्यस्यत्रैः नो व्यधिपतेः प्र
 भो ॥ भो ह्यश्व सर्वरत्नस्य म्नां शराः वधमधज ॥ श्मशानवा सिनो नित्यं मस्थिमाः नाव
 हस्य च ॥ दिगम्बरस्य ते भाव्या कथं हे मवतौ शुभा ॥ अहं रत्नाधिनापो स्मि सावस्त्री रत्नसं
 स्तिता ॥ तस्मा न्ममैव सा योग्या नैव मिहा शिनस्तव ॥ नारद उवाच ॥ वदत्येवं तदा राहो भू
 मध्याह्ने न कारिणः ॥ ममवत्युत्तरो दस्ती वा शानि समैनः ॥ सिंहस्यः प्रवृत्तजिह्वः सज्जो
 जनपतो महान् ॥ दुर्धकेशः शुद्धतनुर्न सिंह इव च परः ॥ सतं खादितुं मारे मे दृष्ट्वा राहुर्म
 पादितः ॥ अधा वेदति वेजो न वहिः स वदधारतम् ॥ धत्वा खादितमारधस्तं दुद्रैरावधारितः
 नैवाशुवधं तामेति द्विजबीजं मिदं भवेत् ॥ वात्मशां मां महादेव खादितुं समुपागतः ॥ महादे
 वो वचं श्रुत्वा द्वात्मरा स्य तदा प्रवीत् ॥ मुंवेति पुरुषः श्रुत्वा राहु तस्या जसोम्बरे ॥ राहुं त्यक्तो स
 पुरुषो महादेवं व्यजितपत् ॥ पुरुष उवाच ॥ अधामां कथते स्वामिन् सत्तामश्वास्मि सर्वथा

स्व६

५०
१५

साधुर्भूमिमासाद्य भक्षयन्ती महासुरायाः ॥ मार्गं च समुद्धेह्य ता जगता हवर्हिषवत् ॥

ते दृष्ट्वा व्याकुली भूता गणाः सर्वे भयादि ताः ॥ शशं सुदैवदेवा यतस्त्वर्ध्वं शङ्क वेष्टितं मम मुखं कदु-
मुखत्वात् ॥ त्वत्पुत्रं वने वाती वनौषणा ॥ तां न जेहोदरी वत्सोस्तनकीडित मधरा ॥ विष्टं ते भार्गवंश-
त्वादेत्यसौ य गणास्तथा ॥ प्रसून वदनं हरीं निजं वृष्टुं धु दुर्मदाः ॥ अथ भक्षय तदेत्यां नो से-
ना गणा भयादि ताः ॥ वायुवेगं हता य दृष्टुं कीर्णा त्वां सहति ॥ अग्राङ्ग रा भयात्ते नो दृष्टु-
मर्ह्युता ययुः ॥ निशुंभः शंभो सेना न्योका ननेमि श्वकीर्णवान् ॥ नयस्ते वारयामास गणा-
सेना महाबलाः ॥ हं वं तः शरवर्षा शि प्रवर्षी वगन्ता हकाः ॥ नतो दैत्यशरो वास्ते श जभा-
नामि वयुजाः ॥ रुरुहुः खं दिशः सर्वा गणा सेनां प्रकंषयन् ॥ गणाः शरशतेभिश्चातुधिरसा-
रवर्षिणाः ॥ असंते किं सुका भासा न प्राज्ञाय त्वकिं वन ॥ पतिता वा त्वमा ता श्वही क्षमिष्यं स्त-
था गणाः ॥ त्यक्ता संग्राम भूमिं ते सर्वे विविमुखा भवन्तः ॥ ततः प्रभजेन् श्ववले हिलो व्यग्रा-
स्य नंदी वरकात्ति केया ॥ त्वरा न्विता दैवरा न्प्रसृष्ट निवारका सुनमर्षणा स्ते ॥ रत्तिनी पृष्ठ-
रागा कात्तिक मरुता जालधरो पाद्या ने सस्त्रमस्य माघा तं वायो दशो ययः ॥ नारद उवाच ॥ ते-
गणा धियती न दृष्ट्वा नंदी भमुखत ए मुखान् ॥ अमर्षी दम्भ धावन्त इंदुः प्रपदानवा ॥ नंदी नेका-
ननेमि स्तुशंभो भं यो दं तथा ॥ निशुंभः खन्मुखं वेगा दम्भ धावन्तं पाकि त्वेन ॥ निशुंभः का-
त्तिके पस्य मपरं पं वभिः शरैः ॥ हदिविद्या धवेगेण मर्द्धितः स च पात ह ॥ ततः राक्षि धरश-
क्ति जीव ज्जग्रा हरो बितः ॥ ता व निशुंभो वेगेण स्वश म्पाताम पातयेत् ॥ ततो नदी श्व

दक्षि
गामे
१५

न हतः सिंधुजस्त्वया ॥ तद्गुहं वसजा तोगस्य क्लवै कुंठनात्मनः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तवांशं सं
 भवत्तपश्चभातत्वात् तथाश्रियः ॥ नमो यानि हतः संखे त्वमेनं जहि दानवम् ॥ इन्द्र उवा
 च ॥ नायमेभिर्महातेजसस्त्वास्त्रैर्वध्यं मया ॥ दिवैः सह त्वेजोऽंशं शस्त्रार्थं दीयतां मम ॥ ना
 रद उवाच ॥ अथ विष्णुप्रमुखा देवाः एव ते जां सिद्धस्तदा ॥ तान्येकत्वं गतो नि हो हस्वास्वचा
 मुबन्धुः ॥ तिनकरो न्महादेवः सहसा शस्त्रमुत्तमं ॥ वक्रं सुदर्शनं नाम ज्वाला मालातिभीषण
 म ॥ तेजःशेखेना च तदा वज्रं कृतवान्तरः ॥ तावज्जले धरो दृष्टः कैलाशतलभूमिषु ॥ हस्त
 श्वरथपत्नीनां कोटिमिः परिवारितः ॥ तं दृष्ट्वा त्वरिते जगमुर्देवा सर्वे पथागतम् ॥ गणा
 श्वसुमनस्तूयुर्ध्यायति त्वरान्विताः ॥ नंदो भवस्य सेना नीमखा सर्वेशिवा जय ॥ अवतेरुर्गताः
 सर्वे कैलासाद्युधदुर्मदाः ॥ ततः समभवद्युधं कैलाशो पत्यकाभुवि ॥ प्रमथाह तदैत्यानां
 द्यौरशस्त्रास्त्रसंकुलम् ॥ निरीष्टदंशं खो वै निश्चयैः वीरहर्षरौः ॥ गजो श्वरथशब्दे स्वना
 दिता भर्ष्यकं पयसा ॥ शक्तितो मरुवा रौ धुमुश्लेषाशपट्टिशैः ॥ अराजत नभः पूर्णमुक्ताभि
 दिवसं च तम् ॥ निहतैर्यनागाश्वेनैर्भूमिर्धरा जत बभूव तावत्तद्विशरः शकू मे दिवसे
 चत ॥ प्रमथाह तदैत्यैर्वै दैत्या हतजगौ स्तथा ॥ वसासुग्रां सपंका व्याभूरगम्य भवतदा ॥ प्र
 मथाह तदैत्यैश्चानभाज्जीवः समजीवयत् ॥ पुंड्रे पुनः पुनश्चैव मृतैः संजीवनीं चलात् ॥

का०
१६

16

सन्नादैः शंखनेरिरवैस्तथा ॥ स्वभवन्सिंहनादश्चसेनयोनुभयोस्तदा ॥ जलधरशरवृत्तैः नीहा
रपटलैरिव ॥ पावापयिष्यो रश्मिभूतसमपद्यत ॥ गरीशं पृथ्विर्निर्दिष्टा शैलादिनवभिः
सरेः ॥ कीरभद्रं च विंशत्या ननादसुमहाश्वनः ॥ कार्त्तिकेयस्तदा दैत्यं शत्रुविद्याधसत्वरः
मुहूर्त्तं शक्तिनिर्दिष्टः किंचिद्वाकुलमानसः ॥ ततः क्रोधपरीताक्षः कार्त्तिकेयं जलधरः
गदया ताडयामास स च भूमितले पतत् ॥ तथैव नन्दिनं वेगादपतयत भूतले ॥ ततो गरीश
श्वरः कुक्षोगरापरशुना छिनत् ॥ कीरभद्रं स्त्रिमिर्करो हृदि विद्याधदानवम् ॥ सप्तमिश्च ह
यैकेतुं धनुश्छत्रे च विध्यते ॥ ततो विष्णुर्द्वे दैत्येन्द्रः ॥ शक्तिमुद्यम्य दसरां ॥ गरीशं वातयामा
सरथ मन्यं समा नुहत् ॥ अभयपदयवेगेन कीरभद्रं रुषान्वितः ॥ ततस्तौ सूर्यसेका सोपुपुधा
ते परस्परम् ॥ कीरभद्रः ततस्तस्य हयानवा रो न पातयत् ॥ धनुश्चिच्छेद दैत्यस्य पुमुखे परिखा
युधः ॥ स कीरभद्रं त्वरया भिगम्य जघनं दैत्यः परिवेन मर्द्धि ॥ स कीरभद्रः परिनिन्मर्द्धयया
तभूमौ रुधिरं समुत्क्षिरेत् ॥ इति श्री पद्मपरायणोक्तिकं महासुवर्णशोध्यायः ॥ नारद उवाच ॥ पति
तं कीरभद्रं नृदह्यानुदुगाणा भयानकम् ॥ आगच्छतैररां हित्वा क्रोशमाना महेश्वर ॥ अथ कोलाह
लं श्रुत्वा गणानां च नृशेखरः ॥ प्रभवद्वेषभानूठः संग्रामं बहसन्निव ॥ नारद उवाच ॥ रुद्रमायं त
मा लोकासिंहनादेर्जशाः पुनः ॥ निर्बलां संगरे दैत्या विजयः शरवृष्टिभिः ॥ दैत्याश्च भौषडां रुद्र
दृष्टुं सर्वं विदुः ॥ कार्त्तिकवृत्तिनं दृष्ट्वा फतला निवृत्त इयात् ॥ अपजलधरो दैत्यान् विदुतां चैव
संगरे ॥ क्रोधाभ्या धावन्तं शंभुं च नवाणां न सहस्रसः ॥ निशुभं शुभं प्रमुखी कालनेमिर्बला

राम
१६

रोवायोः कालनेमि मविधत ॥ सप्तमि श्वहृत्कै तुर्यं सारथि मदिशात् ॥ कालनेमि श्वसंजु
 द्धो धनु श्विच्छेद नंदनः ॥ तदनं दी श्वशू लेन त वक्षस्व हन ॥ ६८ ॥ सशूलमिन्न हृदयो
 हतास्त्रो हत सारथिः ॥ अग्नेः शिषरमारुह्य शैलादि कोप्य पातयत् ॥ अथ शृंगो जशो श्वरथमुषक
 काहनौ ॥ पुष्पमानौ शरवातैः परस्परमविध्यताम् ॥ अशोस्तु तदा शृंगं हृदिविधाय पत्रिणा ॥
 सारथि वत्रिभिर्कौतौः पातयामासु भूतलौ ॥ ततो तिकोपः शृंगो धि वारा षष्ठा गरा धि पर
 मखकं वत्रिभिर्विधा नना दजलं श्वनः ॥ मखकः शरभिन्न श्ववा ज दृक् वेदनः ॥ न स्वोद
 रश्च पतितः पदंति रन व ज्ञेय ॥ ततो लंबोदरः शृंगं हृत्वा परशुना हृदि ॥ अपातयत्त दममौ म
 खकं वातुरुत्तनः ॥ कालनेमिर्निशुंभश्चाप्युमौ लंबोदरं शरैः ॥ पुण्यज्जब्रतुः क्रोधात्तोत्रे
 शौ वमहा ह्वय ॥ पीयूषमा नमा नो व्यभीरुमद्रो महा वलः ॥ अभ्यधा वत वजे न भूतकोटि
 व तस्तदा ॥ कृष्ण राडा भैरवश्चापिवेताल न योगि नीश शाः ॥ पिशाचा यो जिनी संवा जरा
 श्चापि तम न्वेयुः ॥ ततः किल किं ना शक्यैः सिंहनादैः सबर्धरैः ॥ वीनादितां समुत्तकैः पृथिवी
 समकं ययत् ॥ ततो भूतान्यधा वन्त भसयंति स्म दनवान् ॥ इत्येतान्यपतंती स्म न न तु श्वराणां
 अशो ॥ नन्दी चक्रार्ति के पु श्वसमाप्यातौ त्वरा न्वितौ ॥ निजब्रतुस्ततो दैत्या न निनत्तर शरश्च जैः
 सिंहरुतैर्दंतैः पतितैर्भक्षितैस्तथा ॥ व्याकुली सा भवेत्सेना विषस्मवदना तदा ॥ इविध्यै
 स्तां तदा सेनां दृष्ट्वा सागर नंदनः ॥ रथेनातिपताकै नगरा नमिमुखो ययौ ॥ हस्त्य श्वरथ

विमलः सगरस्थितः १
जगाम विस्तरितस्तु पुनर्जितं धरं पुरम् ॥ अथ रुद्रश्च ते धर्मान्भुङ्क्ते विदुर्ध्वमेव ॥

दुर्दिग्गतामियात् २

का०
१७

पावददर्शिवार्धगीपार्वतीं दनुजेश्वरः ॥ तात्त्विकीर्त्यमुमुवे जगं गच्छामनवत्तदा ॥ ह्युसा तदा गौरिपुत्रं
भयविकृतम् ॥ जगाम तर्हि तावेगात्सा तदोन्नतमावत्सा ॥ तामदृष्ट्वा ततो दैत्यः पुराणं विप्रुर्ध्वमेव
व ॥ जवेनागतुनयुर्धुपत्रदेवो वषट्कारः ॥ ध्वजः ॥ ध्यायन्मपिमहाविष्णुं संस्मरन्मनसा तदा तावदद
र्शते देवं सोऽपि विष्णुं समीपगम्य ॥ पार्वत्युक्त्वा विष्णुर्जने धरो दैत्यः कृतवान्यरमा दुतम् ॥ तत्किं न
विदितं ते स्तिवेष्टितं तस्य दुर्मते ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ तेनैव दर्शितः पञ्चावयमप्यन्वयामहे ॥ नाभ्या
सम्भवे हृद्यः पातिव्रत्यात्सुरसितम् ॥ नरदुवाच ॥ अतर्ध्वने जगतां मायां दृष्ट्वा स बुबुधे तदा ॥ ततः
शिवो विस्मितमानसः तदा पुनर्जगामाथ जलंधरं रुक्म ॥ स कथं दैत्यः पुनरागतः शिवे दृष्ट्वा श
रोष्ठे ॥ समवाकिरद्रो ॥ इत्थीव प्रपराकां कृमहात्म्यं जलंधरोपायाने पंचदशोऽष्टः ॥ तदा
नरदुवाच ॥ विष्णुर्जीलंधरं गत्वा तदैत्यपुरमे दने ॥ पातिव्रत्यस्य भंगाय च न्यायाश्चाकरोन्मतिम् ॥
अथ च नृत्तसादेवी स्वप्नमध्ये ददर्श ह ॥ भर्तारमलिकां रूढं तैलाभ्यर्त्तं दिगम्बरम् ॥ हस्तप्रस
न्नभूषां ह्येकं व्यादग्रा सेवितं ॥ दक्षिणां स्पृशन्मायां तसा देवी मुण्डितेशिरः ॥ श्वशुरं सागरे
मग्नं सहसेवात्मना सह ॥ ततः बुबुधसावाला तं स्वप्नसांभवं तं मत् ॥ ददर्श दितमा
दि तं स ह्यिदं निश्चलं मुहुः ॥ तद्विष्टमिति ज्ञात्वा रुदनौ भयविकृतौ ॥ कुत्र विन्ना ने भतशर्म
गोपुरादने भूमि ॥ ततः सरवी ह्यपुत्रा नगशेद्या नमा गमत् ॥ तत्रापि सा ततो बाला नान भक्तुं
वित्सुवम् ॥ वनादना नरं पातने ववेदात्मनस्तदा ॥ ततः सा भ्रमती बाला ददर्श तत्र श्रीवशो ॥

दा

हकः॥ खड्गरोमापराश्वबस्मरश्चशिवं पयः॥ वशांधकारसंज्ञं दृष्टुं गणवन्तं शिवं॥ वाराजालंम
 बछिषस्ववारोः रावते नमः॥ दैत्या नवाराविज स्यामिः पीडिता न करोत द॥ प्रवेडवाराजालो ब
 रणतपतभूतले॥ खड्गरोमः शिरः कोपात्रपापरशुना छिनत्॥ वलाहकस्य बडुं जे ना करो द्विविधा
 शरै॥ वधाचबस्मरदैत्यपाशेनाभ्यहनं वि॥ छबमेनहताः केचित्केचित्कारोर्निराकृताः॥ नशेकु
 रुरसुरः स्यातुं गजाः सिंहदितापया॥ ततः कोपपरीक्षात्मकोपाडुं जे लं धरः॥ आहूपा माससन्न
 रेवजाशनिसमस्वनः॥ जलंधरउवाच॥ पुष्पस्वाघमयासार्ध किमेभिनिहते स्तव॥ मवकिं विदुं ते स्ति
 तदर्शययंधर॥ नारदउवाच॥ इत्युक्त्वा वारास सत्याजवा नवधमधजं॥ तात्याकात्रिशितैर्बुरिगे शिवे
 दप्रहसन्निव॥ ततो हयान्ध जे छत्रं धनुश्चिह्नैरसप्तभिः॥ सछिन्नधन्व विरफो जदमुदयम्यवे
 गवान्॥ अभ्यधवच्छिन्नं तावज्जुपां वारोः द्विधा करोत्॥ तथापि नुष्टिमुपम्ययौ रुद्रं जिह्वां सया॥ ना
 वदेवेन वारो बूः शोशमात्रमपाकृतं॥ ततो जलंधरो दैत्यो मत्वारुद्रं वलाधिकं॥ ससर्जमायां गाध
 र्वा मद्रुतां उड्मोहिनीम्॥ ततो जगुश्च नवतुर्धर्वा स्मरसौ गराः॥ तालवेरागुमदेगाश्च वारय
 तिस्रवापरे॥ तं दृष्ट्वा महाराष्ट्रं युद्धेनादविमोहितः॥ पतितामपिशस्त्राणि करेभ्यो न विवेदशः
 एकाग्रभूतमौलोभ्य रुद्रं दैत्यो जलंधरः॥ कामार्तं सजगा मासुपत्रगौरी स्थिता भवत्॥ पुष्टं शुभः
 निशुंभारवो स्यापपित्वा महाबलौ॥ दशदोदं डपेरास्यत्रिनेत्रश्च जराधरः॥ महाबलममोक्तः
 सवभवजलंधरः॥ अथ उडं समा लोभश्चापं न ववधुं भा॥ अभ्यायौ सरवी मध्यात्तदर्शनपथं भवेत्॥

राससौ सिंह वदनौ दंष्ट्रा नयनय भस्करौ ॥ तौ दृष्ट्वा विकृतातीव पलायनय राभवत् ॥ दर्श तापसं
 सां तं सशिष्यमौ नमास्थितम् ॥ ततस्तत्कराहमा सज्जनितो बभूव ललां भयो तं मुनेनां रत्न सरा माग
 ना मित्य भावत ॥ मुनिस्तो विह्वलां दृष्ट्वा राक्षसा नुगतं तदा ॥ कं कारौ वतौ वोरौ वकार विमुखौ रा
 षा ॥ तं कुंकार भया त्वस्तौ दृष्ट्वा तौ विमुखौ गतौ ॥ प्रणम्य दण्डवद्भूमौ बंदा व वनम ब्रवीत् ॥ २०
 का ॥ राक्षसाहं त्वया वोर इषादस्मात्कृपा निधे ॥ किं विदितं मुनि क्षामि कृपया तन्नि सामय ॥ जलं
 धरोहिमे भर्तारुं यो धुं गतः प्रभो ॥ सतत्रा स्तोकं पुंके तन्मे कथय सुव्रत ॥ ना २१ वा ॥ मुनिस्त
 दा ममा कं रार्थं कृपयो धे मयै दात ॥ ता वत्कपीशा बापां तौ तं प्रणम्या गतस्थितौ ॥ ततस्तान् जनता
 संज्ञानि पुंस्तौ गग नं गतौ ॥ गत्वा ह्य राणां द्वा दशत्य वानरा वग्नतः स्थितौ ॥ शिरः कवं धरुस्तौ तौ द
 द्वा द्वित नयस्य सा ॥ पया तमर्छिता भूमौ भर्तृ व्यसन दुःखिता कमरात् उज्ज्वलैः सिक्ता मुनि नाश्व
 सिता तदा ॥ श्वभर्तृ भाले श्वभालं कृत्वा वंदो रुरोद ह ॥ २२ वा ॥ पः पुरा सख सं वदे ध्विनो दयसि मं
 विभो ॥ सकथं न वेदस्य च बभूव भं तं म नागसां ॥ येन देवाः सगंधर्वा निज्जिता विष्णु ना सह ॥ स
 कथं ता पसे न त्वं नैजो व्य विजयी नृप ॥ ना २३ वा ॥ रुदित्वेति तदा वत्ता तं मुनिं वा व्यम ब्रवी
 र ॥ २४ वा ॥ कृपा निधे मुनि श्रेष्ठ जीवयै नं ममाग्रियं ॥ त्वमेवास्य पुनः सक्तो जीवना यमतो मन
 ना २५ वा ॥ इति द्वा व्यमा कं रार्थं पुनस्तु निरब्रवीत् ॥ २६ वा ॥ नायं जीवयितुं शक्तो उद्रेण निहतो
 उधि ॥ तथापि त्वत्कृपा विषय न सं जीवयाम्यहं ॥ ना २७ वा ॥ इत्युक्त्वा तं दधे पा व त्रा वत्सा जे नंद

का०
१२

ति० संविधास्य२

सर्वेश्वरुद्योमवारिणीम् ॥ अहमेवत्रिधाभिन्नादेषानि त्रिविधं भूतो ॥ जोरी ॥ न स्त्रीश्चरीवेतिर
 जः सत्त्वतमोगुरोः ॥ तत्रगच्छत तत्कार्यं विधास्य ॥ नोववः सुरा ॥ अथव तावाचमिति तदन्वर्थेन
 मगान्मुहः ॥ सापरितोवाचमन्त्रधर्म्ममन्त्राद् ॥ देवानोविस्मयोत्तु ॥ अनेचाणां तत्तथान् ॥
 ततः सर्वेवतेदेवाः श्रुत्वा तदात्मनोदिताः ॥ जोरी ॥ न स्त्रीश्चरीश्चैव प्रगा मुर्भक्षितत्पराः ॥ त
 तस्तांस्तान्पुनरुच्छु प्रगा तन्मन्त्रेवत्सनाः ॥ बीजगनिषददुस्तेभ्येवाक्यमनुश्रुभूमिय ॥
 तांस्तुः ॥ इमानेनत्रकीजानि विस्मयं जावतिष्ठति ॥ निर्वपधं ततः कार्यं भवतां सिद्धिमिष्यति
 नोदुःखा ॥ ततः सुहृदाः सुरसिद्धसंघा प्रगृह्य बीजानि विविक्षिपुश्च ॥ ददविता भूमितले
 सपत्रविष्णुः सदातिष्ठति सोऽख्यमुग्धः ॥ इति श्री ॥ प्रपु नारोका ॥ क्रमाहमेव जवधरोपा
 ने ॥ लं ॥ रो ॥ ध ॥ म ॥ य ॥ द ॥ शो ॥ पापः ॥ न ॥ द ॥ वा ॥ क्षिप्तेभ्यस्तत्र बीजेभ्यो वा न स्पत्यस्त्रयो
 भवन् ॥ मानतीव तु लशी वैवधा नी वन्त्ये तमा ॥ धा ॥ यु ॥ द ॥ वा ॥ स्म ता ॥ व ॥ धा ॥ जे ॥ मा ॥ भ ॥ वा ॥ मा ॥ ल ॥ ती
 स्म ता ॥ जोरी ॥ भ ॥ वा ॥ व ॥ तु ॥ ल ॥ शी ॥ त ॥ मः ॥ स ॥ त्त्वर ॥ जो ॥ गु ॥ णा ॥ स्त्री ॥ र ॥ पि ॥ ऐ ॥ वा ॥ न ॥ स्प ॥ त्यो ॥ द ॥ द्वा ॥ वि ॥ ष्णु ॥ स्त ॥ रा
 न्प ॥ उ ॥ त्त ॥ स्मो ॥ सं ॥ भ्र ॥ मा ॥ त्त्वर ॥ र ॥ पा ॥ ति ॥ श ॥ य ॥ वि ॥ क्र ॥ मा ॥ त् ॥ द ॥ द्वा ॥ पा ॥ व ॥ त्त ॥ तो ॥ मो ॥ हा ॥ त्का ॥ मा ॥ श ॥ क्र ॥ न ॥ वे
 तसा ॥ तं ॥ वा ॥ धि ॥ तु ॥ ल ॥ शी ॥ धा ॥ त्त्रो ॥ रा ॥ जे ॥ न ॥ वा ॥ व ॥ लो ॥ कि ॥ तौ ॥ प ॥ च ॥ न ॥ द ॥ म्पाः ॥ पु ॥ रा ॥ बी ॥ ज ॥ मी ॥ र्थ ॥ यै ॥ व ॥ स
 मर्षितम् ॥ तस्मात्तद्वद्वानशीतस्मिन्नीर्थापताभवत् ॥ अतः सावर्ध्वरीत्याख्या मवाप्राति
 विगर्हिता ॥ धा ॥ नी ॥ तु ॥ ल ॥ श्चै ॥ त ॥ द्वा ॥ गा ॥ त्त्वर ॥ पी ॥ ति ॥ प्र ॥ दे ॥ स ॥ दा ॥ ततो ॥ वि ॥ स्म ॥ त ॥ दुः ॥ खो ॥ सो ॥ वि ॥ ष्णु ॥ ता ॥ भ्ये

पुक्तः

13

३

न ३

शम
१२

न

६

दु

न

छन्नं पथा भूतद्वलं महत् ॥ यवदुद्वश्वविच्छेद तस्य कणां च स्वरं ॥ नावत्सपरिवेनाशु जघ्ना नव
 वभं व लो ॥ ८ ॥ स्तत्तु प्रहारेण परावृत्तौ रत्ना जगता ॥ रुद्रेण कृष्णमाणा पि न तस्यो ररा भूषि
 पु ॥ ततः परमसंजुहो उद्रौ रोद्रव उर्द्धरः ॥ वक्रं सरणं न वेगा विसे पादे त्ववर्षि म्यं ॥ प्ररुह्यो
 दसी वेगा तदा सा योजनं धरम् ॥ जहुरतच्छिरः काया न्यह दपतं लो वनम् ॥ रथा कायः पया तो
 यो नाप न्वसुधा तलम् ॥ तेजश्च निर्गतं दहाने दुद्रुमो गमत् ॥ दंदा देहो द्रुवं तेजः तजो यो
 विलपंगतं ॥ अथ ब्रह्मपदयो देवा हर्षां सुधु लो वना ॥ प्रणाम्य शिरसा उद्रं शंसुर्विस्मये वि तम्
 देव उवाच ॥ महादेव त्वया देव शसिताः शत्रुजा द्रुयात् ॥ किञ्चिदप्यस्मभूतं तत्र किं करवामहे ॥ व
 न्पा नावराप संभ्राजो विष्मन्ति मति मोहि नः ॥ श्री रुद्र उवाच ॥ गच्छं शरणां देवा विस्मोर्मा हाप
 नुत्तये ॥ शरणां मोहिनी माया सा वः कार्यं करिष्यति ॥ नादवाव ॥ रुद्र उवाच ॥ नृदेवः स ह
 द्रुतगत्तौ र्धतः ॥ देवाश्च रुद्रु बुध्नं प्रकृतिं भक्तवत्सलाः ॥ पदुमवासत्वे रजस्तमो गुराः सज्ज
 स्थितिधं सनिदा कारकाः ॥ पदि छाया विश्वमिदं न बाधको ततो तिष्ठन् प्रकृतिं न ता स्म ता म् ॥
 पाति त्रयो विंशति मे दस जितं जगत्पशेषे समधिष्ठिता परा ॥ यद्रूप कर्मणि जडा सुयोपि ते
 देवा न विदुः ॥ प्रकृतिं नाताः स्म ता म् ॥ पदि भक्ति एताः पुरुषाश्च नित्यं दारिद्र्यभी मोष हता म्
 भवादी नान्येषां न्ये वहि मन्ते वत्सलाः स देव मन्त्र प्रकृतिं न ताः स्म ता म् ॥ नादवाव ॥ स्तोत्रमे
 ता वि संध्यः पठे देवा गमा नसः ॥ परिद्रुमो रुद्रः खानि न कदा वि त्स्थ सति तं ॥ इति स्तु वत्तु स्ते
 देवा स्ते जो मरा लमा स्थितम् ॥ ददशु र्जगत्तो तत्र ज्वा ना व्यापु दिजं तरं ॥ तमध्या भारती त

देवा ३

तुलशीमूर्तिकारको उवा ॥ वस्य देहे स्थिता संजीव नुक्त उच्यते ॥ धात्री फलेस्तु संविभेस्तु
 वशी पत्रसंयुते ॥ जले स्नाने नरस्तस्य गंगा स्नाने फलेस्तु तथ ॥ देवा उच्यन्ते नरः कुर्या
 धात्रीपत्रैः फलेस्तथा ॥ सुपर्वो मृशिसुक्तामिरीनस्यादधिकं फलम् ॥ तीर्थनिष्ठुनवो
 देवापनाः सर्वे पि कार्तिके ॥ नित्यं धात्री समाश्रित्य तिष्ठत्यर्कं तुलास्थिते ॥ द्वादश तुल
 शी पत्रं धात्री पत्रं च कार्तिके ॥ नाना तिस्र नरो जहति रयानतिगर्हितान् ॥ धात्री ह्या पा
 समाश्रित्य कार्तिके न भुनक्ति षः ॥ शुभ्रसं सज्जं पाये श्रावयेत् तस्य नश्यति ॥ धात्री मूले
 तुल्यो विष्णु कार्तिके च यते नरः ॥ विष्णु तेनेषु सर्वेषु पूजितस्तेन सर्वदा ॥ धात्री तुल्यशो
 मीहात्म्यं विदेव च तु मुखः ॥ न समर्पे भवेदं पथा देवस्य शाङ्गिराः ॥ धात्री तुल्यस्य
 अवकारां यः श्रुत्वा तिष्ठः श्रावयेत्ते वनत्मा ॥ विधूतपापः सह पूर्वस्तु श्वर्जं पुनत्य
 यत्कं विमानसंस्थः ॥ इति श्री प्रपुण्यो कार्ति कमाहात्म्ये नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ एषु रवाच ॥
 सेतिहासमिति ब्रह्ममाहात्म्यं कथितं त्वया ॥ श्रुत्वा श्रुत्वा करं सम्यक् तुल्यस्तु तं म
 या ॥ पदम्यवतिनः पुण्यं फलं मूहदुदिरितं ॥ तस्य नर्बहिमाहात्म्यं केन कीर्तयितुं कथम् ॥

सहेवतु वैकुण्ठमगमद्विष्टः सर्वदेवनस्तुतः॥ कार्तिकेयायनेविष्टोस्तस्यात्पूजाविधीयते॥ तु
 लशीमूलदेशेतुशीतिदासापतःस्थिता॥ तुलशीकाननंराजन्महेतस्यवतिष्ठते॥ ततद्रु
 ती र्परूपेच नायाति यमकिंकराः॥ सर्वेषा एहरेपुरापं कामदेतुलशीवनम्॥ रोपयन्तिमनुव्य
 पेतेनयस्यंतिभास्वरी॥ दर्शनेनर्मदायास्तुजंगा स्नानं तथैवव॥ तुलशीवनसंसर्गः स
 ममेवमिदंस्तुतं॥ रोपयात्पालणात्सेकादर्शनात्स्पर्शनात्तृणात्॥ तुलशीदृढतेपापंवाञ्छ
 नःकायसंविता॥ तुलशीमंजरीभिर्यः कुर्याद्वरिहराव्वनम्॥ नसगर्भं गृहंयातिमुक्तिभागीभ
 वन्नरः॥ पुष्करादितितीर्थानिजंगायाःसरितस्तथा॥ असुदेवादयोदेवातिष्ठन्ति तुलशी
 दले॥ तुलशीमंजरीपुष्पेयः प्राणान्विष्टेवति॥ विष्टोः सा पुन्यमाप्नोति सत्ये सत्यनशंसपः
 तुलशीमृत्तिका लिप्तोपस्तुप्राणा न्विष्टं वति॥ यमाधिनेक्षितं शक्तो युक्तं पापशतैरपि॥ तु
 लशीकाष्ठजं यस्तु वन्दनं धारयेन्नरः॥ तदेहं न स्पृशेत्पापं किंपमारा मयो ह पत॥ तुल
 शीविषन छाया पत्रं पत्रं भवेन्नप॥ तत्र श्राद्धं प्रकर्तव्यं पितॄणां दत्तमक्षयम्॥ धात्री छा
 यासुयः कुर्यात्पिशुनं न नृपोत्तम॥ मुक्तिप्रणतिपितरस्तस्येनिरयेगताः॥ मूर्ध्नि पाशो
 मखेवैव देहे च नृपसत्तम॥ धत्ते धात्री फलं यस्तु सविज्ञेयो हरिश्च यम्॥ धात्री फलं वतु

ता

ता

चक्रेपतिर्मम॥ ततो नगरं समादाय द्वा रात्रौ स्मृत्वा मया द्विज॥ अथ बंधा वध्यमानं मां वनिज
 र्ममा नुगाः॥ यमश्च मां तदा दृष्ट्वा विनगुपमथ हत॥ यम उवाच॥ अनया कृतं कृतं कर्म विनगु
 पवित्रो कथं॥ शया वैषा च किं कर्म शुभं वाप्यथ वा शुभं॥ विनगुपस्तदा वाक्यं भर्तृपया
 मुवाच स॥ विनगु उवाच॥ अनया तु कृतं कर्म शुभं किंचिन्न विद्यते॥ मिष्टान्नं भुज्यमाने यं
 न भर्तृरित दर्थितम्॥ अतस्तु वज्रुलीयो मां स विष्टादावतिष्ठतु॥ भर्तृरुष्टा सदा ये हंति
 त्वं कलहकारिणी॥ विष्टादाशु करीयो मां तस्मान्निष्ठस्त्विपं हरे॥ पाकभांडे सदा भुंक्तेऽपि
 वैषायतस्ततः॥ स्त्रोदेषा विद्यालीण्या निष्ठत्वे वनशं शयः॥ भर्तृरमपि बोद्धिस्त्वा त्मणी तः क
 तानया॥ तस्मात्पुनश्चरीरेण तिष्ठत्वे कतिनिदिता॥ अथ वैषामरुद्देशे कथ्यतां ता वकेहरे
 तत्र प्रेतशरीरस्य चिंतिष्यस्त्विपं ततः॥ पुर्द्धयोनैत्रयं वैषा भुनक्तुमकारिणी॥ क
 वा॥ साहं षं च शताब्दानि प्रेतदेहे स्थिं किल॥ स्तुतुं श्रुं पीडितानि स्यंदुःखितास्त्वेन क
 र्मणा॥ अथा ता दक्षिणं देशं कृत्वा वेरापास्तु संगमं॥ ततो रसं श्रिता यानं ता वतं स्पशरीर
 तः॥ शिवविष्णुर्गौ ईरमया कृत्वा बलादहं॥ अथ सर्वप्रयत्नेन भोक्तव्यं वमयादिन॥ यो निज
 पादुगुभवा दस्मात् प्रेतदेह तः॥ ततः कृत्या मया दृष्टो मया हित्वं द्विजो नमः॥ त्वद्धस्त
 ततः कृत्या पीडिता विष्णु शरीरे वनिजस्त्विह ३

२१

नारद उवाच ॥ असी तस्यादिविषये करवोरुष्टरे तदा ॥ ब्राह्मणो धर्मवित्कृश्विधर्मदत्तेति तिवि
 मुतः ॥ विष्णुवत करः शश्वतविष्णुप्रजारतः सदा ॥ द्वादशभराविषा योजयान्कोतिविषिपः
 कदाचित्कात्तिके मासि हरिजगज्जराण्यसः ॥ रायंतुय्यो शशेकां योजगामहरिसंदिरम् हरिम्
 जोपकरणा मुग्ध ह्यवुजर्ततदा ॥ तेन दृष्ट्वा समायाता एतस्मीमनिश्चन ॥ वक्रं दृष्ट्वा च न जिह्वा
 निमज्जत ततो च न ॥ दीर्घं वराशुष्कमांसां वेष्य ब्रह्मं रश्चन ॥ तं दृष्ट्वा भयवित्रस्ताः केपिता व
 पवस्तदा ॥ प्रजोपकरणे द्वेजा तयो मिश्राह न दुषा ॥ संसृत्य यद्वरे कीमतु न शीघ्रं कृत्वा रिया
 सोहन त्पातकं पत्न्या तस्या त्सर्वं मगा नये ॥ अथ संसृत्य सा पूर्वजन्म कर्मविषा कजम् ॥ श्वा
 दशं सावकी द्विप्रदरा उवच्च पुराम्पसा ॥ कनहे बव ॥ पूर्वकर्मविषा केन दशाने तो गता म्यहम् ॥ तत्कप
 तुपनर्द्धिप्रणाम्यहं गतिं मुतासी ॥ नारद उवाच ॥ तं दृष्ट्वा प्रयाता मार्तं वदमानं श्वकर्म तत् ॥ अ
 तीव विस्मितो विप्रस्तदा वचनमब्रवीत् ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ केन कर्मविषा केन त्वं दशमी दृशी गता
 कुतस्तेषां वार्कशी लात सर्वं कथय श्वमे ॥ कनहे बव ॥ सोराष्ट्र नगरे ब्रह्मन्मिदुर्जीमा भवद्विजः
 तस्याहं गृहणी पूर्वं कनहे त्वतिनिष्ठरा ॥ न कदा विष्णुपभर्तुर्वचसा पिशुभं कृतम् ॥ नाप्यितं त
 स्पृष्ट्वा न भर्तुर्वचनशीलं द्या ॥ कनहे विप्रमाप नमनो द्वेज करी सदा ॥ परिणोतुं तदा न्यासमिति

सा ब्रह्मविष्णुं दृष्ट्वा पातमम्बरान् विमानं भाश्वरं ह्युक्त्वा विष्णु रूपधरेर्गणैः शुभसा तद्विमान
 गच्छ स्थाभ्यो वावरो विता पुराणशौनसुशौनसाम्भारो गणसेविता तद्विमानं तदाप
 स्पधर्मदत्तः सविस्मयः पपात दण्डवद्भूमौ दृष्ट्वा तौ विष्णु रूपिणौ पुराणशौनसुशौनसौ च
 नत्वा तं पुरातं द्विजम् तस्माभ्यं नन्दतौ तदा कर्मचतुर्धर्मसंहिताम् गच्छतुः साधु
 साधु द्विजश्रेष्ठ यत्त्वं विष्णु रतस्ते दायेन तु कर्मधर्मशौविष्णु व्रतपरयराः शुभा न
 त्वा ध्रुवं ह्येतद्यत्नया कर्त्तिकव्रतम् कृतं पश्यात्तदनेन पुराण द्वे गणमागतम् त्वत्
 रायस्यार्द्धभागेन यदस्याः पूर्वसंवितं जन्म नारायणोद्भूतं पापं तद्विष्णु व्रतम् स्नाने रे
 वगतं पापं यदस्या पूर्वजन्मणाम् हरिजागरणेनैव विमानमिदमास्थिता वैकुण्ठनि
 मते साधो नानाभोगा पुता त्वियम् दीपदानमवैः पुरोय भीश्वरं रूपमास्थिता तु लेशीकृज
 नैश्चैव कर्त्तिकव्रतकैस्तथा विष्णु सानिध्यताजाता त्वया दत्ता कृपा लुता त्वेवं सम्भवत्सा
 तिसायां मया सहयास्पति वैकुण्ठं भवनं विष्णो सान्निध्यं वसरूपताम् ते ध्यात्वा क
 तकृत्यास्ते तेषां वसन्तः प्रमः ये न त्पाराधितो विष्णु धर्मदत्त त्वया यथा सम्यगा राधि
 तो विष्णुः किं न वच्छति देहिनाम् श्रोतानवरणिये न ध्रुव त्वस्यापितुः पुरा यन्नामस्म

तुल्यशोकोसंसर्गहतपातका तत्त्वफे कुसुविप्रेन्द्रकपेष्ठताभवाम्यहं इत्यनिशम्यकलहोद्विजा
 गृहीतत्कर्मकालभवविस्मयदुःखयुक्तः कष्टमविष्यति कृपाद्वत्तैर्विवृतिर्ध्यात्वा विरंसव
 वने निजगादुःखत् इति ज्ञीप प्रपुनरोक्ति कनाहास्ये एकोनविंशोऽध्यायः १० धर्मोऽवाच विलपे
 सर्वपापानि तीर्थदानव्रतदिभिः पुतदेहस्थितायास्तैरेषु नैकाधिकारिता त्वदेनिर्दर्शनादस्मा
 त्विन्नं वमममानसम् नवैनिवृत्तिमार्गति त्वामनु स्मृत्पुःखिताम् पातकं वत वा सुगुंय
 पो नित्रयसंस्थितिः त्रैकास्यं क्षीयते पुण्यैः पुतत्वं चातिगर्हितम् तस्मादजन्मजनितं
 यन्मपाकार्त्तिकव्रतं तस्यार्धपुण्यभागेन सद्गतिं त्वमवाप्नुयस्व कार्त्तिकव्रतपुण्येन न
 साम्यं पान्ति सर्वथा यज्ञदानानि तीर्थानि व्रतानि च तथा ध्रुवम् तत्पुण्येनैव देवभाजनसम
 तित्वमवाप्नुयस्व कार्त्तिकव्रतपुण्येन साम्यं पान्ति सर्वथा नाद वा इत्युक्ता धर्मदत्तैस्ते
 पावतामभ्यषेचयत् तुल्यशोमिभ्रते येन श्रावणदशाक्षरम् तावत्वेत्यादिनिर्मुक्ता
 ज्वलदग्निशोषो यमा दिव्यरूपधराज्ञाता लवणेषु न पथेन्द्रिण ततः सादरा वद्मो प्रसा
 माभापते द्विजम् उवाच सा तदा वाक्यं हर्षणं ददमविशी क हो व त्वत्प्रसादो न द्विज
 श्रेष्ठविमुक्तं निरपाहम् पापघ्नो मज्जमानया स्वज्ञौ भूतो घबैध्रवं नाद वा इत्यं

[illegible]

श्री २

७३

धनस्य च १

सं
न

एतादेवदेहि नोपातिसंज्ञाति ग्राह्यही तोनाजंघो पन्नामस्मरणा तुर मुक्तो हिसंनिधिं
पौजा तोपेयसंज्ञकः अतस्त्वपाविं तोविष्टः सान्निध्यं तेपरास्यति बह्वन्वयशहस्राणा
भार्यद्वयपुतः पुनः ततः उरापक्षे जाते परायास्यति भूतले सूर्यवंशोद्भवो राजा भुवि
तोभविष्यसि नास्मादशरथस्तत्र भार्या द्वयपुतः पुनः तृतीयपयानया वगपियाते पुरापाई
भाजिनी तत्रापितवसानं विष्टुष्टापतिभूतले आत्मानं तवपुत्रत्वे प्रकल्प्यामरका
यकृतं तव जन्मवृत्तादस्माद्विष्टुष्टं संतुष्टि कारणात् नयज्ञानं च दानाजिन तीर्थं न्यधि
कानिच धन्योसि विष्टुष्टय तस्त्वयै तद्वृत्तं कृतं तुष्टि करं जहुरोः पदार्थभागा दफूना
नगरैः प्रणीयते स्माभिरियं स लोकतो इति श्रीपद्मपुराणोक्तं कथाहा ल्येष्टमित्त लभा
मार्क देष्टुष्टया ना द वा इत्यंतद्वचनं प्रत्वा धर्मदत्तः सविस्मयः प्रणम्य दराउ बद्धमो वा
व्यमेतदुवाह ध द उ व आश्रयन्ति सर्वेपि विष्टुष्टमन्त्रां नानाशतम् पञ्चदशतैस्तैर्धै
स्तोत्रैश्च यथाविधि विष्टुष्टीति करंते कांकिशिव त्सान्निध्यकारकम् पत्न्युत्पातानि विरक्त
निसर्करणपिभवति हि ज क तुः साधुप हं त्वया विष्टुष्टुष्टेकाग्रमानसः सेति हास
कथामत्र कथ्यमाना पुराभवत् कानीपय्यं पुराकोलश्चक्रवर्त्तन्यो भवेत् तस्याश्रये जते

एनादिकं नैव विष्णोस्तुष्टि करं तस्मै नमः देवालयं पर्वकृतं विप्रतया कवित् ईश श्यायिते
 जर्वेषतिष्ठति भक्ति तः तस्मै राव नृवचो मेघ सत्रे ते वदिना तयः साक्षात्कार महं विष्णोरे
 षो वाप्यगमिष्यति पश्यन्तु सर्वे पितृ तौ भक्तिं ज्ञास्यंति वा वयोः ज व तुः इत्युक्तं सन्त्यो
 गच्छन्स निजं राजगृहं विज आरभे द्वेष्टम वं सत्रं कृत्वा वायं व सज्जनम् नमि संव समायुक्तं
 बहन्तं वरुदक्षिणं पञ्चब्रह्म हतं पूज्यं जया वने सम्यग्दिमत विष्णुदत्तो वितत्रैव तस्यो
 देवा लये व्रती पयोक्तृ नियमा कर्तुं न विष्णु तुष्टि करं सदा ऊर्जमा व्रतं सम्यक् कृतुं
 शीव नपा लनं एकादशो व्रतं ज्ञाप्य द्वादशाक्षर विधया उपकारैः षोडशभिर्गीत नृत्या
 दिमं जलैः नित्यं विष्णोस्तदा पूजां व्रतान्येतानि सा करोत् नित्यं व विष्णो गच्छन्तिष्ठन्व
 पन्नपि सर्वभूतस्थितं विष्णुमपश्यत्सर्वदर्शनः मातृकार्त्तिकपो नित्यं विशेष नियमानपि
 सा करोदिह तुष्ट्यर्थं सोद्यापन विधिं तदा एवं समाश्रयतोऽग्निमः पतिं का लो व्यतीतो
 नृप विष्णुदाशयोः सो न्योन्य संस्पर्ध वरुव्रतस्य योस्त निष्ठ सबेन्द्रिय कर्मणो सदा इ
 श्री ग्ना का क हा ए बि ध्या नारद उवाच ॥ कदा विदिह्युहसो पत्न
 ॥ नानित्य विधिं विजः ॥ पाक कर्म करोता वद हरको व्यलक्षितः ॥ तमदृष्ट्वा व्यसौ पाकं पु

गाउचुः
६१

वरसंस्थानं गच्छतं विष्णुसन्निधिम् ॥ दक्षितश्चोत्तरपतिर्विष्णुदसं दर्शयः ॥ वैकुण्ठभवने पातं विष्णु
दसं विष्णोः कसः ॥ श्वगुरुं मुजने वेगादाहपा नम्व बोवकी त ॥ वो **उ** व ॥ यत्स्य धपा मया वैतय
ज दानादिकं कृतं ॥ सविष्णु रूपधरं विष्णोः पानिबैकुण्ठमन्दिनम् ॥ दक्षिते नमः सम्यक् सत्रे स्मि
नैस्मवे पुनः ॥ कृतमज्जो विधानेन राजन क्क निरंतरं ॥ नेवाद्यापि समे देवः ॥ यस्य नो जायते भूवम् ॥ सो
भक्तैव तस्य विप्रस्य साक्षात्प्राप्तो हरिं खलु ॥ तस्माद् नैश्वयज्ञैश्च नैव विष्णुः प्रसीदति ॥ भक्तिरे
व परं तस्य निदानं दर्शनं विभो ॥ इत्युक्त्वा भगवानेवं श्वमभ्यर्चय नृपा सने ॥ आद्यात्वा दक्षितो
यज्ञे तस्य पुत्रं त्वमजायत ॥ तस्माद्घायित देशे सदा राज्यां सभाजिनः ॥ श्वश्रियोऽप्येव जायते तत्कृता
वस्त्रवर्तिनः ॥ पशुवाढं ततो भ्येत्य बह्नि कुंडाग्रतः स्थितः ॥ त्रिरुर्वैष्णो जहौ सौ विष्णुसंबोधनं तय
विष्णो भक्तिं स्थिरं देहि मनोवाक्यकर्मणा ॥ इत्युक्त्वा सोऽपि तदहो सर्वेषां मेव पश्यताम् ॥ मुजने
स्तुततो कौधर् शिष्यामत्याटयत्स्व काम ॥ ततस्त्वघायित ह्यत्रै मुजने विशिषावतुः ॥ ताव
दा विरभविष्णुः कुण्डाग्रौ भक्तिं विभुः ॥ तदालिङ्ग्य त्वसारूप्यं दत्त्वा वैकुण्ठमन्दिरम् ॥ तेनैव स
हो देवेश जगाम त्रिदशाद्यतः ॥ यो विष्णुदसौ स तु पुराणशीलो यश्चोत्तरपतिरस्य शीलनामा ॥ आवां व
तो तत्समरूपभाजो दक्ष्यो कृतो ते नरमायि वेशा ॥ इति श्री पद्मपुराणे **विष्णोः कर्माहारे** पञ्चमोऽध्यायः ॥
विष्णोः कर्माहारे कुण्डाग्रं नानामा दक्षितोऽध्यायः ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ जय श्व विजय श्वे वविस्तेर्दस्यो पुरा

च

मङ्गलायेर्वचोऽसत्यं न कदा विद्विष्यति मया विना न्यथा कर्तुं शक्यते न कदाचन प्रहृष्टवत्सा स्तमेया
 विभूतो ह्यहं पुरा तथो न शेषवाको जज्ञातो जज्ञेऽप्यहं किञ्च तस्माद्युवामिमौ शयानवभृष्टश्व
 पंक्तौ भजते तं मत्पदं नित्यं मिलुत्वा तदधो हरिः तुः ततस्तौ ग्राहमां तज्जवभृतां
 गराडकीतटे जातिस्मरौ तु तद्यो न्यामयि विष्णुव्रते स्थितौ कदाचित्सगजः स्वातुं कार्तिके
 गराडकीं गतः तावज्जग्राहतां ग्राहः संस्मरन् शयकारणं ग्राहग्रहौ तौ सौ नजः संस्मर
 श्रीपतिं तदा तावदाविरभ्युदितः शंखचक्रं गराधरः ततस्तौ ग्राहमां तज्जवभृतां
 समुद्धृतौ दत्त्वा च निजसदृश्यं वैकुण्ठमनपदिभुः तदा प्रभृति तत्स्थानं हरिसेवमि
 ति श्रुतां वक्रसंघर्षणाद्यस्मिन् ग्रावानोपि हि लोदिताः ताविमौ विष्णुतौ लोके जयश्व
 विजयस्तथा नित्यं विष्णुं प्रियोद्वा स्योऽष्टौ कोटि त्रयादिज श्रुतस्त्वमपि धर्मज्ञ नित्यं
 विष्णुव्रते स्थितः तत्त्वा मात्सर्यदंभौ वभवं त्वं समदर्शनः तुला मकरसेषे प्रयातः त्वा
 यी सदा भवेत् एकादशी व्रते निष्ठा तुल्यशौचनपात्रकः ब्राह्मणानथजां वापि वैष्ण
 वां श्वसदा भज मसूरिकाश्वारणा लोभतां कानपिवेत्सजा एवं त्वमपि देहांते न दिष्टोः
 परमं पदम् प्राप्नोति धर्मादतत्त्वं तज्जतौ वषयावयं तावज्जवभृता दत्त्वा दिव्यं स तुष्टिका

तस्मिन्निदृशः समुत्पन्नस्तत्क्रोधजमिदं खलु ॥

श्वोऽश्वभ्यामेदिनिमृजो २ नापितद्वचनं येन दक्षतं खलु जायते ॥ २

३४

नखा

व

तिनिश्चितं ॥ अविबेक कृतस्तस्माच्छ्रयो ये विनिवर्त्यते ॥ श्वोऽश्वव ॥ नाद्वितो हि गरा
 ध्यो यज्ञादौषत्सु तस्मात् ॥ तस्मात्तयो शैर्जज्ञी भूता भवन्तदूयं निमृजाः ॥ अवा मयि
 सद्यो नैव स्तो शो नैव वनिमृज ॥ मविष्याकोपमो देवाः पश्चिमाभिमुखवहा ॥ नाद ३ क
 इति तद्वचनं श्रुत्वा धाम विष्णु महेश्वरः ॥ जज्ञी भूता भवन्तदूयः श्वो शैरिव तदन्वयः ॥ तत्र
 विष्णु रभस्सु स्या वशी देवो महेश्वरः ॥ ब्रह्मा ककुभिनी वापि पृथगे च वभ्रवतुः देवा
 श्वानपि ता वशा न जज्ञन्त्या वि विक्षिपुः ॥ स ह्यद्विशिखरेभ्यस्ता पृथगा समुत्ति
 मृगाः ॥ देवो शैर् पूर्ववा हि नो वभ्रुः पश्चिमावहा ॥ तत्पत्न्यैः पृथक्कृतं शतशे
 ष सहस्रसः ॥ गा यत्री वश्वरा वै पश्चिं निमुखे तदा ॥ योजे नैव भवन्तद्यः सावित्री
 ति प्रयां गता ॥ ब्रह्मणा स्यापितौ तत्र यज्ञे ह रिह श्रुभौ ॥ महावनातिवलि नो नास्मा
 दवौ वभ्रवतुः तद्यो न द्योस्तु माहात्म्यं न ह वैतुं क्षमो नमः ॥ यद्युर्ब्रह्मा द्यो देवा श्वो शै
 स्तिष्ठंति वा पगा ॥ ननु भवं प्रापहरं श्रुमं यः शरणोति यः प्रावते वभ्रजा ॥ स्यात्तस्य
 पंसः सकलं फलं यत्तददर्शनस्थानगमो द्वयं स्यात्तम् ॥ इति श्री पद्मपुराणे काविक
 जज्ञी भूता विविचिः १

२३

गायित्रीमंत्रमंत्रं २ . मन्त्रवेद १ पितृमंत्र

नापति सत्त्वः ॥ सुहृत्तुति क्रम ॥ वक्रार्थो दीप्तविधिकर्षः ॥ श्री ॥ ३ वाचनायति वेत्स्वरशी
वृगाएनौ विधि संपुता एषा ॥ न वेदस्य भाषा किं पुराणवर्द्धिनी ॥ ना ॥ ३ वाच ॥ एवमेव हि
उद्ग्रेषिविष्टोर्वा व्यसमन्यतर ॥ तच्छ्रुत्वा सभज्जुर्वी व्यजापनी व्रतमणस्तथा ॥ निवेष्ट्य दक्षि
तोभागे दीप्ता विधिमथाकरोत् ॥ यवदो द्वाविधितस्य विधे श्वकुर्मुनी श्वरः ॥ तावदभ्या
पयौ तत्र श्वरापजस्य लं न्य ॥ तेतः सा दोस्तं दृष्ट्वा जापनी व्रतमणस्तथा ॥ स पत्नीयापराक्रोधा
त् श्वरावचनमवधीत् ॥ श्वरो वाच ॥ अप्रज्या यत्र पूज्यते पूज्या न व विहितं क्रमात् ॥ त्रीणि तत्र
भविष्यन्ति दुर्भिक्षं मरणं भयं ॥ वेपं व दक्षि तोभागे उपविष्टमदसत् ॥ तस्माद्भोक्तैः सदा
दृष्ट्वा स्तनुरूपं स्तुतिमृगा ॥ मदासने कनिष्ठे यं भवद्विः संनिवेशित ॥ तस्मात्सर्वजडीभूता
नदीरूपा भविष्यथ ॥ ना ॥ ३ वाच ॥ नतस्त आर्यमाकर्षयित्री कर्षिता धरा ॥ समुत्थायो
शपद्देवैर्वाप्यमाना वितां श्वशम् ॥ जाय युवाव ॥ तदभर्ता पथाव्रताममाये च स्तथापतिः
वृथा शपस्त्वेयं स्मात् ॥ अत्वमपि निमृगा ॥ ना ॥ ३ वाच ॥ ततो हाहा हताः सर्वे शिबविस्तु
मुखा सुराः ॥ प्रणम्य देव दूतौ श्वरां तत्र विजग्यतुः ॥ देवाः ॥ देविसर्वे वयं सदा व्रमा
द्याय त्वया धुना ॥ यदि सर्वजडीभूता भविष्यामोऽत्र निमृगा ॥ तदलोकत्रयं ह्येतद्विनिशब्द

आ

नां

आहो वतु विशो **आ** **पः** ॥ श्री **क** **स्म** **उ** **वा** **व** ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा सत्कोविस्त्रितमानसः ॥ सं
 ज्ञानो रदभस्मा विससर्ज तदपि च ॥ तस्माद्भूतद्वयं ह्येतन्ममात्मे वृष्टिपं कुरन् ॥ मावको
 त्रिकपोस्तद्वत्तथैवैकादशी ब्रूत ॥ वनस्पतीं ह्ये सोमासनां कार्त्तिकपि पः ॥ एकाद
 शीतिपीनां तु क्षेत्राणां द्वारका सम ॥ एते कांसेवनं यस्तु करौ निपतं द्विपः ॥ समेव
 क्षमतां याति न तपाय जनादिभिः ॥ पापेभ्यो न भवेतेन कर्तव्यं हि मादयि ॥ एतेषां से
 वनं कांते कुर्वतां मत्पुत्र दत्तः ॥ सतो **व** ॥ विस्मानोपतन्नाय पत्न्यप कथितं सम ॥
 परदत्तेन पुण्येन कलहा मुक्तिमागत ॥ इत्थं प्रभा को सोमं कार्त्तिकस्तपि पं करः ॥ श्वाभि
 दोहादिपापानि स्नानपुण्यैर्जना निपत्तुं बलभते पुण्यं यत्परेणाकृतं प्रभो ॥ अदत्त
 केन माये विना जन्मते **क** **वे** **ति** ॥ श्री **क** **स्म** **उ** **वा** **व** ॥ अदत्तान्यदि पापानि पुण्यानि वयपा
 नरैः ॥ प्राण्यन्ते कर्मणा येन तद्यथा वनिष्णमम ॥ देशग्रास कुलानि स्युर्भागां जिहतादि
 पु ॥ कलौ तु केवलं कर्तुं कलमुद पुण्यपापयोः ॥ अकृतैपि हि संसर्ज्य व्यवस्थेयमदह
 ता ॥ संसर्गात्पुण्यपापानि पणयाति निबोध मे ॥ एकत्र मैथुनाद्यानदेषात्रस्थभोजनात्

क ३

ति ४

प ६

मा ७

को १

नवा ४

॥ ३॥ कीर्त्तः ॥ चैव दीपोत्सर्गविधित्वा ॥

३६

र
तस्यां

यं

चा

रम

श

वैधनेश्वरः नित्यं परिधमं स्तत्र दर्शनस्पर्शभावणात् वै स्ववानं तथा विस्मो नृमित्रावादिना
 नमत् एवं मा संस्थितः सोऽथ कर्त्तिको द्वापने विधौ ॥ क्रिपमाणं ददर्श शौ भक्तैर्जगैरा
 हरः ॥ पौर्णमास्या ततो पश्यद्विप्रजो पूजनादिकं ॥ दक्षिणा भोजनाद्यैर्बदीपमाराधनैस्त्रि
 तैः ॥ क्रिपमाणं ददर्श सोऽथोत्पथं त्रिष्टुद्विषः ॥ त्रिपुरारणं कृतोद्युहो यतस्तस्यां शिवे नतु ॥
 अतस्तु क्रिपतैर्निधौ भक्तैर्महोत्सवः ॥ मम उदुस्य यः कश्चिदत्तं परिकल्पयेत् ॥ तस्य पु
 ण्यक्रियाः सर्वा क्रिपुना स्युनशंसयः ॥ तत्र वात्स्यादिकं पश्यन्वैभ्राम स धनैश्चरः ॥ तावत्तत्ता
 हिना दष्टो विक्रयः स पयातह ॥ जनास्ते यतिर्तं कीदृशपरिवर्तुः कृपान्विताः ॥ तुलशीम
 श्रितं तौ तन्मुखं शिषितुस्तदा ॥ अथ देहपरित्यक्तं वध्या तं यमकिंकरा ॥ वध्यमानकशा
 धातैर्निन्युः संयमनीं उषा विवृणुस्तत्तुतः ॥ स्वानिर्भत्या वेदयतदा ॥ एमापतेन वा ल्या ॥
 कर्मवैदुः कृतं कृतम् ॥ विवृणु उवाच ॥ नैवा स्पृश्यते किं विरुका व्यास्तु कृतं क्वचित् ॥
 दुः कृतं शक्यते वक्तुं वर्षेणादिनभास्करे ॥ पापमूर्तिरप्यदुष्टः केवलं दृश्यते विभो ॥
 तस्मादाकल्पमर्कं निरयेपरिपयतम् ॥ श्री कृष्ण उवाच ॥ निशम्येत्येव वः नो धाद्यमप्य
 त्स किंकरम् ॥ दर्शयन्नात्मनोरूपं कालाग्नि सदृशप्रभम् ॥ यम उवाच ॥ भो धेत यत यस्त

२९

स्त्रियोभर्तापितृपुत्रात्तथैव॥ श्वपतेरपिपुण्यस्यप्राविद्धमवाप्नुयात्॥ वेतस्यानुव्रताश्वदन्त
 तैतुष्टिकारणी॥ परस्तेनयनाद्युर्बतः पुण्यकर्मणः॥ विनाष्टतकपुत्राभ्यं कर्त्तावद्यं शुभ
 धरेत्॥ वृत्तिदोवृत्तिसंभोक्तुः पुण्यवशंशमुद्धरेत्॥ आत्मनोवापरस्यापि यदिसेवां नकारयेत्
 श्रीकृष्णवाच॥ इत्यंश्वदन्तान्यपिप्रशक्तपापान्पातिनित्यं परसंचितानि॥ शृणुष्ववास्मिन्नि
 तिहासमग्नं पुण्यभवं पुण्यमतिप्रदं॥ श्रीप्रभुपुराणे कर्त्तिकमासात्पंचमिविधेभाष्ये श्रीकृष्ण
 उवाच॥ पुण्यंतीपुरेवासीविप्रश्चासीधनेश्वर॥ ब्रह्मकर्त्तपरिभ्रष्टः पापनिष्ठः सुदुर्मतिः॥
 रसकृन्वन्वर्माद्यैः ससत्त्वात्तद्वृत्तिकः॥ स्तेयवेश्यासुरायांनघूतसंसक्तमानसः॥
 देशदेशांतरंगधनसविज्ञेयकारणात्माहिष्मतीपुरीनाम कदाचित्सधनेश्वरः
 माहिषेण कृतपर्वतस्मान्माहिष्मतीतिहा॥ यस्यावपुंगताभातिनर्मदपापनाशिनो
 कर्त्तिकवृत्तिनस्तत्र नानाश्रमगतान्नयन्॥ सदृशं विक्रयं कुर्वन्नासमेकमुवासह॥
 सनित्यं नर्मदातीरेभ्रमन्विक्रयकारणात्॥ ददर्श ब्रह्मणान्स्नानेजपदेवावर्चनैरता
 न॥ कांश्चित्पुण्यपुटतः कांश्चित्तच्छुवशो रतान् नृत्यगायनवादित्रविष्णुस्तवन
 नृत्यरंजविष्णुस्तुतिना नृकाश्चिन्मात्रा तुभारिधारिणः ददर्श कौतुकाविष्टस्तत्र

36

ततो विष्णुनामसंश्रवितोयिव तस्मान्निहतपापेयंसजतिं प्राप्नुमर्हसि वै सवानुग्रहीय
 स्मान्निरये नैव पश्यताम् आर्द्रशुद्धेस्तथापापैर्निरयेभोगसंनिधिम् प्राप्नोते सुक
 तेस्तद्वत्सर्गसंनिहितस्तथा तस्मादकामपुण्यो हि पक्षयो निस्थितस्त्वयम् विलो
 क्यनिरया त्सर्वमप्यभोगप्रदर्शकान् श्री कृष्ण उवाच ॥ इत्युक्त्वा गतवति नारदे स सौरित्त
 वक्यं श्रवणाविबुधं तत्सुकर्म तं विप्रं पुनरनयत्स्व किं करे शातं वै त्वसंनिधिं जंघनं
 व्यदर्शयिष्ये इति श्री पद्मपुराणोक्तं कर्तृकनाहमिष उविशोभायः ॥ श्री कृष्ण उवाच ॥ ततो धने
 श्वरं नीत्वा निरया त्वे तपो ब्रवीति पुदर्शयिष्ये तां सर्वान्ममानुवरक्तस्तथा ॥ श्री उवाच ॥ पश्येमा
 निरया न्त्वा शब्दस्तत्प्राप्तान् श्वकर्मणा नरः पापकटाहेषु पश्यते यम किं कदेः तस्य
 वालुकनामायं निरद्वोरदर्शनः पतस्मिन्नेव ते दग्धाः पश्यन्ते कपकारिराः श्रुतिशो
 नैश्वदेवान्ते कृत्वा मातामहं प्रपद्यन्ते न एते हि पश्यन्ते श्वनकर्मणा गुर्वजि
 वृतकान् विप्रान् देवान् मर्त्या मिषिक्तकान् ताडयन्ति नरो ये वै ते निर्दग्धां वृषस्त्वमे वृद्धे
 दस्त्वेषानिरयो ना नापापैः प्रपद्यते तथा वै बांधतामिश्रोहितो ये निरुक्तमहान् पश्य
 म्ही मुखो देहो भिद्यते स्वेन कर्मणा कृमी भिक्षुरिव कैश्च ते मोतर्का जमै हि न आसा
 भने कैश्चान्तरम् ॥

30

राम
30

नवध्यासातंश्वमुजरेः॥कुंभीपाकेषुसिद्धाशुदुष्टकल्पदर्शनम्॥
नवेत् कुंभीपाकेषुतंक्षित्वाज्वलतैलेसंवितं पावत्क्षिप्तस्तुतत्रासौ तावच्छीतल
तां ययौ कुंभीपाको यथा बहिः प्रहृदक्षेपणात्पुर तदृद्धामहदश्वयंवेतयोवि
स्मयान्वितः वेजादगत्यतत्सर्वं यिमाया वेदयत्तद यमस्तु कंश्चुत्वाप्रेतयेन निवे
दितं आः किमेतदिति प्रोक्तं तमानाया विचारयन् तावदध्यापयौ तत्र नारदः प्रा
ह सत्वरं यमेन प्रजितः सम्पत्तं दृष्ट्वा वाक्यमब्रवीत् नारद उवाच॥ नैवैव निरया
नोक्तं यमसवित् नन्दन यस्या दत्ते स्य संजातं कर्मा स्म निरया पृहम् पत्युरायक
मशां कुर्यादृशेन स्पर्शभाषणं तद्वै वं डशमा वा प्रोति पुण्ये स्ये निवेतं नैरः शुशं
ख्या ते स्तु संसर्जं कृतवाने पृथग्निशा कार्तिक व्रतमिमां सं तस्या त्सः पुराय भाज
पं परिवर्षा करस्तोषां सं पूर्ण व्रत पुराय भाज कृतस्योर्जव्रतस्यो त्य पुराय संख्या
न विद्यते कार्तिक व्रतिनां पुंसां पातकानि महात्पदि प्रदहं त्येव स कीरा विष्णुः
पुंसां वाशिनः यं ते वना म देस्तो ये स्तु न शो मिष्ठिते स्वयम् वै स्य वैः स्वाये
पुराय तस्या ननुर्ज निः ५

कोट

मज्ज

३४

य
व

४२

नतोपत्रपचनेपमकिंकरैः बह्व्यद्वसहस्राणि सोऽन्नाज्जननिमज्जनैः चत्वारिंश
 ॥ नेता नेता नधि कारयन् श्यौरकान् श्रुतामात्मनकं शब्दं कामार्द्रमुपहतम् श्रु
 शब्दादिभिः पोषेहि प्रकाशनवस्थितान् चतुरशीति संख्याकैः य पञ्चमे देववस्थित
 न यत्प्रकीर्णमयत्त्रिंशमभिनीकरांतथा जगति धंश करतददुपपातक संज्ञित
 म् श्रुतिपापं मन्त्रापापं समधापातकं स्य तं एभिः सप्तसुपच्यते निरयेषु यथाक्रम
 म् कार्त्तिकव्रतिभिर्घस्मात्सं सज्जममवनेन तत्तुरयो पच पादते निहिता निरुपस
 ७ श्री **कृष्ण उवाच** दर्शयित्वेति निरुपा न प्रेतयस्तमचाहरत् धनेश्वरं यत्तलोकं य
 पक्षश्चाभूत्स तत्र ह धनदशानुजः सोऽंधनयसेति संः स्य तः तदाख्यक करोतीर्थ
 मयोध्वोऽनुधर्मराट् एवं प्रभावः खलु कार्त्तिके यं भक्तिप्रदो मुक्तिप्रदश्च यस्मात् या
 पायनेका निष्ठागोत्रि सात्त्विकी च दीर्घजीवना न्येय संदर्शनतो मुनीनां ॥ इति श्रीप
 मपुराणे का **ति क माहात्म्ये ख प्र विशेषः ॥ सत उवाच ॥** इत्युक्त्वा वासुदेवोऽपि सत्यपास
 हितस्तदा सायं संस्था विधिकं हं जगाम जननी गृहं एवं प्रभावः प्रोक्तो यं कार्त्तिक
 पापः नाशनः विष्णुप्रिय करो त्वर्ष भुक्ति मुक्तिफलप्रदा पत्न्या प्राप्यते दुर्भिः

पा

राम
३१

31

प्र

जो

वपिस्थितः षोडशककक्रिमिपक्षिभिः स्वाद्यमानो न्यदो र्पत्यात्यव्यने प्रपुण्यनिः
 ततीपः कक्रको ह्येव निरयो द्यौरदर्शनः पत्रयेककवेर्मत्तः पत्रयेवत्तुवगतितः अ
 सिपत्रवनानद्येस्तुवक्रकारेण्यपस्थितः पत्नीपुत्रादिभिर्पेवेविफेजं प्राप्नुवंतिहि
 इष्टैरन्यैरपि पयस्यव्यने तस्मै नराः असिपत्रे श्रेष्ठमाना व कभी त्यापनापितः
 पय्यंते पायिनः पस्य कन्दमाना इतस्ततः समेताख्यो महाद्यौरश्वतुर्के निरयो ह्य
 प पस्य नानाविधैः पाशैश्च विध्यं पमकिंकरैः सुहृदघैर्वध्यमानाः कन्दनेयत्रपा
 यिनः सज्जनानां ब्राह्मणाद्यां निरुंधन्ती हये नराः कारागृहेषु ते पापाः पयन्ते पमकिं
 करैः असाविपिहिषु देवे वं धने दादिभिः स्थितः कंटाशाः मलिना मारयन्ति रमेप
 श्यपं च मम पत्रांगारनिभा एते शास्त्रव्याख्यास्थिरनराः पत्रकोटाप्रपं चंते पो नपा
 पल्लतो नराः परदारपरद्वय परद्वे हरताः सदाः रक्तपूषमिमेष श्यषष्टं निरपमद्रुत
 अधो मुखविपयन्ते पत्रयापकृतानराः अभक्षमक्षकानि दाये शुन्याभिरत्तश्वये म
 उज्जमानाः कंदमाना पयंते श्वेन कर्मणा षष्ठ्यकारे विजं धाद्यौरसावपि हि संस्थितः
 पंभीपाको सप्तमोपे निरयो द्यौरदर्शनः षोडशतेनादिर्द्व्यैधने श्वरविः नो कय महा

अर्गल

मि

३४

व. यिद्रसावतस्य पराहेतवे ॥ सुव्यक्तकृतिताविहोः श्वरूपी कालराभुवि ॥ तेषां चरसरां
 नैकुप्योदाहरी दिभ्यः प्रपतितः ॥ अभावे तु लशीनां ववे सवें पञ्चपेदिजं ॥ तस्मात्संनिधि
 तोवेसुः श्वभक्ते केव सर्वदा ॥ सर्वाभावैधुती कुप्या कालराणां ज कामपि ॥ सवाम
 श्वत्थवटयोर्वृत्त संपूर्णाहेतवे ॥ अथ य उ उः कथं त्वया श्वत्थवटो गो कालरा स मो क
 तो सवैभ्यस्तु तरभ्यस्तु कस्मात्प्रज्यतमौ कृतौ ॥ स उ उ व ॥ अश्वत्थरूपी भग
 वान् विस्मुरेव न शंसपः ॥ उदरूपी वटस्तद्वत्पलाशैव त्मरूपध ॥ दर्शने स्पर्श
 ने सेवते कोपापहरस्त तम् ॥ दुःखपद्माधिदुष्टानां विनाशकरांध्रवम् ॥ अथ य उ
 उः कथं वक्ष्यत्वमापन्न ब्रह्मविस्ममहे श्वरा ॥ एतत्कथं वृत्तज्ञं शक्यं प्रहसितः
 स उ उ व ॥ पार्वती शिवयोदेवैः सुरतं कुर्वतो किं ॥ अस्मिन्महाशिवेशो ब्रह्मविभूः
 हतं प्ररा ॥ तत्तुस्तु पार्वती कुक्ष्य शशपत्रिदिबो कसः ॥ सुतेति पसुरवभं शात्क न्य
 मानरुषतदा ॥ त्रिमिकीटापवेद्ये ते जानन्ति सुरते सुखम् ॥ तस्मान्मम सुखभं शात्क
 र्धे व सो भविष्य ॥ स उ उ व ॥ एवं सा पार्वती देवी कुश पत्नु धनानसा ॥ तस्मादुत्त
 त्वमापन्ना ब्रह्मविस्ममहे श्वराः ॥ तस्मादिमौ विस्ममहे श्वरा बुभौ व भवतुर्बोधिव

पार्वत्युव
च ३

रत्नो ४
राम
३

सा लोकादि वृत्तये हरि जगत्प्रातः स्नानं तु नृसि सवनं उद्यापनं दीपदानं वृत्तये त
 निकर्तिके पञ्चमिर्वत के रे मिः संपूर्णकार्तिकं वृत्तये फलमाप्नोति यत्पुत्रैर्भक्तिम
 क्तिफलप्रदम् **अथ पुरु** वुः विष्णुपि पौसिकथितो महो देवेन संपुतः कार्तिक
 स्य विधिं सम्यक् सेति हा सेति विस्मयः श्रवणमेव कर्तव्यः पापदुःखनिवारण
 र मोक्षकामैर्कृतं सम्यक् भोग कामे रथापिका एवं स्थिते पदा कश्चिद्व्रतस्थः सेकटे स्थि
 तः दुर्व्या रायस्थितो वापि वा धृमिः परिपीडितः कथं तेन प्रकर्तव्यं कार्तिक व्रत
 कं शुभम् पश्चादतं त्वफलं दं मत्प्राप्त्यं सर्वजानरैः स्तुतः **उक्तं** कश्चिदप्युक्तो यश्च
 नरो नित्यं दृढव्रतः कार्तिकव्रतकं तेन कर्तव्यं तु यथा भवेत् तत्सर्वं कथयिष्ये हं
 शराध्वं मुनिसत्तमाः विष्णोः शिवश्चावाकुर्वाणः कथयिष्यामि शिवविष्णुगुह्यं
 वे सर्वदेवा लयेष्वपि विष्णुनाम प्रबंधानि योगापादि सुसन्निधौ गोसहस्रप्रदा
 नस्य फलमाप्नोति मानवः वाप्यह्मत्पुत्रपुत्रश्च पित्रा जपे पफलं भवेत् सर्वं लोकां व
 गाहो स्थेन नर्तकः फलमाप्नुयात् भो न जे मे त्त्वत्पुत्रपुत्रः **विष्णु** विष्णोः हि पुमान् कु
 र्याद्विष्णोर्नामा च मार्जनात् उद्यापनविधिं कर्तुं न शक्नोति व्रतस्थितः बालशास्त्रो
 र्गुणारण्यस्थितो यश्च पादिचापकृतो भवेत् कुप्यात्तदा श्वत्थमूलं तु लीलां वनेषु पि

जा

२५
ना

३४

व२

राम

३३

यज्ञं च देवि

वनाशकाः

हवासानुनूपोयं वेदध्वनियुतो मम नात्रागमिष्ये भो ब्रह्म नयन्नुन्नमां ध
 नैतस्मादपुं वाच कथनायासि किंचान्नवर्तते संसपंतव तनयो ज्वाच नैसतिः
 नैतस्मादपुं वाच वेदध्वनिर्भवेद्यस्मिन्नतिथौ नां वपूज नम पत्तदा
 नादिकं वापि नैव तत्र वसाम्यहम् परस्परानुरागेन दांपत्यं यत्र वर्तते अपि देवाद्यै
 वापि तत्र नैव यत्र वसाम्यहं उक्तमौ नीति कुशलो सुवेद्यः सुप्रियंवद धर्माचाररतो नि
 त्यंतत्र नैव वसाम्यहं अहं निशेगहेय त्रदं पत्यो कलहो भवेत् निराशायां त्यतिथि
 यः स्तस्मिं स्थाने वसाम्यहं दुरोदनदत्तो नित्यंतत्र नैव वसाम्यहं अहं निशेपरद्वयं प
 रारणं पनस्त्री सेवनं यत्र स्थाने तत्र वसाम्यहं विप्रसज्जन विद्वानां मानो यत्र न ह
 तेते अत्यंतकहो यत्र नित्यंतत्र वसाम्यहं सतो वाच इति तद्वचनं श्रुत्वा विप्रसज्जन वद
 को वं तावदागच्छ महे हे यावस्थानं विचारयेत् नैयामिति वक्तव्याः श्रुत्वा खेदात्
 कावीर अश्वत्थ बक्ष्मले स्मिन्नलक्ष्मीयतां क्षरां त्वद्योगं स्थावमलोक्य याव
 ते मम नमम सतो वाच इति तां तत्र संस्थाप्य कामोदा लक्ष्मीस्तदा यतो ह्यापि किं
 ह्यस्य कः पुनर्हि लोकां कं स्मत्त्वा न चोचि वान् सो गच्छत तत्रास्य धामा नो कं पावुवैतः

३५ यतो वाक्यं तामवक्ष्यामि वाच ह॥ उद्दालक उवाच २

लरतः सर्ववत्सुहृतिनो मतान् ४

त्ये

साधुनि श्वरः ॥ जयापुरे कोविदश्च पियलो ह्यस्य तं प्रसन्नमसिद्धिं कर्तुं विनैषं
निमग्नं कर्त्तुं जविष्ये जातः ॥ इति श्री प्रपरा कर्त्तुं कर्त्तुं विनैषं ॥ म य उ
त्रिष्टु शत्वं कथं पातेः सतबोधितरुस्त्वयं स्पृशत्वं च कथं प्राप्नोति स्तथायं संनि
स्पृशने सतउवाच समुद्रमथनाद्यानिरत्नान्यापुःसुरोत्तमाः प्रियं च कोस्तुभंते पा
रमवे प्रददुःसुराः यावज्जीवकदं गीं शसो लक्ष्मीं भार्या र्थमात्मनः तावद्विज्ञाप
गोमासलक्ष्मीस्तं च कृपाणिनं श्रीरुवाच असंस्कृत्य कथं ज्येष्ठो परिशीयसे त
स्मान्ममाग्रतामेतां मधुसूदन विवाह नियमात्पश्चादेव धर्मसनातनः सतउवा
च ॥ इति तद्धवनं शुक्लासविस्फूर्त्तं कभावनः उद्दालकाय मनये सुदीर्घतपसे
तथा आत्मवाक्यामुरोधेन ज्ञातमलक्ष्मीं ददो किल स्पृशास्यां सुभ्रुदशनाय जतो
विभ्रती तनुम् विततां रत्नजयनां नृसंघिं गशिरोरुहां समुनि विस्नुवाक्याता
गोमासलक्ष्मीं तं च कृपाणिनं श्रीरुवाच असंस्कृत्य कथं ज्येष्ठो परिशीयसे त
स्मान्ममाग्रतामेतां मधुसूदन विवाह नियमात्पश्चादेव धर्मसनातनः सतउवा
च ॥ इति तद्धवनं शुक्लासविस्फूर्त्तं कभावनः उद्दालकाय मनये सुदीर्घतपसे
तथा आत्मवाक्यामुरोधेन ज्ञातमलक्ष्मीं ददो किल स्पृशास्यां सुभ्रुदशनाय जतो
विभ्रती तनुम् विततां रत्नजयनां नृसंघिं गशिरोरुहां समुनि विस्नुवाक्याता
गोमासलक्ष्मीं तं च कृपाणिनं श्रीरुवाच असंस्कृत्य कथं ज्येष्ठो परिशीयसे त

जग

कलिका

शुभाशुषस्थिः

यज्ञं च किं नराः अहं ब्रह्म भवो नूनं पादपद्मानुचिंतकाः सत्त्वरजस्तमोसौ वगुणा बोधा
 वनाशकाः एतैरसौ न सं पक्ताः सं पक्ता इव कल्प्यते कुरुते इति सहस्रं त्रिभिरेतैर्गुणैर्जगत्
 नैतस्मादपरं किंचिन्नोत्तमं नाधमं ततः पृथगुच्यते पवननभांसि ससृजे पुर एभिः पंच
 भिरैवेतत्करोति भुवनत्रयं एक एवाभवन्माना पुनरेको भविष्यति यदृष्ट्याऽयं कुरुते वि
 ग्रहस्यैव धारणं भ्रमरहरणपापिन तु केनापि नोदितः इति लक्ष्मीवचः श्रुत्वा स्थलसीर्वि
 रिताः भवन् भगिन्याः पादयुगलं गृहीत्वा च सोदयाम् अक्ष्मी वा आकां भगिनी होया
 ते कुले चैकत्र निश्चितं ईदृशीते कथं प्रज्ञा कथं मे तस्य भागिनि एतन्मे हृदयं चैतत्तत्त्व
 महसि पूर्वजन्मनिकाहं कात्वं वै कृतवती शुभं तस्यास्त एव जगतां पतिः पतिर्भूत्किं तस्या
 भगिनि सर्वमेतत् पूर्वजन्मसमुद्भवं वदस्व को तु कं मे स्ति भ्रवरो स्याति शोभते स् उ च
 इति श्रेष्ठा वचः श्रुत्वा कनिष्ठो वाचसस्मिता भो भो भगिनि श्रेष्ठा त्वं मत्तो वेत्स्यसि धिक् बहु
 यद्यप्येवं वदाम्यत्र तथापि तव चाज्ञया ए रू च पुरा कृतयुगे देवि विप्रस्य कोति धार्मिकः
 चो लदेसे स नाम्ना तु विविस्वान्तरिकीर्तितः पत्नी तस्यो ग्लोमा तु पत्यु विप्रियकादि रानी तस्या
 कालेऽनपत्या प्रांदेषु यौ सं वभूवतुः समला विमला चैव पितृमातृ प्रिये तथा कालेन वद्धि
 ते ते तु पितृमातृ प्रलाभिते विमला तत्र जनक प्रकृति प्रतिगमिनी जनन्याः समला पुत्री प्र
 कृताः सानुकारिणी एकदा चो ग्लोमा तु स्वपत्यु धर्मवर्तिनः ब्राह्मणान् संभोजयिष्ये रती

तत्र यदा तं न ददर्श सा ॥ सा रूरो दत्तदा तत्र भर्त्त्यागे न दुःखिता ॥ तत्र स्याददत्तं न स्त्री वैकुण्ठं भवनेऽ
मृणोत् ॥ तदा विज्ञापयामास विष्णुमुद्दिग्गमानसा ॥ **न स्त्री ह वाच ॥** स्वामिन्मदुगितो ज्येष्ठा भर्तृ
त्यागे न दुःखिता ॥ तामास्वासयितुं पाहिरूपालो हं यदि प्रिया ॥ **स्तत उवाच ॥** न स्म्य सह ततो विष्णु
स्तत्रा गच्छत्तु पान्वितः ॥ आश्वासयन् न लक्ष्मीतां वचनं चेदमब्रवीत् ॥ **श्री कृष्ण उवाच ॥** अश्वः
त्यवदामासा घसदा लक्ष्मि स्थिर भव ॥ ममांस संभवो ह्येष आवास स्तेमया कृतः ॥ प्रत्यहं ये च पि
ष्यंति त्वं ज्येष्ठा गृह धर्मिणाः ॥ तेषि यं श्रीः कनिष्ठा ते भगिनी निश्चलास्तु वै ॥ **स्तत उवाच ॥** कं
निष्ठा भगिनी सा तु ज्येष्ठा प्रशिवन्मानसा ॥ प्रोवाच लक्ष्मि ते भर्ता दत्ता हं मुनयेषु य सोप्यनु
द्वाह्यमा मत्र संस्थाप्य स्वगृहं ययौ तस्याश्रमं तु नो मया वासा य परिरोचते इति ज्ञात्वा ह्यवज्ञा
यमा पुनर्न गमिष्यति मद्रोग्पात्सपतिर्लक्ष्मि समायाता सिसां प्रतं त्वयैव दायिता तस्मै मुन
ये पतिनात्मनः नाहं प्रत्युत्तरं प्रोचेत्वं तत्पु रतिगौरवात् तस्मादप्यविधास्यामि किं नेतुं हि
माचिरं इति प्रस्तोभिता न स्त्री भगिन्या ज्येष्ठया तदा उवाचाश्वास्यतां वाचा शनैः करोति
के गता एकस्त्रिंशो लोकजनकः कृष्णः कमललोचनः ॥ अनेनैव ब्रह्मो भ्राता ह्यवयोः सज्जलं ध
रः मथितश्चास्य संमत्ता जलधिर्जनको मम इतस्स गुरा कर्माणि वक्तुं नालं चतुर्मुखः
इतदाज्ञानुगाः सर्वे देवगंधर्वकिन्नराः ददाति वक्रिकुरुते हं ततोषपतिधुवं अनुमोदयते च
पिनैव तद्विफर्नकचित् ॥ अस्मदादा ज्वरजसः करामन्वेषयति हि नारदाद्याः सुनीषयो

२५

येऽत्र प्रातश्च संस्मृतिमुक्तिस्तोषांकरे स्थिताः। इयं च प्रतिमाराधकस्य परिकल्पिता। एजयंति वसं
 स्मापमुक्तिभाजो हिते जनाः। अथ चेकादशी कृत्स्नतिपि विस्तरति विद्याः। स्नात्वा संपूज्य गोविंदं
 नजीवा जन्म भागिनः। निशम्यैव तदा वाक्यं सस्मृतं तत्र सरोवरे। विमलासौ पकरसोः कन्याद्वै र
 पूजयत्। राधा कृष्णं ततस्तामि श्व के जागरणं समं। एवं समाप्य तां यत्रि प्रातः सा पुनरुत्थिता
 तस्मिन्नेव पुनः सस्मृतौ पूजयामास चाद्युतं। यावत्ताम्राययुः कन्या नमो शांतज्जला शयं। ताव
 त्तामुदितां वाक्यं जगाम वदरी वनं। तत्र चाष्टौ चकारासौ माधवो र्जतपांसि वै। एकदा तु वनस्थाप्य
 तस्याः कश्चिद्विद्वि जाग्रतिः। तामुवाच वदथा चेष्ट उपवासा विधीयते। एवं संबोधिता न निवृत्ता ब्र
 तात्तदा। रात्रौ स्वप्ने समागम्य स विप्रः पुनरुचि वारः। किं मनुजस्मिन् नो ह्यन्यपरित्यागे न जाय
 ते वदथा प्रबोधिता कैश्चिन्मा मेवं कष्टमावह। इत्युक्त्वा तन्मुखे त्वन्न निवेश्य प्रतिमां तथा।
 नीत्वा जगाम विप्रस्तुतोत्थिता विस्मिता भवत्। विज्ञाप्य प्रतिमा हरं वृत भंगं विचार्य च। पारां
 स्तुत्तुमपाव के निश्चित्य मनसा तदा। आगत्य वनमध्ये सा चितामा कथ्य दुःखिता। पूजोपक
 रणं तत्र निक्षिप्य तु नसीदत्। मुखे कर्णे च नाशयामासि प्यतु नशीजत्। स्नात्वा सरो
 ह मनसा ध्यायंती जगदीश्वरं। निक्षिप्याग्निशिरोभागे सा मुक्ता पवितोपरि। धावज्जज्वाल
 दहनो वायुनो द्वेधितो ध्रुवं। तावद्विमानमायां तं ददुषे सानभः स्यत्। विमानं सन्निधौ नी
 त्वा कृत्स्नं तैश्चतुर्भुजैः। पीतवस्त्रधरेः शंखं चक्रधरेर्नयः। उत्थायारोहणाया मुनारुरोह वि
 मानकं। नाहं विस्मोर्विनायास्ये सा ह्यात्कारेण कुत्रचित्। एवं प्रतोषिता दूताययुः स्वर्गं वि

राम
३५

35

क्रोधितासति उवाच निबुधुरं पत्युर्वचो वचनमंगकृतं ॥ इति ह स्यात्पत्यस्य सत्वस्य संपादिकस्य फल
 सिनः ॥ इदं शोस्त्यमिन्वावो हि पथा संपत्तिधारिणः ॥ इति निर्भस्मिता पत्या सविद्योग्यानि
 मापह ॥ धिष्णां गृहस्थधर्मस्थं यत्र पत्युपकारिणी ॥ तस्मात्तर्कत्रियास्यामि किमत्र तस्य मे
 विल ॥ इत्युक्त्वा निर्णीते विप्रोऽपि पाशुस्तीर्थसंनिधौ न ॥ विप्रे याते तदा पत्नी पुत्रोभ्यामभ्युत्ता
 पतिप्रकृतिगोपुत्री विमल्यां पर्यता इयत् ॥ विमल्या सा तदा रुषा जगाम विजनं वनं ॥ तत्रापश्य
 त्कमममं मदीयं कश्यपं तदा ॥ उपगम्य शनैस्तत्र मुनिप्रोवाच दुःखिता ॥ मुने तातेन सं
 त्यक्ता मात्रा चैव प्रतापिता ॥ तस्मात्प्राशनं हंत्य द्येपितुं दर्शनं चालसा ॥ निशम्येता इवो विप्र
 स्तामुवाच दयान्वितः ॥ न पितानैव जननी न भ्राता भगिनी जनाः ॥ कस्यापि कश्चिन्नेवास्ति
 संबंधी स्वार्थसाधकः ॥ स्वकृतेनैव जनन्मास्ति मरणां स्वकृतेन वै ॥ तत्रापि सुखदुःखानि स्व
 कृतेनैव भुंजते ॥ तस्मात्किं मोहमापन्ना विधीदति वरानने ॥ वदत्येवं मुनौ तत्र सायं संध्या स
 मागता ॥ उत्थाय प्रययौ विप्रः संध्यां कर्तुं जलाशये ॥ सातौ बविमना बाला जगामो नृरतो दि
 शि ॥ वशिष्ठं नित्यं तत्र ददर्श हतपावकं ॥ मयि कन्या श्रुतत्रत्यास्तदा गेह्ना तु मागताः ॥ स
 मागम्य च तां कृचैव रिसंस्थाः कुमारिकाः ॥ तदा जतीशमासन्तां राधा रुसस्य विंडिकां ॥ कुंक
 मां वरनैवेद्यभूषिणी पशोमितां ॥ वंदनैस्तु लशीपत्रैर्धत्रीयत्रैरलंकृतां ॥ हृष्टा प्रोवाच
 ताः कन्या किमेतन्नृत्तिकामयं ॥ किमिति स्यादपि ता वास्य फलं किं पूजनस्य हि ॥ एतन्मे वृक्ष
 शोषेणारुपायुक्तः कुमारिकाः ॥ कन्या कुरुः ॥ मासोऽयं कार्तिकेयः कुरु स्याति प्रियं करः ॥

वृक्ष

स्नानानां चैव सर्वेषां विशिष्टं तत्र वारुणं ब्राह्मणः सत्रियो वैश्वेदो मंत्रवत्तानमाचरेत् तस्मिन्नेव च
 मृदुस्पृशीणां वृजगमिनि ब्राह्मणवत्तु रणीवृद्धान रणीनपुंसका घातः सर्वेषु शंशंति स्ना
 नं कार्त्तिकमाह्वयोः स्नाता वै कार्त्तिके लोकाः प्राप्नुवन्तीत्यतः फलं ॥ **सत उवाच ॥** पुनः प्रोवाच भ
 गवान्महादेवोऽयमध्वजः श्रोतारमुपसंगम्य भक्तिर्पुङ्गवदाने ॥ **महादेव उवाच ॥** कार्त्तिके वै सव
 मासं सर्वमासेषु चोत्तमं अस्मिन्मासे च यस्मिंश्चादेवाः सन्निहिताः कलौ कुर्जे मासि महाभाग भो
 जनानि दिजातये तिलधेनुहिरण्यं च रजतं भूमिवाससौ गोपदानानि दास्यंति सर्वभावेन सु
 वृतं सर्वेषामेव दानानां कन्यादानं विशिष्यते ब्राह्मणाय च ये कन्यां दास्यंति विधिवन्नराः वै
 कुण्डे वसन्ति स्त्रियां यावदिंद्राश्चतुर्दश रोमकाले तु संघाप्ते सोमो भुङ्क्ते तु कन्यकां रजः काले तु गो
 धर्वा वल्किः शक्रस्पदर्शने तस्मादिवाहयेत् कन्याया वन्नर्तुमती भवेत् विवाहस्त्वष्टवर्षायाः
 कन्यायाश्च स्यते बुधैः दातव्याश्चोत्रियाश्चैव ब्राह्मणाय तपश्चिबने साक्षादधीतवेदाय विधिना
 ब्रह्मचारिणो कन्यावरप्रमाणाय षष्ठः एव विधिः स्रतः पावन्ति चैव रोमाणि कन्यायाश्च तनौ
 मुने तावद्वर्षसहस्राणि रुद्रलोके महीयते सहस्रमेव धेनूनां शतं चानुहंसमं दशानुहंसमं
 यानं दशयानसमो हयः हयदानसहस्रेभ्यो गजदानं विशिष्यते गजदानसहस्रानां स्वरोदानं च
 तत्समं स्वरोभारसहस्राणां विद्यादानं च तत्समं विद्यादानात्कोटिभूयं भूमिदानं विशिष्यते
 भूमिदानसहस्रेभ्यो गोपुदानं विशिष्यते गोपुदानसहस्रेभ्यो घृण्णदानं विशिष्यते अन्नाधार
 निदं सर्वजगत्स्थावरजंगमं तस्मादेयं प्रयत्नेन कार्त्तिके शिषिवाहनं जीरितुं व्यग्रदानानि

स्पमाहात्म्यं तथा दमनकस्य च **केतकी** पुष्पमाहात्म्यं प्रबोधि न्याश्वस्य व्रत ॥ पंचभीष्मस्य माहात्म्यं
 कथय सर्वविस्तरात् ॥ **ईश्वर उवाच** ॥ साधु पृच्छ त्वया वत्स लोकोद्धर राहेतवो **कथयामिनसंदे**
 हस्त्वत्समो नास्ति वैभवः सुपुत्रेण त्वया वत्स तारितो हं नशंसयः निश्चला केशवे भक्ति
 स्त्वपि तिष्ठति सर्वदा वैभवो वैभवबंधं यो ददाति द्विजोत्तमः स सागरमहीदनेस्तत्पुण्यं
 लभते च सः कार्तिकस्य तु मासस्य कोद्यं शोनायिता हंति एकतः सर्वतीर्थानि सर्वदानानि
 चैकतः एकतो गोपदानानि सर्वयज्ञाः सदक्षिणाः एकत्र पुष्करवासः कुरुक्षेत्रे हिमालये
 श्रृंगेरस्य वरे तीर्थे वा रायास्यां च श्रृंगरे एकतः कार्तिको वत्स सर्वदा केशवप्रियः ॥ **स त उवाच**
 इत्युत्कामरशाईलः पुनर्वाक्यं जगौ हरः कार्तिकस्नानमाहात्म्यं कथयिष्ये सुविस्तरात् ॥ **ईश्वर**
उवाच ॥ द्विजं कृतपुण्यं प्रोक्तं त्रेतातुल्यं त्रिपुण्यं द्वापरं वैश्यमित्यारुः श्रद्धं कलियुगं स्मृतं
 कलौ वत्समनुष्मणां सैधिल्यं स्नानकर्मणि तथापि कथयिष्यामि स्नानं कार्तिकमाद्ययोः
 यस्य हस्तो च पादौ च वायुनश्च संपुतम् विद्यातपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमाप्नुयात्
 श्रृंगरे धानः पापात्मानास्ति कोटिं नृमानसः हेतुनष्टश्च पंचैतेन तीर्थफलभाजिनः प्रातः
 रुत्या यथो विप्रः प्रातः स्नायी सदा भवेत् सर्वपापविनिर्मुक्तः परं बुद्ध्या धिगम्यति स्नानं चतुर्वि
 धं प्रोक्तं स्नानविधिः षडानन वायव्यं वा रुणं चैति वा ह्युदियं तथा स्मृतं ॥ **स त उवाच** ॥ स्नानानां
 हि चतुर्णां तु लक्षणं वद मे प्रभो येषां विज्ञातमात्रेण ह्यस्या स्यात्प्राप्तिरेव ॥ श्री **कृष्ण उवाच**
 वायव्यं गोरजः स्नानं कुरु रासांगरादिषु श्रीरूपं ब्रह्मरात्रौ कृत्वा दिव्यं मेघां तु भास्करं

का०
३६

प्रसवासातुहिषाविस्मृतमानसा निमग्नान्नलब्धोसातुसमुंसलिवेष्टता साधुनदेवनिव
 यंदीपवर्तुपसारणात् जागरंदेवदेवस्यवासरेचप्रमादतः यमदूतेर्नतांबध्वानीतासाय
 मसन्निधौ समुद्रमंथनेसातुयाविभक्ताध्वंकिंन साचत्वसाधुनश्चाहंपूर्वजन्मनिरु
 स्थिता स्वीयाभ्यामेवकर्मभ्यामावाभ्यांसदृशोपती लछोस्वपर्वपुण्याभ्यामाविषीदापु
 भामिनि कृष्णवाकोनसंस्थानमश्वत्थनिकटेकुरु कार्यसिद्धिर्भवित्रीतेचेतसायांचकं
 सुसि इत्युक्तास्वस्यमाश्रित्यलक्ष्मीः संस्थिरतामियात् अलक्ष्मीलक्ष्मीशश्वाश्वमे
 कुंठंकृष्णसंयुता जगामसर्वदेवानांपश्यतांबोमचारिणां इतिकृष्णस्यचरितंश्रुत्वा
 आबयेच्चयः सर्वपापविनिर्मुक्तोऽनभतेकृष्णसन्निधिं॥१॥**ति श्री पद्मपुराणे का**
र्तिक महात्म्ये एकोनविंशत्तमोऽध्यायः ॥२॥ **सुत उवाच ॥** इतिवाक्यं समाकर्ष्य सासज
 जित्सतांतदा हरेर्वाक्यं महाभागासत्यावचनमब्रवीत् **सत्योवाच ॥** कार्तिकस्यचमहात्म्यं
 नश्रुतेविस्तरात्पुनो सर्वेषामेवमासानांकार्तिकः प्रवरः स्मृतः **श्री कृष्ण उवाच ॥** साधुद
 एत्वमासत्येकार्तिकव्रतमादरात् शौनकायपुराणोक्तंस्मृतेनसुमहात्मना **सुत उवाच ॥** श्रु
 यतांमुनिशादूनांशतस्यश्रुततरंश्रुमं ईश्वरेणपुराणोक्तं पश्यतेषामुखायवे **कार्तिके**
उवाच ॥ बहूनिपद्मनाभस्परहस्यानिश्रुतानिच यथाहिद्रोक्षमानानिवैसवेतत्वया
 प्रभो संसारसागरंयाप्रादुःखादिलहरीवते तेषामुत्तराणामेकप्रयश्चपन्नितः
 कार्तिकस्यव्रतं कृहिस्नानस्यबदतांवर येनदुःखावधौतीर्जसंतद्विभक्तिमानवाः कल्पे
 सवधर्मस्यकथाप्रसन्नचित्तं येनधर्मप्रभातेनपदंगकतिवैखवं दीपदान

राम
३६

मोहिताः त्वत्कांचितां पुनः सा तु ध्यायंती कस्य मंतिके विवेश जलधौ मग्ना सा सीदद्यावधि प्रभो
कार्त्तिकवृत्तजन्मेन पुराणेन यमकिंकरैः न स्य बाजलमग्ना पिसा पुनर्ध्यायिका विभोः सा पु
नर्जलधेरघमंथनेनोद्धृता बला पातु सा समला बाल्या मातृत्वा लनमोहिता मातृवत्पाथ
कूटसाचकार गृहसंस्थिता एकदा मातुद्वैस्तस्याः समाहूता प्रववेश्मनि मंगलेषु श्वपुत्र
शांसा यथोक्तांचनपुरं बसित्वा तत्र मासानां पंचकं मातुत्वा लये सा पुनश्चौरधर्मेशा मातुत्वे
यमचचुरत् वक्त्वा स्वर्गारूपा दिष्टतवस्त्रादि नित्यशः ज्ञात्वा तामधिकं स्वीया भागिने
पौत्रमातुत्वाः दूरतस्त्याजया मासुः सा पुनराजमंदिरं भक्ष्यादि लोभेनाती वावस द्राज्ञश्च स
प्नानि एकदा सा पुनर्मासि संप्राप्ते कार्त्तिके बला आसीना तत्र नगरे कस्य कालं निनाय सा
इंदुसेनस्तु तत्र त्योराजा धर्मप्रसक्तधीः कार्त्तिके कस्य निलये दीपानयुतसंमितान् ददौ तस्य
रिचपीर्णसमलां पर्यकं व्ययत् सा चरंती प्रदीपानां परिचर्योच कार्त्तिके राजमंदिरतो भक्ष्य
लोभे सा परिवारिणी एवं वै संस्थिता यां तु दिने कस्मिंश्चिदबते नो लब्धमनया भक्ष्यमे
कादश्यां च सा तथा उपोष्य बुधया युक्ता निद्रां लेभे नमंदिरं कस्य स्य जागरं रात्रौ सुधातः
पीडिता सती द्वादस्यां प्रतिबुद्धा सा राजमंदिरमागमत् भक्ष्यप्रार्थनकामा सा न लेभे तदि
ने पिसा रात्रौ पुनर्विगर्धस्य मंत्रिणो भभुजो गृहे प्रविष्टा तस्य भृत्येन रतितस्या ददौ तदा
भृत्ये रतिदानेन तस्या गर्भस्य संभवः गर्भोद्भवा पुनस्तस्या दद्यात् लोका विगर्हणां वक्तु
स्तस्य नराकर्षणाय तस्य भ्राता पुः शिवसा च प्राप्ते शांतिं संयाता स सुप्रसन्निकरं यथो आसन्न

का.
३८

त्रिकेफलमाप्नोति राजसूयाश्वमेधयोः विनास्नानकषां विस्मोर्नैलवानां च दर्शनं न भवेत्कार्त्तिके
केयस्य हरेत्युगं पदशब्दिकम् पुष्करयः स्मरेत्प्राज्ञः कर्मणामनसागिरा कार्त्तिके मुनिशार्दूल
लक्षकोटिगुणं भवेत् अर्वातीमाधने मासि हन्यात्पापं पुण्यं जितं धन्यात्सोमानवालोके कलिक
ले विशेषतः ये कुर्वन्ति पुनर्नित्यं पित्र्यं हरेरिषजनं किं दत्तेर्वहुभिः पिंडैर्ध्यायाद्यादिभिर्मुने
तारितास्तेन पितरो नरकाच्च न संशयः क्षीरादिस्नानं विस्मोः कृपते पितृकारणात् कल्पको
टिदिवं प्राप्य वसते त्रिंदशैः सह कार्त्तिके नार्चितो येस्तु कर्मलैः कर्मलैश्चराः जन्मकोटिषु
विष्टेन्द्रनतेषां कर्मलागृहे अहोमुखा विमुखा स्ते पतिताः कलिकंदरे ये नार्चितो हरिर्भक्त्या हम्
लैरशितैः शितैः पद्मेनैकेन देवेशं यो च वेत्स्य पतिं वर्षायुतसहस्रस्य पापस्य कृते क्षतिं
अपराधसहस्राणि तत्रासप्तशतानि च पद्मेनैकेन देवेशः क्षमते पुरातोर्वितः तुलशीमंत्र
सेवा यो च वेत्स्य कार्त्तिके हरिं पत्रे पत्रे मुनिश्रेष्ठमोक्तिकं लभते फलं तुलशीगंधपत्रं तु मत्किंचि
त्कृपते मुने कल्पकोटिसहस्राणि प्रीते भवति केशवः सुखेशिरसि देहे तु विस्मोस्तीर्णो तु यो
बहेत् सर्वगतैस्तथापापैर्मुक्तो भवति यश्च मुखं विस्मोर्निर्माल्यशेषेण यस्यां गंस्य शते मुने
दुरितानि विनश्यन्ति व्याधयो यान्ति षंडशः शंखोदकं हरेर्भक्तिर्निर्माल्यपादयोर्जलं चंदनं ध
पशो बंतु वृक्षहत्यापहारकं मातृस्नानस्य माहात्म्यं शुभाभागतो नम त्वत्समो नास्ति लोके
स्नानविष्णुभक्तो महा मुने च कतीर्थे हरिदस्मान्पुण्यां च केशं यत्फलं लभते जंतुर्माय
स्नानेन तत्फलं जितेन्द्रियः शान्तमनः सदाचारेण संयुतः स्नानं करोति यो मातृसंसारि न भ

राम
३८

38

त्रीशितुल्यफलानि च सर्वकामदुष्कृतेषुः पृथ्वीचैव सरस्वती॥ कार्तिके पञ्चमः॥ अथ न्यायमिह
देवधर्मान्मेव कुर्महसि पत्न्या सर्वपापानि प्रक्षाल्य त्रिदशो भवेत्॥ सप्तमः॥ इति पृथक्
दाशंभुः पुनर्वर्तुं प्रचक्रमे पावकिं बहुधा स्तुत्वा तच्छृणु धृतपोधनाः॥ ईश्वर उवाच॥ परान्नव
र्जयेद्यस्तु कार्तिके नियमे कृते परान्नवर्जनादेव लभेच्छां द्रायणं फलं संप्राप्तं कार्तिके दद्यात्
परान्नं यस्तु वर्जयेत् दिने दिने तु कृच्छ्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः ब्राह्मणो भ्यो महिं दत्वा ग्रहणे
चंद्रसूर्ययोः पत्न्यं लभते वत्सतत्फलं भूमि शयिनः भोजनं द्विजदंपत्योः पूजयेच्च विले
पनैः कंबलानि च रत्नानि वासांसि विविधानि च उपानहवातपत्रं कार्तिके देहि भामिनि
तल्लिकाश्च पुद्गात व्याघ्रश्चादनपटैः सह यः करोति नरो नित्यं कार्तिके पत्रं भोजनं वृक्षेऽथ
सप्ततः साक्षात्पलाशः सर्वकामदः मध्यमं वर्जयेत् पत्रं कार्तिके शिखिवाहन ब्रह्मा विष्णुश्च
रुद्रश्च त्रयोदेवास्त्रिपत्रके ऐश्वर्यं वर्जयेत् पत्रं ब्राह्मणं वै स बभूव सर्वपुण्यमवाप्नोति शेष
पत्रे तु भोजनान्ते सेवनामध्यपत्रस्य कपिलापयसांतथा प्राशनमुनिशार्दूलनरो नरकमा
पुयात् अज्ञानात्प्राशते यस्तु शूद्रो वा कपिलापयः कपिलां ब्राह्मणो दद्याच्छूद्रो भवति भामिनि
तिलदानं नदीस्नानं सर्वदा साधुदर्शनं भोजनं ब्रह्मपत्रे तु कार्तिके मुक्तिरायकं मौनी पलाशभोजी च
तिलस्नायी सदा समी कार्तिके क्षितिशायी ब्रह्मपत्रे तु कार्तिके जागरं कार्तिके मासियः करोत्य
रुणोदये दामोदराग्रे सेना निजो सहस्रफलं लभेत् पितृपक्षे न दानेन उपेक्षा बाहे च वारिणा
कार्तिके तत्फलं पुंसां परदीपप्रदीपनात् दीपनात् पर दीपस्य देवदामां च सेवनान् कार्तिके

तितंध्यातंप्रजितंचनमस्तुतं॥ शालग्रामशिलां दृष्ट्वा पाति पापान्यनेकशः॥ सिंहं रस्वायथायां
 ति वेगात् गगनाभायात्॥ मनः करोति प्रनुजः शालग्रामशिलार्चने॥ भक्त्या वा यदिव भक्त्या
 कृत्वा मुक्तिं प्रवापुयात्॥ चैव श्वेतमयं नास्ति तत्रा मरणं जननोः॥ यः करोति नरो नित्यं शालग्राम
 मशिलार्चनं॥ जंघनाभ्यादि नैवेद्यैर्धूपदीपैर्विलेपनैः॥ गीतेर्वाद्यैस्तथास्तोत्रैः शालग्राम
 शिलार्चनं॥ कुरुते मानवो यस्तु कलौ भक्तिपरायणः॥ कल्पकोटि सहस्राणि यमते विष्णुस
 ध्रुवि॥ शालग्रामनमस्कारो भावेनापिनरैः कृतः॥ प्रनुषत्वं कथ्यते याम्भक्त्या येन श्रुतिः॥
 मद्भक्तिबलद्विष्टा मत्पुंनरमंतिये॥ बासुदेवं न ते ज्ञेयामभक्ताः पापमोहिताः॥ मद्भक्तोपि
 च यो भूत्वा भुक्ते त्वेकादशादिने॥ स पाति स्कंदतामिष्टे निरये मम द्वातकः॥ मद्भिगस्पृश
 नं कार्यं नान्यश्रुद्धिर्विधीयते॥ पाति पितृदयिता विस्रोः साति पिर्मम वद्वभा॥ यस्तानोपव
 से नमर्त्यः स पापी स्वपचाधिकः॥ शालग्रामशिलायां तु सदा पुत्रवसाम्यहं॥ दत्तं देवेन तुष्टेन
 स्वस्थानममभक्तिः॥ यद्भक्तोऽपि सहस्रेषु प्रजिते सति यत्फलं॥ तत्फलं कोटिगुणितं श
 लग्रामशिलार्चनार्॥ प्रजितो हं न ते भक्तैर्नमितो हं न ते नरैः॥ न कृतं मत्पुंनोक्तैः शाल
 ग्रामशिलार्चनं॥ शालग्रामशिला ग्रे तु यः करोति ममार्चनं॥ तेनार्चितः कार्तिकेयपुमान्
 मेकविंशतिः॥ किमर्चितैर्द्विगशतैर्विष्णुभक्तिविवर्जितैः॥ शालग्रामशिला विंशतार्चितं
 यदि पुरकं॥ पुनर्हं मम नैवेद्यं भुक्त्वा चाप्यपराचरेत्॥ भुक्त्वा केशव नैवेद्यं यद्भक्तोऽपि फलं ल
 भेत्॥ पादोदकेन देवे स्पृष्ट्वा कोटि समन्विताः॥ श्रुद्धिना न संदेहस्तथा शंखोदकेन

यम
३६

वेमुनः ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अकरस्य च माहृत्यं कथयिष्ये तवाग्रतः ॥ यस्य विज्ञानमात्रेण सान्निध्यं मम स
 र्वदा ॥ स त उवाच ॥ इत्युक्त्वा भगवान्कृष्णः सत्यायैव हृद्भाजगो ॥ तदहं संप्रवक्ष्यामि तच्छृणु धृतपोध
 नाः ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पंचयोजनविस्तीर्णं अकरे मम मंदिरे ॥ सन्निहत्यां कुरुक्षेत्रे राहुग्रस्ते दिवा
 करे ॥ तुलापुरुषदानेन पंत्यं परि कीर्तितं ॥ काश्यां दशगुरां प्रोक्तं वै शंखाशतगुरां भवेत् ॥ सह
 स्रगुरां तं प्रोक्तं गंगासागरसंगमे ॥ अतस्तं देवि विज्ञेयं अकरे मम मंदिरे ॥ अन्यत्र ददते जलं सुवि
 धानेन भामिनि ॥ इहैवैकेन दत्तेन अकरे तत्समं भवेत् ॥ अकरे च तथा वै शंखां गंगासागरसंगमे ॥
 सकृदेव नरः स्नात्वा ब्रह्मरुत्यां व्यपोहति ॥ अत्यर्केण पुरा प्राप्ता सप्तदीपा वसुंधरा ॥ अकरे हो
 त्रमाहृत्या तस्योक्तं गजगामिनि ॥ मार्गशीर्षस्य शुक्लायां द्वादश्यां वृजपुत्रक ॥ इति वाक्यं स
 माकर्ण्य मुनः पप्रच्छ पावकि ॥ शालग्रामार्चनं भयस्तच्छृणु धृतपोधनाः ॥ इति श्रीपद्म
 रासोक्तं कर्माहृत्यं त्रिशतमो ध्यायः ॥ ३० ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ भगवन् योऽपि न श्रेष्ठ सर्वधर्माः श्रु
 ताममा ॥ शालग्रामार्चनं कृत्वा विस्तरेण मम प्रभो ॥ ईश्वर उवाच ॥ साधुसाधु महाप्राज्ञ मन्मात्वं
 परिपृच्छसि ॥ तदहं संप्रवक्ष्यामि श्रूयतां मम वत्सल ॥ शालग्रामशिलयां तु त्रैलोक्यं सचरा
 चरं ॥ मया सह महासेन तिष्ठत्यत्र न संशयः ॥ छिन्नस्तेन यथा वत्सगर्भवासः सुदारुणः ॥ पी
 तं येन सदा विष्णोः शालग्रामशिलया जलं ॥ कामाशक्तोऽपि यो नित्यं भक्तिभावविवर्जितः ॥ शाल
 ग्रामशिल्यां पुत्रपूजयित्वा युतो भवेत् ॥ शालग्रामशिल्या विबुधत्या कोटि विनाशनं ॥ स्मृतं संकी

अभिषिचतिमानवः स्वर्गमिच्छेच्चपातान्नेपापघ्नाः संतिभूमिजाः शालग्रामशिलान्नागवोनास्ति
 नास्ति पुनः पुनः मानुषे दुर्लभे लोके सकलं तस्य जीवितं तिलप्रस्य शतं भक्ष्याद्यो ददाति दिने
 दिने तत्फलं समवाप्नोति शालग्रामशिलार्चने पत्रं पुष्पं फलं तोयं मूलं दूर्वा दलं तथा जा
 पते मेरुगानुल्यं शालग्रामशिलार्चने विधिहीनोपि यः कश्चिद्विधायमंत्रविवर्जितः चक्रांक
 भुजभ्यामोतिसम्यक् कृशास्त्रोदितं फलं पत्तुर्वर्त्मया दृष्टः केशवः केशनाशनः तत्सर्वं क
 यपि व्यामितवस्नेहेन पुत्रक कर्त्तव्यं स हि विस्मयकिमाधारः किमाश्रयः कथं वा क्रियते
 देवतत्सर्वं कथयस्व नः ॥ श्री विष्णु वा ॥ निवसामि सदा शोभा शालग्रामे तु वेश्मनि तत्रैव र
 पचक्रांके यानि नामानि मेष्टुणु द्वारदेशे समे चक्रे दृश्यते नांतरं यदि वा सुदेवः स विज्ञेयः श
 क्रश्चैवातिशोभनः प्रपुष्टः स र्पचक्रं स्तुना लक्ष्मिस्तथैव च सुखिरं छिद्रबुद्धं दीर्घां क
 रंतु तद्भवेत् अनिरुद्धं स्तुपीता भोवर्तुल्यश्चातिशोभनः रेखात्रयां किं तो द्वारि दृष्टः पद्मेन चि
 ह्नितः स्यामो नारायणो देवो न भिचक्रे तथेन्न ते दीर्घरेखा समोपेतो दक्षिणो सुखिरान्वितः
 ऊर्ध्वमुखं विजानीयाच्छूकरं हरिरूपिनं कामदं मो स दं चैव अर्थदं च विशेषतः परमेष्ठी च शु
 क्राभः पद्मचक्रं समन्वितः विंशतिस्तथा पृष्ठे श्रुतिरं चातिपुष्कलं कृष्णवर्णं स्तथा
 विष्णुर्मूले चक्रे सुशोभने द्वारोपरितथा रेखा लक्ष्यते मध्यदेशतः कपिलो नरसिंहश्च पृष्ठ
 चक्रं सुशोभितः ब्रह्मचर्यं शास्त्रज्ञोऽसौ अन्यथा विबुधो भवेत् वाराहः शक्तिं लिङ्गं लुचकं च विष
 मे स्मृते इंदुनीलानिभः स्थूलस्त्रिरेखो नाभितः शुभः दीर्घां कांचनवर्णाया विंदुत्रयविभ
 षिता मत्स्याख्या सा शिलान्नेपा रेखापंचविभूषिता कर्मस्थोऽस्ति तः पृष्ठे वर्तुल्यो वर्तुल्य

हि॥ योहिमाहेश्वरो भूत्वा वैस्ववं न च पूजयेत्॥ देष्टा च पाति न रंकं पावदिंद्राश्चतुर्दश॥ ज्येष्ठाश्चमी
 गृहे यस्य सुरुर्नमपि विश्वमेत॥ पिता महायुगान्यद्यो भवंत्यमृतभोजिनः॥ संसारे दुःखकांतारे
 निमज्जंते न राधमा॥ वर्षकोटि सहस्राणि कृत्स्नराधनवर्जिताः॥ मद्भिर्गोकोटिभिर्दृष्टैर्घत्सवं प्र
 जितैस्तुतैः॥ शालग्रामशिलया पांतु एकेनाप्येतत्तद्ववेत्॥ द्वादशैव शिलया यो वै शालग्रामसमु
 द्रवाः॥ अर्चयेद्देसवो नित्यं तस्य पुण्यं निबोधमे॥ कोटिलिंगसहस्रैस्तु पूजितं जानुवीतटे॥ का
 शी वा सोयुगान्यद्यो दिने नैकेन तद्ववेत्॥ किंपुनर्वरुणोक्तेन पूजयेद्देसवो नरः॥ नाहं ब्रह्माद
 यो देवाः संख्यां कर्तुं समीहते॥ तस्माद्भक्त्या च मद्रक्तैः प्रीत्यर्थं मम पुत्रक॥ शालग्रामशिला
 रूपी यत्र तिष्ठति केशवः॥ तत्र देवाः सुरा यस्तान् भवनानि चतुर्दश॥ सुराणां कीर्तनैः सर्वैः कोटि
 भिरुच्यते कृतं॥ तत्फलं कीर्तनादेव केशवे सुकृतं कलौ॥ शालग्रामशिलया गे तु सकृत्पिंडेन
 तर्पिताः॥ वसंति पितरस्तस्य न संख्या तत्र विद्यते॥ ये पितरानित्यं शालग्रामशिलया जलं
 पंचगव्यसहस्रैस्तु प्राशितैः किंप्रयोजनं॥ प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने किंदानैः किमु पोषणैः॥ चां
 द्रायणौ श्वचीरौ श्वपीत्वा पादोदकं हरैः॥ यः करोति तद्गते तु प्रतिमां जलशायिनैः॥ कोटि
 भिरुच्यते किं कार्यं मन्यदेवैश्च पूजनं॥ विसृज्य स्तुवै देवास्तत्र जल्पति देवताः॥ प्रमाणा
 मस्ति सर्वस्य सकृत्तस्य हि पुत्रक॥ कलप्रमाणा हीनं तु शालग्रामशिलार्चनं॥ यो ददाति शि
 ल्यां विष्णोः शालग्रामशिलया जलं॥ शिवा य विष्णु भक्त्या यत्नेन कुरुते नृभिः शतैः॥ गृहेषु वसतस्त
 स्य गंगा स्नानं दिने दिने॥ स स्वातः सर्वतीर्थेषु सर्वसुखं विन्दति॥ शालग्रामशिलया तोये र्यो

नंचदानंचवाराशश्यानचाधिकं कुरुत्वेत्रं प्रयागं च नैमिषं पुष्करं तथा तत्र कोटिगुणं प्रयागं
 वाराशश्यामहाफलम् बृहस्पत्यादिकेपापं पत्तिं चित्कुरुते नरः तत्सर्वं निर्दहत्याश्रय
 ल्पगमशिखारचनार् शास्त्रगामोद्भवयत्र शिल्पाद्वारावतीभवो उभयोः संगमो यत्र मुक्ति
 स्तत्र न संशयः बृहस्पतिश्च हस्त्ये चवानप्रस्थ्ये च मित्रुमिः भोक्तव्यं विसृज्यैवेद्यं नात्र
 कार्या विचारणा तत्पूजनेन मन्त्रश्च न जपो न च भावना नस्तुतिर्न पि वाकारः शास्त्रग
 मशिखारचने शास्त्रगमशिखारचने तु कृत्वा स्वस्तिकमादरात् कार्तिके तु विशेषेण पुनात्मा
 सप्तमं कुलं अनुमानं तु यः कुर्यान्मंडलं केशवाग्रतः मृदा धातुविकारे च कल्प्य कोटि
 दिवं वसेत् यस्तु संवत्सरं पूर्णमग्निहोत्रमुपासते कार्तिके स्वस्तिकं कृत्वा सममेतन्न
 संशयः अगम्यागमनंचैव शुभं च्यस्य तु महारो तस्यापेनाशमाप्नोति मंडपित्वा हरेर्
 हं मंडलं कुरुते नित्यं पानाशिकेशवाग्रतः सप्तजन्मनि वैधव्यं न प्राप्नोति कदाचन धानी
 श्यापं समाश्रित्य कुर्यात्पिंडं तु योऽधुना मुक्तिं प्रयाति पितरः प्रसादान्नाथवस्यतु मूर्ध्नि
 शोमुखे चैव देहेषु शमुखे सर्वदा धत्ते धात्रीफलं यस्तु सममाप्नोति दुर्लभः धात्रीफलं विमि
 श्रं गोधात्रीफलं विभक्षितः धात्रीफलं कृत्वा हारो नरो नारायणो भवेत् यः कश्चिद्देहस्यो
 लोके धत्ते मातां विशेषतः तावत्तस्य शरीरे तु पुत्यालुंठतिकेशवः धात्रीफलं च तुलशी
 मन्त्रिकाद्वारकोद्भवा सफलं जीवितं तस्य त्रितयं यस्य वैशमनि यावदिना निवहते धात्री
 मातां कलौ नरः तावदुगलहारादिदेवानां च प्रियो भवेत् न यस्य तुलशी माता धात्री

रितः हरितं वर्णमाधत्ते कौस्तुभेन तु चिह्नितः हयग्रीवो हयाकारो रेखायं च विभूषितः वरुविंदुस
 माकीर्णः पृष्ठे नीलं च रूपकं वैकुण्ठसुष्ठु मिनाभं चक्रमेकं तथा ध्वजं द्यौपरितः पार्श्वे गुंजाकारा
 सुशोभना श्रीधरस्तु तथा देवश्चिह्नितो वनमालया कंदवकुसुमाकारो रेखायं च विभूषितः व
 तुल्यश्चापि रूश्चवामनः परिकीर्तितः अस्तीकुसुमप्रखो विंदुना परिशोभितः सुदर्शनस्ततो
 देवश्च पामवर्णो महद्युतिः वामपार्श्वे गदाचक्रे रेखा चैव तु दक्षिणे दामोदरस्तथा स्पृक्षो मध्ये चक्रं
 प्रतिष्ठितं पूर्वमं द्वा रिदमाभं सर्वकामफलप्रदः विदिसुदि सुसर्वा सुयस्योर्ध्वं दृश्यते मुखं पुरु
 षोत्तमः सविज्ञेयो भुक्तिमुक्तिमुखप्रदः दृश्यते शिखरे लिंगं शालग्रामशिलोद्भव तस्य योजे
 श्वरो देवो ब्रह्महत्या व्यपोहति आरक्तः पद्मनाभस्तपंकजचक्रसंयुतः कुलस्यापद्मतो नित्यं द
 रिद्रस्त्वीश्वरो भवेत् चक्रकृतिरिह रण्यंगारस्मिज्वालं विनिदिशेत् सवर्णरेखा वरुलं स्फटिक
 युतिशोभितं अतिस्त्रिधा सिद्धिकरी कृष्णा कीर्तिददाति च पांडुरापापदहना पीता पुत्रफलप्र
 दा नीला प्रपद्यते लक्ष्मीरक्ता योगप्रदा पिनी रूक्षा चोद्देग जननी वक्रादारिद्र्या शिनी एकं सुद
 र्शनं त्रैयं लक्ष्मीनाशयणं द्वयं तृतीयं चाच्युतं त्रैयं चतुर्थं च जनार्दनं पंचमं वासुदेवं च षष्ठं प्रद्यु
 म्भमेव च संकर्षणं सप्तमं च अष्टमं पुरुषोत्तमं नवमं नवमं दशमं तु दशात्मकं एकादशं चानि
 रूढं द्वादशं द्वादशात्मकं अत ऊर्ध्वं चक्रपाणिर्दृश्यते अंतर्गतं संज्ञके च दिते नुटिते भुजेशालग्रा
 मेन दोषभाक् इत्यानुयस्य पात्राः स्तंभतैः प्रफजयेत् स्कंधे कृत्यानुयोधानं बहते शैलनाम
 कं तस्य वस्यं भवेत् सर्वत्रैतो यं स चरणं शालग्रामशिलापुत्रनमनं निहितो हरिः तत्र ना

जैपिकुरुते तस्य संकथा ॥ गवामपुतदानेन यत्कलं प्राप्यते गृहं ॥ मुनिपुत्रेण चैकेन कार्तिके च भते
 लं ॥ कोस्तुभेन तथा प्रीतिर्यथा च वनमा लया ॥ तुल्यशीदलेन संप्रीतः कार्तिके च तथा हरिः ॥
 सत्तु कच ॥ प्रश्नया वनतं दृष्ट्वा कुमारे भक्ति तत्परां पुनः प्रोवाच भगवान्महादेवो वसुधैव कुटुम्बकः
 ईश्वर उवाच ॥ अणु दीपस्य माहात्म्यं कार्तिके शिरिववाहन पितरश्चैव वांछंति सदा पितृ ग
 र्शोर्द्धताः प्रविष्टाति कुले स्था कं पितृ भक्तः सुपुत्रकः कार्तिके दीपदानेन यस्तो वयति के
 शवं हृतेन दीपको यस्य तिलैलेन वा पुनः ज्वलते सुरसे नानि शुश्रुषमे धेन तस्य किं ते
 नेष्टं क्रतुभिः सर्वैः कृतं तीर्थं वगाहनं अणु वत्समहाभाग येन दत्तं पुरा प्रभोः दीपस्तप्तो
 नाशकरः तुल्यार्थं चरुपाणिनः पांचालदे प्रोबुहर्षे राजा भक्तिं ह विष्णुः नम्रा चित्तम
 शिर्षीरो हरि वज्रन वल्लभः विष्णु भक्तिपरो धीमान्पुत्रा लन तत्परः महामश्वकरः
 श्रीमाध्वनदः सर्वदा जयी तस्य रात्रे महापापीनाम्ना हरिकरो ह भूत दुराचारी दूतकारी दुष्टा
 शिसुदुराशयः अधर्म विषया शक्तः शश्वद्वेश्पारतो द्विजः पितृ विनश्य करो वंश ह्येद
 कुठारकः मृतसंग प्रभावेन त्रयीमार्ग निबोधकः पुक्ते बिट्शतैः सोऽयमद्य पानरत्नो
 भवत कदाचित्तेन देवर्षे द्युते पितृ धनं महत् हरितं द्विज शार्दूल ततो दुःखी स चाभव
 त राजा स्वविषात्सोपमुने निःकाशितो द्विजः गत यज्ञो लोक निघः पतितः शोकसाग
 रे कदाचित्साधु संसर्ग ली र्थया त्रय संगतः श्रयोध्या मागतो वत्समहापात कर्तुं द्विजः का
 र्तिके मासि भगवत्प्रीतिं सुहरेर्द्धे द्युतव्याजेन तेनाश्रुतो दीपो निशा सुव तदीयदान
 माहात्म्या दर्जितं पुचुरंधनं लुप्तं केन ततस्तेन दीपो दत्तः स्वभाग्यतः प्रत्यहं कार्तिके मा

द्विज

राम

४२

मालाविशेषतः तस्य श्रमसानवदेहस्तदस्वाकिलिषी भवेत् यावत्तुं ठति कंठस्याधात्री मालान
 रस्य हि तावदेव नरो ज्ञेयो हरितुल्यो न संशयः न जह्या तुल्यश्री मालाधात्री मालां विशेषतः पा
 पकृष्टेन रोपस्तु वैकुंठे वसतिर्भवेत् मालायुगं बह्वेद्यस्तु धात्री तुल्यसिंभवं बहते कंठदेशे तु
 कल्पकोटि दिव्यं बसेत् संनियम्येदियग्रामं शालग्रामशिलार्चनं यः कुर्यान्मानवो भक्त्या मु
 ष्ये श्चैवाश्रवमेधजं करुणां च यथा विसुः पुष्पाणां मालती तथा मालत्यानुदिनं देवं योर्चये
 द्भूरुद्धजं जन्मदुःखजं योरोजिर्मुक्तोऽसौ मुक्तिमाप्नुयात् मालती मालका विसुः पूजितो ये
 न कार्तिके पापक्षयः कृतस्तेन नानाकार्या विचारणा श्रीचंदनं सकर्पूरं सुगन्धं च सकुं
 कुमं केतकी दीपदानं च सर्वदा केशवप्रियं कार्तिके केतकी पुष्पं दत्तं मे न कलौ युगे दी
 पदानं महासेन कुल्यानां तां श्येच्छते सरोरुहानि तुलसी मालती मुनिपुष्पकं कार्तिके प
 दितान्येव दीपदानं तु पंचमं मालती मालया येन कार्तिके पुष्पमंडपे केशवस्य गृहे
 विप्रवसति विदिता मम केतकी पुष्पेनैकेन पूजितो गरुध्वजः समासहस्रं सुप्री
 तो जायते मधुसूदनः अर्चयित्वा हृषीकेशं कुसुमैः केतकीं ध्रुवैः पुरायात्तं ध्रुवं
 पाति केशवस्य शिबंगुरु दमनकेन च देवेशां माधवे मधुसूदने गोसतस्य मुनि
 श्रेष्ठ अर्चनां ह्यभते फलं अगस्तिकु सुमैर्देवं योर्चयेत्तज्जनाद नं दर्शनात्तस्य भो
 विप्रनरकाग्निः पुणश्च पति नतत्करोति विप्रं दत्तपसातोषितो हरिः पत्करोति म
 हासेन मुनिपुष्पै रलंकृतः विहाय सर्वपुष्पाणि मुनिपुष्पे राकेशवं योर्चयेद्देवरा

का०
४३

वत्सतैलनाथार्थमादरात् आगतामखिकातत्रनिजदेवप्रणोदिता तेत्वंपीत्वाप्रहृष्टासदीपं
ज्वालयन्मखिका एकादश्यापरैर्दत्तं दीपं प्रज्वालयन्मखिका मानुष्यदुर्लभं प्राप्य तज्जतिमवापसा
उप्यकोचतुर्दश्यादीपं दत्वा शिवालये भक्त्या विना परविहीनः शिवलोकं जगाम सः कुर्वति
कार्तिके मासि दीपं तीर्थे हरेर्गृहे प्रयोजिते विधानेन वा मुदेवालयं पुने एतत्ते सर्वमाख्या
तं पुने भागवतोक्तं यत्पृष्ट्व हित्वा यासम्पदं किमप्युत्तुर्महसि ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ आ
काशदीपमाहात्म्यं श्रोतुमिच्छाममप्रभो कथयस्व महादेव कृपां कृत्वा ममोपरि श्रीमहादे
व उवाच ॥ आकाशदीपमाहात्म्यं शृणु पुत्र समाहितः येन श्रवणमात्रेण परं सिद्धिमवाप्स्य
सि विदर्भदेशे राजा भक्तकृती धर्मनदनः सुप्रजापालनकरो दुष्टावग्रहकारकः प्ररश
त्रुजयध्वंसो महाधीरः सुमान्वितः विष्णुभक्तिरतः शश्वद्वदन्यो विप्रतुष्टि कृत् तेनात्र
कार्तिके मासि दत्तश्चाकाशदीपकः एवं हि कार्तिके मासि ब्रूते न मुनिसत्तम दामोदराम
न भसितुः प्रायः दोलया सह प्रदीपं ते प्रपद्यामि न मोनंता यवेधसे स्नानदानक्रियापूर्वं
विष्णुमंदिरमस्तके समाप्याकाशदीपस्य कृतोत्सर्गं विधिर्नृप शरदां सशतं यावदिह
भोगान्नो रमान सपुत्रपोत्रस्वजनो बुभुजे सह भार्यया ततश्चांते द्विजवरो विमानं मु
मनोहरं समारुह्य बरस्त्रीभिर्गीयमानः स भूपतिः बभूवर्जः पीतवासाः शश्वद्वक्त्रगदा
धरः विष्णुलोकं विष्णुरिव यद्येतदीपदानतः तस्मात्तु कार्तिके मासे मानुष्यं प्राप्य दु
र्लभं आकाशदीपदानयो विधानेन हरेर्गृहे दास्यंति कार्तिके मासि दीपं तु हरितुष्ट
य पश्यंति तेन कदाचित्स्वप्ने पि यमयातनः ॥ स उवाच ॥ इति दीपस्य माहात्म्यं सुत्वारुद्र

५५

राम
४३

सिञ्चीमहि सुहरेर्गहे ततः ससाधुसंसर्गा कदाचिद्विज्ञसतमः स्नानार्थे गोप्रतागरव्यंतीर्षचस
मुपागतः स्नानः सत्संगतो कामात्तत्र तीर्थे द्विजोत्तमः पापराशिं विनाशयामास निःपापः स
भद्विजः पश्यतां सर्वलोकानां पुरतो हविर्तोऽभवत् दिवः पपात तन्मूर्ध्नि पुष्पद्विमुनिप्रभो
दिव्यं विमानमारुह्य दिव्यस्त्रीशतसंघतः दिव्याभरणसंघनो मूर्तिमान्सदिवंगतः दृश्यते
ऽप्यपि लोकैः सद्वितो न सत्रमं इत्ये नाम्नाभिजिन्मुनिश्चेष्टनक्षत्रकुलभूषणं वक्तुं दीप
स्य माहात्म्यं न शक्यं हरिणा स्वयं किंपुनर्मद्विधेनात्र माहात्म्यं तस्य गीयते तन्नास्ति मा
तकं किंचिन्निष्ठलोकेषु मानद यत्रैव दृश्यते दीपः कार्तिके केशवाग्रतः परतो वा सुदेवस्य
दीपं दत्वा तु कार्तिके प्राप्नोति शास्वतं स्थानं सर्वदुःखविवर्जितं यः कुर्यात्कार्तिके विज्ञोः
पुरः कर्पूरदीपकं एकादश्यां प्रबोधि न्यातस्य पुरं वदाम्यहं कुले तस्य पुत्रताये भविष्य
ति च मानद समतीताश्च ये केचित्सुखं स्तोह रिषिष्याः श्रीदत्तात्रेयचिरं कालं देवलोकं य
दृष्ट्वा सर्वे च मुक्तिमेव्यंति प्रसादाच्च कृपाशिनः दीपको ज्वल्यते यस्य दिनरात्रं हरेर्गहे
एकादश्यां विशेषेण स्याति हरिर्मंदिरं दीप्यमानं तु यो दीपं बोधयेच्छीयते गृहे परेण ते
न सुमते निस्तीर्णयिष्यतातना यदा यदा भासयते दीपो देवगृहोपरि तदा तदा मुनिश्चेष्ट
शीयते पापसंचयः दिवि देवानिरीक्ष्यंते विस्मो दीपप्रदं नरं कदा भविष्यत्प्रसाकं संग
मः पुण्यकर्मणः नत प्रवति विष्टेन्द्रकैरपि महामखैः कार्तिके यत्कलं प्रोक्तं परदीपप्र
बोधनात् कार्तिके कृष्णपक्षे च एकादश्यां द्विजोत्तम वेश्याया चंदुमत्यहरीयो दत्तो हरेर्गहे
दीपं दत्वा पुनः नारायणं प्रदत्वा पुनः विदेन सह वदाम्यहं दीपको हविषिणः एतस्मिन्नेतरे

रम
४४

मरवादिजाः पुनः पप्रच्छतं रुद्रं भक्तिनम्रस्य दाननः कार्तिकेय उवाच ॥ विशेषेण प्रज्ञानाय को
 मुदीं ब्रूहि मे प्रभो किमर्थं दीपते दीपस्तस्यां का देवता भवेत् ईश उवाच ॥ प्रतिष्ठानपुरे रम्ये हस्त
 श्वरपसंकुले न्यपतिर्धर्मनाथोऽभूत्सर्वधर्मनिषेवकः तस्य राद्ये न्यपवरनाम्ना लीलावती
 मुने वेश्या जनप्रियारम्भा रूपौदार्यसमन्विता आसीन्मुनिवरश्च तस्य राज्ञो विलासिनी
 कामिचित्तचमत्कारकारिणी देवयोगतः सावशिष्टाश्रमं परमं जगाम गजगामिनी पर
 स्परत्पक्तवैरश्वापदैरवगुंठितं वशिष्टमृषिमसीनं पुरास्य भूतकंधरा कृतोजलिपटाभूत्
 मुनीं प्रपत्युवाच सा प्रमानदत्तं न कृतं नोपवासवृत्तं कृतं भक्त्या न पूजितः शंभुर्न च लक्ष्मीपति
 हरिः सांप्रतंतप्यमानाया धर्मं किं विदुस्त्वमे चेन दुःखाश्चि मग्ना हं निस्तपमि भवारी वा
 त एवं तस्यास्तु बहूशः श्रुत्वा च करुणं वचः कारुण्यं त्वया प्राप्तं स मुनिर्धर्मसुहृत्सं
 पदीष्टः सुभगे भोगान्भोक्तुं दिव्यान्मनोरमान् कुरु दीपोत्सवं रम्यं कोमुधा कार्तिके भूशं
 इत्युक्त्वा समुनिर्धर्माभ्यामुरस्तावन्निरोद्धे सापिश्रुत्वा मुनेर्वाक्यं तस्मिन्नहं निमानद ली
 लावती स वारस्ती च करदीपमालिकां तस्य प्रभावेन मनोरमान्साभोगान्यपेक्ष्य लुभजे
 मुनीश विलोः प्रसादात्समवाप्य धामपदुल्लभं स्यादिह योगिनां च स्वयाकीर्त्या प्रवादे
 श्यादीपं दत्वा परैः कृतं मुग्धालीलावती भूत्वा जगाम सा सयंपदं गोपः कश्चिदमावाश्या
 पजां दृष्ट्वा तु शाङ्किणः पुरुर्मुहुर्जयेत्युत्काराजयज्ञेश्वरोऽभवत् तस्मादीपाः प्रदत्तव्या
 राजा वस्तुमितीरवो गृहेषु सर्वगोष्ठेषु चैत्येष्वप्यतनेषु च देवालयेषु देवानां प्रसादेषु स
 रः सच राक्षसानां श्रमाणां यथावत् च दिना नितु पापिनः पितरो येषु च लुप्यंति देवककि

इत्थेवपुष्पमानान्यरैः सह राज्ञश्चैवपि योधांश्चपदातीन्समलंकृतान् मंत्रांश्चः स्वयंपश्येन्नरन
 त्तकवारणान् कुक्ष्यापयेद्वाशयेच्चगोमहिष्यादिकंततः वर्षां-कृष्यापयेद्गोमिहृत्तिप्रत्युत्तिवा
 रात् ततोऽपरान्हसमये पूर्वस्यादिशि भाषि नि मार्गपालीं प्रवध्नीयादुर्गस्तंभेऽपवाप्ये कुश
 काशमयीं दिव्योत्पलं वक्रेर्वह्निः प्रिये कीदृशयित्वा गजानश्वान्सायमस्यास्तत्वेनयेत् गा
 वो वसान्समहिषान्मरुतो बृंहकोत्कटान् कृतहोमेर्हिजेन्द्रैस्तुवध्नीयान्मार्गपालिकां
 नमस्कारंततः कुर्यान्मंत्रेनानेन पूजयेत् मार्गपालिनमस्तुभ्यं सर्वलोक सुखप्रदे मार्गपा
 लितत्वेन त्वं प्रांतिगावो महावृक्षाः एजानो राजपुत्राश्च ब्राह्मणाश्च विशेषतः मार्गपालीं
 समुद्रं प्रनिरुजः स्यात्सुखी तदा कृत्यैतत्सर्वमेवेहरात्रौ देत्यपतेर्वलेः पूजां कृत्वा प्रिये सा
 द्वाङ्गमौ मंडलके कृते बलिमात्रिण्यदेत्येन्द्रवरीकैः पंचरंगकैः सर्वानरा संपन्नं विधाव
 त्या सहान्वितं कुंभाद्रमयजं भोरुमधु दानवसंयुतं संपूर्णमष्टवदनं किरीटोत्कटकुंडलं
 द्विभुजं देत्य राजानं कारयित्वा स्वके पुनः गुरुस्य मध्ये शालायां बिशालायां ततोऽर्चयेत् सा
 त्प्रातः जनेः सार्द्धं संतुष्टो बंधुभिः सह कमलैः कुसुदैः पुष्पैः कंठ्यैः रत्नकोत्पलैः गंधपुष्प
 न्नैर्वेद्यैः ससीदैर्गुणपायसैः मघमांससुरालेखदीपवर्त्युपहारकैः मंत्रेनानेन राजेन्द्रः स
 मंत्रौ सपुरोहितः पूजां करिष्यंति ये वै श्याः प्रदूनाय्यश्च वत्सरं बलिराजनमस्तुभ्यं विशेष
 नस्तुतप्रभो भविष्येन्द्रस्य राते पूजेयं प्रतिगृह्यतां एवं पूजां प्रिये कृत्वा राजा जगत्पतितः
 कारयेत्येक्षणीयादिनटनत्यकथानकैः लोकस्यापि गहत्यांतः सपर्याश्रुतं दुर्लभैः संस्था

45

राम
४५

अप्रवृद्धे रुपे पूर्वत्रिभिर्लक्ष्मीं प्रबोधयेत् प्रबोधसमये लक्ष्मीः बोधयित्वा भुनक्ति च पुत्रां संवत्सरं
 यावत् लक्ष्मीस्तं नैव मुंचति श्रुमयं प्राणविशेषो विष्णुर्भीतः सुरदिग्धः संप्रसीतो दधौ तात्वालक्ष्मीः
 पद्माभिरता तथा त्वं ज्योतिः श्रीरविश्चंद्रो विष्णुस्तौ वर्णतारकः सर्वेषां ज्योतिषां ज्योतिः सर्वेषां च
 स्थिते नमः पाललक्ष्मीर्दिवसे पुण्ये दीपावल्यां च भूतले गवां गोष्ठे तु कार्तिकां सालक्ष्मीर्वरदाम
 मं शंकरश्च भवानो च क्रीडया पतमा स्थितौ भवान्याभ्यर्चिता लक्ष्मीर्धनुरुपेण संस्थिता जे
 र्ष्मजितः पुरा शंभुर्नग्नो घृते विप्रजितः श्रुतो र्थसंकरो दुःखी गौरी नित्यं सुखोचिता प्रथमं
 विजयो यस्य तस्य संवत्सरं शुभं एवं गते निशीथे तु जने निद्रां धत्ते चने तावन्नगरनारीभिः
 सूर्यदिग्दिग्वादनैः निःकाम्यते प्रहृष्टाभि रलक्ष्मीश्च गृहं गणान् पराजयो विरुद्धः स्यात्
 ति पशुदिते रवौ प्रातर्गोवर्धनः पूज्यो घृतं रात्रौ समाचरेत् भूषणीयास्तथा गावो वज्र्या वाहन
 दोहनात् गोवर्धनधराधारगोकुलत्राणकारकं विष्णुवाहकृतं स्त्राय गवां कोटिपुदोभन
 पाललक्ष्मीर्लोकपालानां धेनु रूपेण संस्थिता हृतं वहति यज्ञार्थं मम पापं व्यपोहतु श्रुतः
 संतु मे गावो गावो मे संतु पृथुतः गावो मे पार्श्वतः संतु गवां मध्ये वसा स्युः ॥ इति गोवर्धन
 ॥ सद्भावेनैव संतोष्यादेवान् सत्पुरुषान्तरान् इतरान् चान्नपानेन भक्ष्यादनेन पंडितान्
 वस्त्रेस्तां बलदाने श्वपुष्पकर्पूरकुंकुमैः भक्ष्यै रूखावचैर्भोज्यै रंतः परविनाशिनीः गामै र्
 षभदाने श्वसामात्यनपतीन्धनैः पदातिजनसंघोश्च गेवयैः कटकैः मूषैः स्वनामकैश्च ता
 नरा ज्ञातोषयेत् स्वजनान् पृथक् यथा र्थतोषयित्वा तु ततो मधुना नरांस्तथा वस्त्रभान्महिषां

स्ताद्रोक्तव्यं बलवर्धनं ऊर्जशुक्लद्वितीयायां पूजितास्तर्पिता यमाः महिषासनमासुतोदंमज्जरभ्र
 भुः वेदितः किं करैर्दुष्टैस्तस्मै याम्यात्मने नमः यैर्भक्षितः सुवासित्यो बसुपानादितोषिताः न ते
 षां वत्सूर्यावत्कलहोनरिपोर्भयं धन्यं यथास्यात्पुण्यं धर्मकामार्थसाधनं व्याख्यातंसकलं पुन
 सरहस्यमयानव यस्यां तिष्ठो यमनया यमराजदेवः संभोजितः प्रतितिष्ठो स्वसत्सो हृदेन तस्मा
 त्त्वसुः करतलादिहयोगभुक्तिं प्राप्नोति वित्तसंपदमृतमांसः ॥ १४ ॥ इति श्रीपद्मसंज्ञिका
 माहात्म्ये द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामि वृत्तानां मृतमं वृतं विधिमासो
 पवासस्य फलं चास्य यथोदितं यथा विधिनरैः कार्या ब्रूतवर्गो यथा भवेत् आश्रितो यथा पूर्वस
 माप्स्यति यथा विधिं यथा संख्यं तु कर्तव्यं तत्त्वं ब्रूहि पितामह वृतमेतत्कारश्चेष्टविस्तरैराममानव
 ईश्वर उवाच ॥ साधु पात्रक सर्वे ते पृथक् परतरोद्यतः प्रादुश्रति मतांश्चेष्टतच्छ्रुत्वा ब्रवीमि ते
 सुराणां च यथा विष्णुस्तपतां तु यथा रविः मेरुः शिखरिणां यद्वै न ते पश्य पक्षिणां तीर्थानां तु
 यथा गंगा प्रजानां तु यथा वारिकु अहं सर्वं वृत्तानां तु तदन्मासोपवासकं सर्वं वृत्तेषु मत्सुराण्यस
 र्वतीर्थेषु चैव हि सर्वदानोद्भवं चापि तन्मासोपवासकत्वं अग्निहोमादिभिर्धनैर्विविधैर्भक्षि
 दक्षिणैः न तत्सुराण्यमबाधोति यन्मासपरिहृतवान् तेन जहन्नुतं दत्तं तपस्तप्तकं तास्वधा यः
 करोति विधानेन नरो मासोपवासं प्रविश्य वै स न यज्ञं तेनाभ्यर्च्य जनार्दनं गुरोराज्ञाततोल
 ङ्काकुर्पा मासोपवासनं वै स वानितथोक्तानि कृत्वा सर्वं वृत्तानि तु द्वादश्यादिनिप्रणयानिततो मा
 समुपावसेत् अतिरुखं च पाशकं कृत्वा चांघ्रायनं ततः मासोपवासं कुर्वीत शालादेहवलावलं
 वाणप्रस्थोपतिर्वापि नाशवा विधवा मुने मासोपवासं कुर्वीत गुरोर्विद्वान्मया ततः आस्विनस्या

प्यवतिराजानं फलैः पुष्पैश्च पूजयेत् बलिमुद्दिश्य दीयेत् तत्र सर्वत्र भामिनि या निषात्यत्र
 तान्मातृमन्यैवं सर्वदर्शितं यदस्य दीयते दानं स्वयं वा यदि वा बहु तदस्य भवेत्सर्वविश्वोः
 प्रीतिकरं शुभं रात्रौ येन करिष्यति तत्र पूजा बलेन मम तेषामश्रोत्रियो धर्मोऽकर्मत्वमुपजा
 यते विष्णुना बहुधा लघ्यानुष्ठेन बलये पुनः उपकारं करं दत्तमसुराणां महोत्सवं ततः पु
 ष्पतिरंभोरुप्रवृत्ता कौमुदी शुभा सर्वोपद्रवविद्या विसर्गविबुद्धिनाशिनी लोकशोकहरी कात्याधन
 उष्टिकरी शुभा कुशाब्देन महीक्षेया मुदरुर्षततोप्यपं धातुर्ज्ञेर्निगमज्ञैश्च तेनैषा कौमुदी स्मृता कु
 मुदा निबले र्यस्या दीयते तेन भामिनि दत्तं दानं वराजस्य आदर्शमिव भूतले यः करोति तपो राज्ञे
 तस्य व्याधिभयं कुतः सुभिर्दक्षैर्ममारोग्यं शास्त्रसंपदमुक्तिं निरुजश्च जनाः सर्वे सर्वोपद्रवव
 र्जिताः कौमुदी क्रियते यस्याद्भवंतीह महीतले यो यादं प्रोक्तं भावेन तिष्ठत्यस्यां तुष्टरामुरव हर्षदोः
 व्यादिभावेन तस्य वर्षं प्रयाति हि रुदिते रोदितं वर्षं हृष्टे वर्षः प्रहृष्यति भुक्तो भोक्ता भवेद्द्वर्षस्व
 स्यः स्वस्यो भविष्यति तस्मात्प्रहृष्टे सुष्टे श्वकर्तव्या कौमुदी नरेः वैश्ववीदानवीचेयं तिथिः
 प्रोक्तं भामिनि दीपोत्सवं जनितं सर्वजनप्रमोदं कुर्वन्ति ये सज्जनयो बलिराजपूजा दानोपभोग
 सुखवृद्धिप्रताकुल्यानां हर्षप्रयाति सकलैश्च सदैव वर्षं कार्तिके च द्वितीयायां पूर्वाह्णे यममर्चयेत्
 भानुजायां नरः स्नात्वा यमलोकं न पश्यति कार्तिके शुक्लपक्षे तु द्वितीयायां तु शौनक यमो यमुनया
 पूर्वभोजितः स्वर्गहेर्चितः द्वितीयायां महोत्सर्गे नारकीयाश्चतर्विंशः पांचम्योपि विमुक्तास्ते मुक्ताः
 सर्वनिबंधनात् अन्नाग्निताश्च संतुष्टाः स्थिताः सर्वमदक्षया तेषां महोत्सवोऽहो यमराष्टसुखावहाः
 अतो यमद्वितीये पंचम्यो विमुक्ताः तस्मात्तिजगदे विमुक्तोऽहो यमराष्टसुखावहाः तैरिह भगिनी ह

जांश्चैव स्वर्गलोके महीयते इति मासोपवासस्य कर्तव्यत्वात् त्रयोदश निर्वापयेत्ततस्तान्वैविधि
नायेन तच्छ्राद्धं कारयेद्देसं पञ्चमे कादश्यामुपेक्षितः पूजयित्वा देवेशमाचार्यं नुत्तया हरिं भू
यित्वा यथाशक्ति मभिवाद्य गुरुं तथा ततो भोजयेद्दिवा नमस्कारपुनः सशन विष्णुं कुन्दादि
नानाविधैः पूजनतत्पश्चान्न ततो भुजयेच्छ्रृंगं शस्त्रं स्तरां सस्कृतं कारयित्वा त्मनो मूर्तिकं
वर्नीतुं स्वशक्तिः न्यसेत्तस्यां तु शय्यायामुपकल्प्य सगादिभिः आसनं पादुकेषु च वस्त्रपुष्पमनुपा
नहो पवित्राणि तु पुण्याणि शय्यायामुपकल्पयेत् एवं शय्यां तु संकल्प्य प्राणिपत्य चतानां द्विजान्
प्रार्थयेच्चानुमोदार्थं विष्णुलोकं व्रजाम्यहं व्रजव्रजनरमेव विष्णोः स्थानमनामयं मंडपस्थापिते
विष्टेरिति वाक्यं मुहुर्मुहुः मंत्रहीनं क्रियाहीनं सर्वैर्हीनं द्विजोत्तमाः सर्वसंघर्षांतां यातु न वदाक्य
प्रसादतः विधिर्मासोपवासस्य यथावत्परिकीर्तितः कार्तिके पनहा भागकिमन्यच्छांतुमिच्छ
सि॥३॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहृत्यैत्रयस्त्रिंशतिमोऽध्यायः॥३३॥ कार्तिके पडवा च॥ केचंतं क्रि
यते ब्रह्म न विस्तोरे कादशी व्रतं विधानं तत्तमावद्वचं सारभयभंजन ई र वा ऋशुष्यभक्ति
तः पुत्रलोभत्येकादशीहरेः पुष्यायेन विधिना तं विधिं प्रववौम्यहं कार्तिके प्रकपक्षे तु दशम्या
नियतः शुचिः स्नात्वा देवार्चनं कृत्वा वन्ति कार्यं यथाविधि स्वादते सप्तसन्नात्मा हविष्यान्नुस
स्तुतं भुत्वासम्यक्समाग्रासे कुर्याच्छौचं च पादयोः रात्रेः पश्चिमया मेतु सप्तस्याय यथाविधि
कृत्वा ननु पीषे वशी च कुर्यादतं द्वितः कृत्वा छंगुलमानं तु दीरवक्षसमुज्जवं भक्षयेदंतकण्ठं च
स्नात्वा धामे त्रयनिधानं स्पृष्ट्वा गानितपाद्विष्वचिरंध्यायेज्जनार्दनं अतसीं पुष्यसंकाशं कन
लासं चतुर्भुजं शंखचक्रगदाशार्ङ्गपीतवस्त्रं किरीटिनं यस्य न्नवदनं देवं सर्वलक्षणलक्षि

मलेपक्षे एका रसा मुपोषितः ॥ व्रतमेतत्तु गृहीयाद्यावत्त्रिंशद्दिनानितु ॥ वासुदेवसमभ्यर्चकार्तिकं स
 कलं नरः ॥ मां चोपतंघस्तुसमुक्तिफलभाजवेत् ॥ अच्युतस्यालये भक्त्यात्रिका लंकुमुदैः शुभैः ॥ माल
 तींदीवरैः पद्मैः कमलैस्तु सुगंधिभिः ॥ कुंकुमोशीरकपूरैर्विलिप्यवरचंदनैः ॥ नैवेद्यैर्धूपदीपाद्यैरर्च
 येज्जनादनं ॥ मनसाकमलावाचा पूजयेद्गुरुउज्जं ॥ विधवास्त्री प्रकुर्वीत बहूद्रुतयाजितेन्द्रिया ॥ ना
 म्नामेव तदा लापं विष्णोः कुर्याद्गुरुनिशं ॥ भक्त्या विष्णोस्तुतिर्वाचा मिथ्या लापविवर्जिता ॥ सर्वसत्त्व
 दयायुक्तः शान्तवृत्तिरहिंसकः ॥ सुप्नो वासन संस्थो वा वासुदेवं प्रकीर्तयेत् ॥ स्मृत्वा लोकस्य गंधाद्या
 स्वादितं परिकीर्तितं ॥ अन्यस्य वर्जयेद्भासं ग्रासानां सर्वमोक्षराम् ॥ गात्राभ्यंगं शिरोभ्यंगं तांबूल
 सविलेपनं ॥ व्रतस्थो वर्जयेत्सर्वं यज्ज्ञान्यन्तु निराकृतं ॥ नष्टं यः स्थूशेत्कंचिद्विकर्मस्य न चालये
 त् ॥ देवतालयने तिष्ठेन्न गृहस्थश्चरेद्भुतं ॥ कृत्वा मासोपवासं तु व्रतं त्रिंशद्दिने रिह ॥ कृत्वा मासो
 पवासं तु संयतात्मा जितेन्द्रियः ॥ ततोर्चयेत्तैवे पुण्यदादृशां गुरुउज्जं ॥ पूजयेत्सुषुम्णामालाभि
 र्गंधधूपविलेपनैः ॥ वस्त्रालंकारवाद्यैश्च तोषयेद्भुतं नरः ॥ स्नापयेत्तद्विभक्त्या तीर्थचंदनवा
 रिभिः ॥ चंदनेनानुलिप्तां गंधपदीपैरलंकृतं ॥ वस्त्रदानादिभिश्चैव पूजयेत्तद्विजोत्तमान् ॥ दत्त्वा च
 दक्षिणां तेभ्यः परिपत्यक्षमापयेत् ॥ विप्रान् क्षमापयित्वा तु विसर्ज्या भ्यर्चयिष्येत्तान् ॥ एवं वि
 प्रानुसारेण भक्तिपुकेन शक्तिवः ॥ एवं मासोपवासं तु कृत्वा भ्यर्चयिष्येत्तान् ॥ भोजयित्वा हि

का०
६८

दिविवर्जितं प्रदक्षिणादिसंयुक्तं नमस्कारसुरसहः॥ नीराजनसमायुक्तमनिर्विन्नेनचेतसा॥ यामेयामेमहा
 भागकुर्वन्नीराजनहरेः॥ एतेर्गुरोः समायुक्तं कुर्याज्जागरणं विभोः॥ एकाग्रमनसा यस्तु न पुनर्जीयते भु
 वि॥ य एवं कुरुते भक्त्या विनशाद्यु विवर्जितः॥ जागरं वासरे विस्त्रोलीयते परमात्मनि॥ पुरुषसत्केन यो नि
 त्यं कार्त्तिके च यते हरिं॥ वर्षकोटिसहस्राणि मन्वन्तराणि च॥ द्वादश्यां कार्त्तिके मासि जागरेव सते दिवि॥
 कुले तस्य च ये पाताः शतशो यस्य सहस्रशः॥ प्राप्नुवन्ति पदं विस्त्रोस्तस्मात्कुर्वन्ति जागरं॥ कार्त्तिके पश्चिमे या
 मेतव गानं करोति यः॥ श्वेतद्वीपे तु वसते पितृभिः सह भामिनि॥ नैवेद्यदानं हरये कार्त्तिके दिनसंक्षये
 पुमानिव सते स्वर्गं तावन्ति मुनिस्ततः॥ अक्षयं मुनिशार्दूलमालतौ कमलाचनं॥ अर्चयेद्देवदेवेशं स
 याति परमं पदं॥ कार्त्तिके पञ्चम्यां॥ यदेतद्वचनं पुराणप्रणतानां परं वृतं॥ कर्त्तव्यं कार्त्तिके मासि भवता
 भीष्मापंचकं॥ विधानं तस्य च फलं तथैव सुरसत्तम॥ कथयस्व मुसादने मुनीनां च पितामह॥ ईश्वर
 उवाच॥ पुनर्यामिमहापुरुषं वृतं वृतवतां वर॥ भीष्मो नैतद्यतः प्राप्नोति वृतं पंचदिनात्मकं॥ सकाशात्
 सुदेवस्य ते नोक्तं भीष्मापंचकं॥ वृतस्यास्य गुराण्वक्तुं कः शक्तः केशवा दत्ते॥ कार्त्तिके शुक्लपक्षे तु मृ
 शुधर्मसनातनं॥ वशिष्ठभगुगर्गाद्यैश्चोर्णकृतमुगादिषु॥ अंबरीषेण भोगाद्यैश्चोर्णत्रेतायुगादि
 शु॥ ब्राह्मणैर्वैश्वदेवैराजपथो मक्रियादिभिः॥ क्षत्रियैश्च तथा वैश्यैः सत्यशौचपरायणैः॥ यस्तत्क
 रतिविशेषं द्रुतेन सर्वकृतं भवेत्॥ वृतं चैतन्महापुरुषं महापातकनाशनं॥ अतो नरैः प्रयत्नेन कर्त्त
 व्यं भीष्मापंचकं॥ कार्त्तिकस्यामले पक्षे स्नानं सम्यग् विधानतः॥ एकादश्यां तु गृहीयाद्वृतं पंचदिना
 त्मकं॥ प्रातः स्नात्वा विधानेन मध्याह्ने च तथा व्रतं॥ नद्यानिर्भरं गङ्गां वा समालभ्य च गोमयं॥ पंचग्री
 हितिलैः सम्यक् पितृभ्यस्तर्पयेत्कृमात्॥ स्नात्वा मौनं ततः कृत्वा धौतवासा दठवृतः॥ भीष्मा

राम
४८

48

ते ततोभान्दयेवारिहस्तेनपरिगृह्यच कुशान्वितं पुगङ्गीयान्नियमं विष्णुतुष्टये एकादश्यां निराह
 रः स्थित्वा चैवापरहनि भोक्ष्येहं पुंदरीकाक्षशरणां मे भवाच्युत एवमुक्त्वा ततः सम्पन्नित्यवः कर्म
 धर्मधीः समापयेद्विधानेन विष्णुसंप्रजयेत्युने सहस्रसंख्यया स्वस्थः सावित्रीं संजयेद्विजः सर्वपाप
 क्षयकरीं वृतस्य परिपूजये दशभिर्जन्मजनितं शतेन यत्पुण्यकृतं त्रिपुगंतु सहस्रेणागापि नो हंतिकि
 त्विषं गापित्री वेदजननी गापित्री पापनाशिनी गापित्री आस्तु परं नास्ति दिवि चेह च पावनं तस्माज्ज
 येत्तु सावित्रीं गापित्रीं पापनाशिनीं हविष्यभुक् प्रजपनात् प्रापानुग्रहं कृष्वेत कार्तिके शुक्लपक्षे तु
 कृत्वा ह्येकादशीं नरः प्रातर्दत्त्वा शुभां कुंभां स्याति मम मंदिरं प्रबोधि न्याश्च माहात्म्यं पापघ्नं पुरुष
 वर्द्धनं मुक्तिदंत त्वबुद्धीनां शुश्रूषस्वरसत्तम तावद्भर्जति सेना निगंगा भागीरथी क्षितौ पावनाया
 ति पापघ्नी कार्तिके हरिबोधिनी तावद्भर्जति तीर्थणि आसमुद्रसरांसि च पावत्युबोधिनी विष्णोस्ति
 पिनी पाति कार्तिके दुर्लभं चैव दुःप्राप्यं नैलोक्ये सचाचरे तदपि प्रार्थितं वीरददाति बोधिनी वृतं हे
 श्वर्यं संततिं ज्ञानराज्यं वसुखसंपदं ददात्युपोषिता विप्रहेलया हरिबोधिनी त्रैलोक्यं दत्तुं व्यापि पाप
 न्यत्पूजिता निवै एकै नैवोपवासेन दहते हरिबोधिनी उपवासं प्रबोधि न्यायः करोति स्वभावतः
 विधिवन्नरशादूल्यथोक्तं लभते फलं पूर्वजन्म सहस्रेषु पापेषु तस्य मुपाजितं जागरेतापुबोधि न्या
 दहते कूलराशिं वर शुश्रूषां शुभं वसामि जागं स्पृक्ष्य लक्षणां यस्य विज्ञातमात्रे दुर्लभो न जना
 दनः जीतं बाधं च न त्यं च पुराणपठनं तथा धूपं दीपं च नैवेद्यं तथा गंधानुलेपनं फलमर्चं च शु
 ध्रां च दानं मिष्टिपनिग्रहः सत्यान्वितं विनिर्मुचमुदायुक्तं क्रियान्वितं साश्वर्यं चैव सोत्साहं म्यात्तस्या

न

योदकदानं च अर्चयेत् प्रयत्नतः पूजाभीष्टस्य कर्तव्यादानं दद्यात् प्रयत्नतः पंचरत्नं विशेषेण दत्त्वा विप्र
 ययत्नतः वासुदेवोपि संपूज्यो लब्ध्वा पुनस्तदा प्रभुः पंचकैः जयित्वा च कौटिजन्मनितुष्यति यत्किं
 चित्कुर्यात्ते सर्वे पंचधा तु प्रकल्पयेत् संबत्सरव्रतानां तु तथा र्धस्य च दायनं मंत्रेणानेन यः कुर्यात् मुक्तिमा
 जीभवेन्नरः वैद्यावृषदगोत्राय सांस्कृत्यप्रवराय च अनपत्यापदे वा पृथक् कभीष्मवर्मसो वसनाम
 वताराय शन्तनोरात्मजाय च अर्चयेदामि भीष्माय आजन्म ब्रह्मचारिणो अनेन विधिना यस्तु पंचकं
 तु समापयेत् अथ ब्रह्मसंभारं प्राप्त्वा तत्र न संशयः पंचाहमपि कर्तव्यं नियमं च प्रयत्नतः निय
 मेन विना यत्र न भव्यं बरवर्षिणि उत्तरायणा हीनाय भीष्माय प्रददौ हरिः उत्तरायणा हीनोपि शुद्ध
 लगेन विनाशं ततः संपूजयेद्देवं सर्वपापहरं हरिं अनंतरं प्रयत्नेन कर्तव्यं भीष्मपंचकं स्नाप
 येच्च जले र्भस्मामधुक्षीरघृतैश्च तथैव पंचगव्येन गंधचंदनवारिणा चंदनेन सुगंधेन कुंकुमे
 नार्चयेद्गुरिं कर्पूरोशीरमिश्रेण लेपयेद्गुरुध्वजं अर्चयेद्गुचिरेः पुष्पैर्गंधधूपसमन्वितैः गुग्गु
 लुं हतसंयुक्तं दद्यात्कृत्वा यमकिमान् दीपकं तु दिवारात्रौ दद्यात्पंचदिनानि तु त्रैवेद्यं देवदेवस्य पर
 मान्ते निवेदयेत् एवमर्चयेद्देवं संस्तुत्वा च प्रणाम्य च अनमो वासुदेवाय पुरुषाय महात्मने
 जुहुयाच्च हताभ्यक्ते स्तिलव्रीह्यादिभिश्च तं षडक्षरेणामंत्रेण स्वाहाकारान्वितेन च उपास्य पश्चि
 मां संध्यां प्राणप्रण गरुडध्वजं जपित्वा पूर्वमंत्रं च शतवारमहर्निशं सर्वमेतद्विधानं तु कार्यं पंचदिना
 ि च विशेषेण व्रते ह्यस्मिन् पदन्यजं शृणुष्व तत् प्रथमे ह्रीं हरेः पादौ पृथगेत्कमले र्ब्रवीत् द्वितीये क्लि
 दि च पत्रेणानुदेशं समर्चयेत् ततो नृप जयेत् श्रीं र्भस्मालया चक्रपारिजः कार्तिके देवदेवस्य भ

ब्रह्मराजोऽब्रुः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ यद्भीष्मपंचकमिति प्रथितं पृथिव्यामेकादशी प्रभृति पंचदिनं प्रसिद्धं
उत्पन्नभोजनपरस्य तदनिषेधस्तस्मिन्मते शुभफलं प्रददाति विष्णुः ॥ सप्तदश ॥ एतत्सर्वाधिकं पुण्यं
र्जनं भवते कलौ ॥ इदं गुह्यं मया ख्यातं शास्त्रसारसमुच्चयं ॥ सुराणां गोपितं सर्वपरं गुह्यं च नो ह्यदं ॥ शु
क्लाच्चैकपदे भक्ष्याग्नाग्नागमने रतः ॥ कन्या विक्री स्वस्व विक्री चोभयं तु विमोचयेत् ॥ मोक्षदं च इदं
शास्त्रं प्रकाशयेत्तरेजने ॥ शुक्लाच्चैकपदं ये तु मोक्षं गच्छन्ति मानवाः ॥ गोपनीयं प्रयत्नेन ये चाप्यत्यागिनो
नराः ॥ न तेष्वांकष्यते पुण्यं सत्यं सत्यं च वरापुरव ॥ इत्येतत्सर्वं मा ख्यातं कार्त्तिकस्य च यत्फलं ॥ विष्णुवाच ॥
कथितं देवदेवेन रुद्रेण हितं काम्यया ॥ पितुस्तदा कृमा कर्षयिष्यमुरो हर्ष निर्भरः ॥ द्रुमुः प्राञ्जल्ययः स
र्वतदेव जगदायुषं ॥ कृतकृत्या वयं जाताः शुक्ला कर्त्तिकजं फलं ॥ अपरं नास्ति श्रोतव्यं प्राज्ञमेव जन्म
नः फलं ॥ माहात्म्यमेतदकर्षयिष्ये जयेद्यः प्रपाठकं ॥ गोभहिरण्यवत्त्रैश्वर्यं विष्णुतुल्यं यतो हिसः ॥
वाचकेन जिते तस्माद्विष्णुर्भवति प्रजितः ॥ तस्मात्संयुजयेन्नित्यं मदीयेत्स फलं श्रुतं ॥ धर्मशास्त्रं पुरा
णं च वेदविद्यादिकं च यत् ॥ पुस्तकं वाचकायैव दातव्यं धर्ममिच्छता ॥ पुराणा विद्या दातारो ह्यनेन फल
भोजिनः ॥ यः पठेत्तदुभयं भक्ष्या शुक्लाच्चैवावधारयेत् ॥ मुच्यते सर्वपापैर्भ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥
धनं धान्यं यशः पुत्रानापुरारोग्यमेव च ॥ माहात्म्यं श्रवणादेव लभते च न संशयः ॥ १०४ ॥ इति श्री
पद्मपुराणे कार्त्तिकमाहात्म्ये कृष्णसत्यभामासंवादे भीष्मपंचकविधिरतुल्यं शोभाय संपूर्णः ॥ ३५ ॥
कार्त्तिकमाहात्म्यः संपूर्णः शुभमस्तु ॥ संवत् १८४४ चैत्र शुक्ल ६ तिथि तौ मंगलौ रात्रि नंददाठकेन ॥

कार्तिक मास

51